

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ

ΤΗΣ

ΚΑΡΟΦΥΛΛΑΚΗ ΑΝΝΑΣ
ΑΜ. 24 ΈΤΟΣ ΕΓΓΡΑΦΗΣ 2004

ΜΕ ΤΙΤΛΟ

*Εκπαιδευτική Πολιτική και Ανώτατη Εκπαίδευση στην
Ελλάδα: Από το Ν. 1268/82 στο Ν. 2083/92*

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ

ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

ΡΕΘΥΜΝΟ

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2005

ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

.....

.....

Ημερομηνία Αξιολόγησης:

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο επίκεντρο της παρούσας μελέτης βρίσκεται η εκπαιδευτική πολιτική του ελληνικού κράτους στην Ανώτατη Εκπαίδευση από τις αρχές της Γ΄ Ελληνικής Δημοκρατίας έως το πρόσφατο παρελθόν, με έμφαση στο Νόμο- Πλαίσιο για τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα του 1982, το Ν. 1268/82 έως το Ν.2083/92. Παράλληλα γίνεται αναφορά στα ενδιάμεσα, στα προηγούμενα και επόμενα μεταρρυθμιστικά εγχειρήματα. Η μελέτη εστιάζει κυρίως στους φορείς του μεταρρυθμιστικού λόγου, στον εξωσυστηματικό και ενδοσυστηματικό έλεγχο αλλά και στο ζήτημα της συμπεριφοράς των φορέων του πανεπιστημιακού συστήματος ως προς το ιδεολόγημα της μεταρρύθμισης και πώς αυτή η τελευταία εφαρμόζεται στην εκάστοτε Εκπαιδευτική Πολιτική. Επιπλέον γίνεται προσπάθεια εντόπισης των βασικών θεσμικών και πολιτικών εξελίξεων των νέων διακυβευμάτων και των νέων προτεραιοτήτων στις πολιτικές Ανώτατης Εκπαίδευσης μετά το Νόμο- Πλαίσιο του '82, και μέσα από τις μεταγενέστερες διατάξεις Νόμων και κυρίως με το Ν. 2083/92 με τις οποίες έγιναν προσθήκες, τροποποιήσεις, ή αντικαταστάσεις στο αρχικό κείμενο του Νόμου ή και σε διατάξεις Νόμων με τις οποίες ρυθμίζονται θέματα Πανεπιστημίων που δεν είχε αντιμετωπίσει ο Ν. 1268/82.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Όνοματεπώνυμο: Καροφυλλάκη Άννα

Ημερομηνία γεννήσεως: 20 Απριλίου 1980

Τόπος γεννήσεως: Ηράκλειο Κρήτης

Οικογενειακή κατάσταση: Άγαμη

Ανώτατη Εκπαίδευση

1999-2003 Πτυχίο Πολιτικής Επιστήμης, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης,
Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Βαθμός πτυχίου: 7,18(Λίαν καλώς)

Πρακτική Εμπειρία

2004 Δήμος Ηρακλείου, τμήμα Προσωπικού στο πλαίσιο
(2 μήνες) παρακολούθησης προγράμματος συνεχιζόμενης επαγγελματικής
κατάρτισης με θέμα: «Στελέχη Ηλεκτρονικού επιχειρείν».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
1. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΕΣ- ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ	6
2. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	13
3. Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ '82	20
3.1. ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	20
3.2. Η «ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ»- ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ- ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ ΤΟΥ '82.....	22
3.3. ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ: Ο Ν. 1268/82.....	24
3.3.1. Το Διδακτικό προσωπικό	24
3.3.1.1. Παρουσίαση.....	24
3.3.1.2. Ερμηνεία.....	26
3.3.2. Από την Έδρα στον Τομέα	27
3.3.2.1. Παρουσίαση.....	27
3.3.2.2. Ερμηνεία.....	29
3.3.3. Κεντρικά όργανα σχεδιασμού εκπαιδευτικής πολιτικής στα ΑΕΙ	30
3.3.3.1. Παρουσίαση.....	30
3.3.3.2. Ερμηνεία.....	32
3.3.4. Το διοικητικό τμήμα του Ν.1268/82	33
3.3.4.1. Παρουσίαση.....	33
3.3.4.2. Ερμηνεία.....	36
3.3.5. Φοιτητικά Θέματα	37
3.3.6. Η Χρηματοδότηση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης στο Ν.1268/82	40
3.3.6.1. Παρουσίαση.....	40

3.3.6.2. Ερμηνεία.....	41
3.4. ΑΠΟ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ: ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ.....	43
3.5. ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ.....	46
4. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΜΕΤΑ ΤΟ ΝΟΜΟ- ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ '82: ΒΑΣΙΚΕΣ ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ.....	50
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	59
5.1. ΤΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΑΛΛΑΖΕΙ; ΝΕΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΥΜΑΤΑ ΣΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ.....	59
5.2. ΤΕΛΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ.....	65
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	68
I. ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	68
II. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	70
1. Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.....	70
2. Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία.....	70
3. Βασικές πηγές – Τεκμήρια.....	73
4. Δικτυακοί τόποι.....	75

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εργασία αυτή διαρθρώνεται σε πέντε επιμέρους κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο προσδιορίζεται το αντικείμενο της έρευνας μέσα από τη διερεύνηση των κεντρικών νομοθετημάτων αλλά και των ενδιάμεσων μεταρρυθμιστικών προσπαθειών κατά την περίοδο 1974 έως το πρόσφατο παρελθόν και επιχειρείται η εννοιολογική αποσαφήνιση των κυριότερων όρων πάνω στους οποίους θα στηριχτεί η εργασία.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα μας απασχολήσουν τα ιστορικά προλεγόμενα για την μεταπολιτευτική εκπαιδευτική πολιτική για την Ανώτατη Εκπαίδευση τα οποία θα βοηθήσουν στην ανάλυση και ερμηνεία της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής στον τομέα που ερευνούμε. Αυτό σημαίνει ότι θα προβούμε στη μελέτη των κυριότερων νομοθετικών ενεργημάτων της ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής τα οποία και είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τις ιδιαίτερες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες της εποχής.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα επιχειρηθεί μια ανάλυση της μεταρρύθμισης του 1982 για την Ανώτατη Εκπαίδευση. Θα αναλυθεί το πολιτικό πλαίσιο της νέας πολιτικής για την Ανώτατη Εκπαίδευση του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος και στη συνέχεια αναλύεται η «φιλοσοφία», οι ιδεολογικοί και κοινωνικό-οικονομικοί προσανατολισμοί του Ν. 1298/82. Μία εκτενής ανάλυση και ερμηνεία θα επιχειρηθεί αμέσως παρακάτω στα κυριότερα κατά τη γνώμη μας νομοθετικά μέτρα του περιεχομένου της Μεταρρύθμισης:

- ✓ Το Διδακτικό προσωπικό.
- ✓ Την κατάργηση της Έδρας.
- ✓ Τα κεντρικά όργανα σχεδιασμού της εκπαιδευτικής πολιτικής στα ΑΕΙ.
- ✓ Το διοικητικό τμήμα του Ν.1268/82.
- ✓ Τα φοιτητικά θέματα.
- ✓ Τη χρηματοδότηση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης.

Στη συνέχεια γίνεται μια μικρή αναφορά στις αντιδράσεις που αντιμετώπισε ο Νόμος-Πλαίσιο.

Τέλος επιχειρείται μια κριτική επισκόπηση στη Μεταρρύθμιση που εξετάσαμε.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε τις βασικές θεσμικές και πολιτικές εξελίξεις στις πολιτικές Ανώτατης Εκπαίδευσης μετά το Νόμο- Πλαίσιο του '82 μέσα από τις μεταγενέστερες διατάξεις Νόμων και κυρίως με το Ν. 2083/92 με τις οποίες έγιναν προσθήκες, τροποποιήσεις, ή αντικαταστάσεις στο αρχικό κείμενο του Νόμου ή και σε διατάξεις Νόμων με τις οποίες ρυθμίζονται θέματα Πανεπιστημίων που δεν είχε αντιμετωπίσει ο Ν. 1268/82.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, τέλος, επιχειρείται η τελική ερμηνεία και ο σχολιασμός των ευρημάτων της μελέτης αυτής, ενώ γίνεται μια κριτική σύνοψη των νέων προτεραιοτήτων και των διακυβευμάτων στις πολιτικές Ανώτατης Εκπαίδευσης.

1. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΕΣ- ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ.

«Οι εκπαιδευτικές πολιτικές πέρα από τα γεγονότα είναι τόσο διαδικασίες όσο και αποτελέσματα...είναι μια οικονομία της δύναμης, μια δέσμη τεχνολογιών και πρακτικών...κείμενο και δράση, λέξεις και υπαινιγμοί, είναι τόσο ό,τι πραγματοποιείται όσο και ό,τι διατυπώνεται ως πρόθεση»¹.

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης αποτελεί η Εκπαιδευτική Πολιτική του ελληνικού κράτους στην Ανώτατη Εκπαίδευση από τις αρχές της Γ΄ Ελληνικής Δημοκρατίας έως τις αρχές του 21ου αιώνα. Ωστόσο η μελέτη εστιάζεται κυρίως στην περίοδο 1982 έως 1992 με έμφαση στην θεμελιώδη μεταρρυθμιστική πράξη, το Ν. 1268/82 ή αλλιώς “Νόμο- Πλαίσιο” (που άλλαξε ριζικά το Ν.5343/32) και στην ακόλουθη μεταρρυθμιστική απόπειρα, το Ν. 2083/92 ή αλλιώς “Νόμος Σουφλιά”. Επικεντρώνεται κυρίως στους φορείς του μεταρρυθμιστικού λόγου, στον εξωσυστηματικό και ενδοσυστηματικό έλεγχο αλλά και στο ζήτημα της συμπεριφοράς των φορέων του πανεπιστημιακού συστήματος ως προς το ιδεολόγημα της μεταρρύθμισης και πώς αυτή η τελευταία εφαρμόζεται στην εκάστοτε Εκπαιδευτική Πολιτική².

Η μελέτη λοιπόν επιχειρεί μέσα από τη διερεύνηση των κεντρικών νομοθετημάτων αλλά και των ενδιάμεσων μεταρρυθμιστικών προσπαθειών:

- Να μελετήσει πως διαμορφώνεται η ΕΠ του Κράτους στα Πανεπιστήμια. Μια διαμόρφωση που απορρέει από τη διερεύνηση των συγκλίσεων και αποκλίσεων που τη χαρακτηρίζουν, από τις ζυμώσεις στην οικονομία-πολιτική- πολιτισμό και από τις σχέσεις των ομάδων συμφερόντων³.

¹ Ball St. J., Education Reform. A critical and poststructural approach, Buchingham, Open University Press, 1994, σ. 10 και 15.

² Στο εξής ΕΠ, χάριν συντομίας.

³ Με την έννοια «ομάδες συμφερόντων» εννοούμε τους εκπονητές και τους αποδέκτες της ΕΠ. Η αντιπροσώπευση μιας ΕΠ ποικίλει ανάλογα με το ποιοι αναλαμβάνουν το έργο της μεταρρύθμισης, ποιες είναι οι ιδεολογικές παραδοχές τους και τι συμφέροντα εκπροσωπούν. Οι αποδέκτες της ΕΠ δεν είναι μόνο οι φοιτητές, οι καθηγητές, οι ερευνητές και το προσωπικό των Ιδρυμάτων αλλά και μεγάλες άλλες πληθυσμιακές ομάδες όπως οι οικογένειες οι οποίες αποτελούνται από μαθητές- «εν δυνάμει»

- Να ανιχνεύσει τον τρόπο ένταξης της εκπονηθείσας ΕΠ στο γενικότερο πεδίο που εμπεριέχει ομάδες συμφερόντων, φορείς δύναμης, μηχανισμούς πίεσης, πολιτικό- κοινωνικές ομάδες αλλά και πώς επηρεάζεται η συμπεριφορά, η υποκειμενικότητα των παραπάνω μέσα από την ανάπτυξη οργανωτικών πρακτικών και τεχνολογιών πειθαρχίας για την εκάστοτε ΕΠ.
- Να ανιχνεύσει τις προσδοκίες του Κράτους και τις κατευθύνσεις που κινούνται αυτές οι προσδοκίες μέσα από το περιεχόμενο της Ανώτατης Παιδείας και πώς αυτό εγγράφεται στην κατασκευή της εθνικής ταυτότητας.
- Να αναδείξει τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζουν την ΕΠ οι σχέσεις και οι μεταβολές που υφίστανται αυτές ανάμεσα στους παράγοντες εκπαίδευση - οικονομική ανάπτυξη - κοινωνική κατάσταση – πολιτισμός με το αίτημα για αλλαγή και πώς μεταβάλλονται αυτές οι σχέσεις στο χρόνο.

Μια σύντομη επισκόπηση της βιβλιογραφίας που σχετίζεται με τη μελέτη συγκεκριμένων όψεων του πεδίου της ΕΠ στην Ανώτατη Εκπαίδευση συμβάλλει στο φωτισμό των πολιτικών φαινομένων αλλά και στη συγκρότηση ενός εννοιολογικού υποδείγματος της ελληνικής πολιτικής αλλά και της εκπαιδευτικής ιστορίας. Όμως για την ελληνική περίπτωση δεν χωράει αμφιβολία πως η ΕΠ στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση χαρακτηρίζεται από ανεπάρκεια. Η βιβλιογραφία που σχετίζεται με την ανάλυση της ΕΠ κινείται σε δύο άξονες:

- Στην ιστορική προσέγγιση η οποία περιλαμβάνει τη συλλογή, παρουσίαση και ταξινόμηση των ιστορικών τεκμηρίων.
- Στην ερμηνευτική προσέγγιση που περιλαμβάνει μια σειρά ερμηνευτικών εργαλείων και αναλυτικών κατηγοριών όπως η πολιτική διάσταση της εκπαίδευσης, η πολιτική κουλτούρα, οι συστηματικές αναπροσαρμογές και η φύση του εκπαιδευτικού συστήματος⁴.

φοιτητές. Παπαδάκης, Ν., Σημειώσεις του Μαθήματος «*Εκπαιδευτική Πολιτική*» στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης, Ρέθυμνο, 2001, σσ. 34- 37.

⁴ Εννοούμε το λειτουργικό πλαίσιο του εκπαιδευτικού συστήματος το οποίο συγκροτείται σύμφωνα με τον Volker Lenhart από τέσσερις θεμελιώδεις λειτουργίες:

- I. Νομιμοποιητική λειτουργία.
- II. Λειτουργία της πολιτικής- κοινωνικής ένταξης.
- III. Ερμηνευτική- πολιτιστική λειτουργία.
- IV. Λειτουργία εξειδίκευσης και παραγωγής προϊόντων.

Βλ. Lenhart, V., (μετάφραση Ελ. Μιχαηλίδη- Μ. Πολυχρονάκη), *Η κρίση στα σχολεία του τρίτου κόσμου*, στο Ι. Πυργιωτάκης- Ι. Κανάκης, *Παγκόσμια κρίση στην εκπαίδευση*, Αθήνα, Γρηγόρης, 1992, σ. 123.

Οι μελέτες που χρησιμοποιήσαμε για την εν λόγω εργασία μας εστιάζουν το ενδιαφέρον τους:

- Στη συστηματική και λειτουργική μελέτη της ιστορίας της ΕΠ στα ΑΕΙ σε ένα κριτικό κείμενο επισκόπησης, χρησιμοποιώντας έντονα ειδικού τύπου ιδεολογικές παρατηρήσεις όπως εκδημοκρατισμός, εκσυγχρονισμός, ορθολογισμός. Οι περισσότερες από αυτές τις μελέτες διακρίνουν μια κρίση στην Ανώτατη Εκπαίδευση. Εξετάζονται γενικά θέματα που αφορούν ολόκληρο το σύστημα και στη συνέχεια ασχολούνται με συγκεκριμένα θέματα που προκύπτουν στις διάφορες φάσεις του. Αναλύουν τα ιδεολογικά και πολιτικά αποτελέσματα προς τα οποία κατατείνουν οι θεσμικές μεταρρυθμίσεις⁵.
- Άλλες μελέτες επικεντρώνονται στην ιστορική εξέλιξη της εσωτερικής λειτουργίας των Πανεπιστημίων, τις σχέσεις μεταξύ των ενοίκων τους, τη σχέση τους με το κράτος και της συμβολή τους στις μεταρρυθμιστικές προσπάθειες⁶.
- Μελέτες άλλες πραγματεύονται, με μια πιο κοινωνιολογική προσέγγιση, τις πτυχές της λειτουργίας των ΑΕΙ όπως η ιστορία συγκεκριμένων ιδρυμάτων οι μεταπτυχιακές σπουδές, η δομή και η λειτουργία κάποιων επί μέρους Σχολών.
- Μια σειρά πρόσφατων μελετών και άρθρων στρέφει το ενδιαφέρον της στις διεθνείς τάσεις που επικρατούν στην αγορά της διαμόρφωσης πολιτικών και στρατηγικών για τα ΑΕΙ μέσα από την οικονομία, την πολιτική, τον ρόλο των νέων τεχνολογιών⁷.
- Μεγάλο ενδιαφέρον δείχνει πλειάδα μελετών για τη γενικότερη και ειδικότερη στάση του σώματος των φοιτητών μέσα από τις φοιτητικές οργανώσεις

⁵ Ενδεικτικά αναφέρουμε Πετραλιάς Ν. & Θεοτοκάς Ν., «Η απορύθμιση του δημόσιου πανεπιστημίου», στο *Ο Πολίτης*, τ. 60, 1999.

⁶ Παπαδάκης, Ν. (2004), «Η επιούσια αμφισβήτηση. Πανεπιστημιακή μεταρρύθμιση, κρατική πολιτική και κοινωνική αλλαγή στην Γ' Ελληνική Δημοκρατία» στο ΙΔΡΥΜΑ ΣΑΚΗ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ, Κοινωνική αλλαγή στη σύγχρονη Ελλάδα (1980- 2001), Αθήνα, 2004, σσ. 583- 623, Πετραλιάς, Ν., «Μεταβολές στην τμηματική διάρθρωση των ελληνικών ΑΕΙ», στο Τμήμα Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης, Προοπτικές και Μέλλον των Κοινωνικών Επιστημών στην Ελλάδα, Ρέθυμνο, Τμήμα Κοινωνιολογίας, 1999, σσ. 67- 89.

⁷ Π.χ. Κλάδης Δ., Η Διακήρυξη της Μπολόνια και η πορεία από τη Μπολόνια στην Πράγα. Κείμενο εργασίας για το Διεθνές Συνέδριο «Η Διακήρυξη της Μπολόνια και η ελληνική προσέγγιση», Αθήνα, ΥΠΕΠΘ, Δεκ. 2000. Ρόκος Δ., Το τέλος του Πανεπιστημίου (;) ή το Πανεπιστήμιο στην εποχή της «Λευκής Βίβλου», στο *Ουτοπία*, τευχ. 24, 1997, σσ. 107- 127, Τσαούσης Δ., Το ελληνικό Πανεπιστήμιο στην πορεία προς την κοινωνία της γνώσης, Εισήγηση στο Συνέδριο του Πανεπιστημίου Κρήτης με θέμα «Μεταρρυθμίζοντας την Πανεπιστημιακή Παιδεία» Ρέθυμνο, 22-23 Οκτωβρίου 1998, Κιντής, Α. (2001), «Ο ρόλος του Πανεπιστημίου στο πλαίσιο της νέας κοινωνίας», στην *Ελευθεροτυπία*, φ. της 2^{ης} Αυγούστου του 2001.

είτε για την κατά καιρούς στάση τους στις προσπάθειες μεταρρύθμισης⁸, είτε για τον ρόλο τους στην εσωτερική λειτουργία των Πανεπιστημίων, είτε για την μεταξύ τους σχέση.

- Υπάρχουν ερευνητές που αναλύουν το λόγο της κρατικής εξουσίας σε αναφορά με τον εκπαιδευτικό μηχανισμό, κάνοντας εκτενή κριτική στον έντονο έλεγχο που ασκεί το Κράτος στην Ανώτατη Εκπαίδευση. Η συγκεκριμένη, θετική ή αρνητική κριτική σημείων και η θετική πρόταση διεξόδων είναι κατά κανόνα ο βοηθητικός συμπληρωματικός λόγος που αποκαθιστά και καθιερώνει το κύρος του κυρίαρχου κρατικού λόγου και των διαχειριστών του.
- Κλείνοντας οφείλουμε να αναφέρουμε τη σημαντική συμβολή των εισηγητικών εκθέσεων, των σχεδίων νόμων, των νόμων, των προεδρικών διαταγμάτων, των πορισμάτων επιτροπών Παιδείας⁹. Τα παραπάνω δεν εκφράζουν μονάχα τις απόψεις των συντακτών τους και τη νομική έκφραση της πολιτικής που ακολουθείται κάθε φορά. Ταυτόχρονα διαφαίνεται και ο συσχετισμός δυνάμεων που διαμορφώνεται μέσα από τις διεργασίες. Επίσης έχουμε την τύχη της δημοσίευσης της «Παλίμνηστης»¹⁰ του Νίκου Παπαδάκη η οποία αποτελεί αναμφισβήτητα σημαντικότατο (αν όχι το πλέον σημαντικότερο) επιστημονικό βήμα για τη μελέτη και ανάλυση της εκπαιδευτικής πολιτικής στην Ανώτατη εκπαίδευση, για την κατάτμηση της εξουσίας στην πανεπιστημιακή πολιτική. Είμαστε υποχρεωμένοι λοιπόν όταν εστιάζουμε στην ελληνική περίπτωση να έχουμε κατά νου τον όρο «παλίμνηστη εξουσία» που ο Ν. Παπαδάκης χρησιμοποιεί στη σχέση Κράτους, Πανεπιστημίου και Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Η αναφορά μας στα βασικότερα ερευνητικά ερωτήματα στα οποία θα στραφεί η ανάλυση της εργασίας μας θα ήταν εντελώς ελλιπής αν δεν συνοδευόταν από μια σειρά απαραίτητων θεωρητικών και εννοιολογικών διασαφηνίσεων¹¹. Οι

⁸ Ενδεικτικά αναφέρουμε Γαβρόγλου Κ., Τα Κ των καταλήψεων, στα *Σύγχρονα Θέματα*, τευχ. 7, 1980.

⁹ Βλ. χαρακτηριστικά Βρυχέα, Α. & Γαβρόγλου Κ. (1982), *Απόπειρες μεταρρύθμιση της Ανώτατης Εκπαίδευσης*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1982. Επίσης εδώ οφείλουμε να τονίσουμε τη σημαντική συμβολή του ολοκληρωμένου έργου των Δ. Κλάδη και Ι. Πανούση, *Ο νόμος Πλαίσιο για τη δομή και λειτουργία των ΑΕΙ*, Αθήνα- Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα, 2004 το οποίο εμπεριέχει όλες τις νομοθετικές ρυθμίσεις που μεσολάβησαν από το Ν. 1268/82 έως το 2004.

¹⁰ Παπαδάκης, Ν., *Η παλίμνηστη εξουσία: Κράτος, Πανεπιστήμιο και εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα*, Αθήνα, Gutenberg, 2004.

¹¹ Άλλωστε όπως αναφέρει και ο Μ. Βάμβουκας «τα αποτελέσματα της έρευνας θα επιβεβαιώσουν, μεταξύ των άλλων και την εγκυρότητα του εννοιολογικού τους περιεχομένου, θα αποδείξουν αν ο

διασαφηνίσεις αυτές αφορούν το πλαίσιο και το περιεχόμενο της ΕΠ και της Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης αλλά και τη σχέση της εκπαιδευτικής πολιτικής με την Ανώτατη Εκπαίδευση.

Η ΕΠ και η ΕΜ αποτελούν δύο έννοιες που αναπόφευκτα αλληλοπροϋποτίθενται, αλληλεπιδρούν και αλληλοσυμπληρώνονται. Η ΕΠ από την πλευρά της αφορά στη διαχείριση εκπαιδευτικών ζητημάτων. Το πλαίσιο δράσης της αποτελεί την προώθηση της μετάδοσης πολιτισμικών αξιών και κοινωνικών ρόλων της μάθησης με επιστημονικές- θεωρητικές βάσεις, της διασφάλισης των συνθηκών που θα επιτρέψουν να επιτευχθούν τα ανωτέρω. Από την άλλη η ΕΜ είναι περισσότερο μια κανονιστική έννοια, ένα αίτημα για αλλαγή, ειδικά σε περιπτώσεις που απειλούνται οι θεμελιώδεις αξίες. Δεν εξαντλείται μόνο στο επίπεδο της θεσμοθέτησης κάποιων μέτρων που αφορούν στην εκπαίδευση αλλά και στη σκοποθεσία που διαμορφώνεται¹². Το ιδεολογικό υπόστρωμα και ο Λόγος που διαμορφώνεται μέσα από μια ΕΜ διαφοροποιείται στους κεντρικούς στόχους που πρέπει να προωθήσει μια κρατική πολιτική στην εκπαίδευση. Στη διαμόρφωση του Λόγου συμβάλει και η δράση των ομάδων ενδιαφέροντος οι οποίες επιζητούν να προωθήσουν τα συμφέροντά τους με πολιτικά μέσα, συνδιαλέγοντας ταυτόχρονα με την πολιτική εξουσία και αλληλεπιδρώντας με τον κρατικό μηχανισμό, τα θεσμοθετημένα όργανα και τις κοινωνικές δομές¹³. Μέσα από τη διαπραγμάτευση των ομάδων ενδιαφέροντος επιδιώκεται η μεγιστοποίηση του πολιτικού οφέλους και η ελαχιστοποίηση του πολιτικού κόστους που προέρχεται από την ΕΜ¹⁴.

Σύμφωνα με το Άρθρο 16 του Συντάγματος η Ανώτατη Εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικά από Ιδρύματα που αποτελούν Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου με πλήρη αυτοδιοίκηση. Τα Ιδρύματα αυτά τελούν υπό την εποπτεία του Κράτους, έχουν δικαίωμα να ενισχύονται οικονομικά από αυτό και λειτουργούν σύμφωνα με τους

αρχικός ορισμός περιγράφει και αποδίδει επαρκώς την πραγματικότητα». Βάμβουκας, Μ., Εισαγωγή στην Ψυχοπαιδαγωγική Έρευνα και Μεθοδολογία, Γρηγόρης, Αθήνα, 1988, σελ. 101.

¹² Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι μια συγκεκριμένη πολιτική μεταρρύθμιση από την στιγμή της σύλληψής της ως την εφαρμογή της μπορεί να παρουσιάσει σημαντικές και θεμελιώδεις διαφορές.

¹³ Βλ. Παπαδάκης, Ν., Σημειώσεις του μαθήματος «Εκπαιδευτική Πολιτική», 2001, σσ. 49-50. Πρέπει εδώ να τονίσουμε πως οι ομάδες ενδιαφέροντος οι οποίες συμβάλλουν καθοριστικά στη διαμόρφωση του συνολικού «δια- λόγου» δεν έχουν ίση δύναμη και ικανότητα κινητοποίησης πόρων. Βλ.

Παπαδάκης, Ν., *Η Παλίμψηση Εξουσία...*, ό.π., σ. 63.

¹⁴ Ο.π., σ. 61.

νόμους που αφορούν τους οργανισμούς τους¹⁵. Η αποστολή όμως ενός Πανεπιστημίου εκτός από τη νομική του υπόσταση έχει και κάποια ιδεολογικά χαρακτηριστικά. Μερικά από αυτά είναι το επίπεδο και η φύση των παρεχόμενων σπουδών, ο βαθμός εξειδίκευσης των γνώσεων, η ελεύθερη διακίνηση των ιδεών, η διαρκής ένταξη του γνωστικού αντικειμένου στα εκάστοτε ερευνητικά και επιστημονικά πλαίσια, η πρόβλεψη για συστηματοποιημένη επαφή των φοιτητών με την πράξη¹⁶.

Όπως είναι λογικό, για την ύπαρξη και τη συνέχιση της υπόστασης ενός τέτοιου οργανισμού (του Πανεπιστημίου) που έχει ως αποστολή τα παραπάνω χαρακτηριστικά είναι αναγκαίος ο διαρκής μετασχηματισμός του καθώς οι εποχές αλλά και οι απαιτήσεις αλλάζουν. Οι εκάστοτε ελλείψεις νομιμοποίησης του μοντέρνου κράτους στην Ανώτατη Εκπαίδευση αντιμετωπίζονται με την πανεπιστημιακή μεταρρύθμιση. Σε αυτή συντείνει και η δράση των ομάδων ενδιαφέροντος οι οποίες επιζητούν:

- να προωθήσουν τα συμφέροντα τους με πολιτικά μέσα,
- να συνδιαλέγονται με την πολιτική εξουσία,
- να αλληλεπιδρούν με τον κρατικό μηχανισμό, τα θεσμοθετημένα όργανα και τις κοινωνικές δομές¹⁷.

Οι ομάδες αυτές επηρεάζουν τόσο με το Λόγο τους όσο και με τις πρακτικές τους τη διαμόρφωση του περιεχομένου αλλά και του σώματος των δράσεων της ΕΠ¹⁸.

Από τις εννοιολογικές και θεωρητικές διευκρινήσεις που επιχειρήσαμε να παραθέσουμε μπορούμε εύκολα να διακρίνουμε την άμεση σύνδεση μεταξύ Κράτους, Πανεπιστημίου και πολιτικής εξουσίας. Γι' αυτό θα προσπαθήσουμε μέσα από την μελέτη της ανώτατης βαθμίδας του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος και δη των

¹⁵ Σύνταγμα της Ελλάδος, Άρθρο 16, παρ. 5.

¹⁶ Παπαδάκης, Ν., Σημειώσεις του μαθήματος «Εκπαιδευτική Πολιτική»..., ό.π., σ. 57.

¹⁷ Για το ρόλο των ομάδων ενδιαφέροντος βλέπε αναλυτικότερα ό.π., σ. 50. Η Archer διαχωρίζει τα πεδία διαπραγμάτευσης μεταξύ διαφορετικών ομάδων συμφερόντων σε τρεις κατηγορίες: α) Η εσωτερική πρωτοβουλία, (internal initiation) που αναφέρεται σε πρωτοβουλίες αλλαγών από το εσωτερικό του εκπαιδευτικού συστήματος, που είναι όμως μικρής και περιορισμένης κλίμακας, β) Οι εξωτερικές διεκπεραιώσεις, (external transaction) που αναφέρεται σε ομάδες από το εξωτερικό περιβάλλον της εκπαίδευσης, με υψηλό κοινωνικό κύρος, και γ) Ο πολιτικός χειρισμός, (political manipulation) που αναφέρεται στην κρατική παρέμβαση, την πολιτική διαμεσολάβηση που είναι η αποτελεσματικότερη μορφή πρόκλησης αλλαγών. Βλ. Archer, M.S., Educational Politics, a model for their analysis, McNay-Ozga, Policy Making in education, Oxford, Pergamon Press, 1985, σσ. 39-64.

¹⁸ Ο Ball, υποστηρίζει ότι μόνο μερικές ομάδες συμφερόντων νομιμοποιούνται για τον σχεδιασμό εκπαιδευτικής πολιτικής. Ball, S., *Education Reform. A critical and poststructural approach*,..., ό.π., p.15.

Πανεπιστημίων να αναλύσουμε τα επίπεδα και τις μορφές διαπλοκής της με το Κράτος αλλά και με το γενικότερο κοινωνικό- οικονομικό συγκείμενο.

Τα βασικά ερωτήματα σύμφωνα με τα οποία δομήθηκε η έρευνα που οδήγησε στην παρούσα μελέτη και στα οποία προσπαθεί να απαντήσει είναι τα εξής:

- Ποιες ήταν εκείνες οι ομάδες πίεσης (κοινωνικές, οικονομικές, κοινωνικές) που κατέδειξαν κάθε φορά την ανάγκη για ένα μεταρρυθμιστικό εγχείρημα; Ποια επιχειρήματα χρησιμοποιούσαν, ποιους μηχανισμούς πίεσης αλλά και ποια τα πραγματικά τους κίνητρα;
- Ένα άλλο ερώτημα αναφέρεται στις παγιωμένες αντιλήψεις και τους πολιτικούς χαρακτηρισμούς ορισμένων μέτρων. Τα μεταρρυθμιστικά μέτρα παίρνουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα τους στα πλαίσια της συγκεκριμένης πολιτικής συγκυρίας; Πώς επηρέασαν οι φορείς της κρατικής εξουσίας τη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής που ακολουθήθηκε στα Πανεπιστήμια;
- Υπάρχει μια σταθερή κατεύθυνση σε ολόκληρη τη διάρκεια της μεταρρυθμιστικής δραστηριότητας στο χώρο της ελληνικής εκπαίδευσης την περίοδο που εξετάζουμε;
- Μπορούμε να διατυπώσουμε την άποψη ότι την ιστορική διαδρομή του εκπαιδευτικού μας συστήματος χαρακτηρίζει μία τάση εκσυγχρονισμού και εκδημοκρατισμού;
- Ποια σχέση υπάρχει ανάμεσα στον κοινωνικό χαρακτήρα των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων στην Ανώτατη Εκπαίδευση και στην πολιτική φυσιογνωμία των κυβερνήσεων που τις θεσμοθετούν; Πώς η πολιτική για τα Πανεπιστήμια επιδρά στους κοινωνικούς παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση των κριτηρίων για το ποία θα είναι η ορθολογική αποστολή του Πανεπιστημίου;
- Ποιος ο ρόλος της σύνδεσης των όρων «κοινωνικό» και «εθνικό» η οποία συμβαίνει σε ορισμένες μεταρρυθμίσεις (και κυρίως στον Νόμο- Πλαίσιο του '82) και πώς επηρέαζαν οι ιδεολογικές και πολιτικές τάσεις τις μελετούμενες μεταρρυθμίσεις; Ποια ήταν η εκάστοτε κριτική που ασκήθηκε σε κάθε εξεταζόμενο μεταρρυθμιστικό επεισόδιο;

2. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.

Μετά την πτώση της δικτατορίας η ανάγκη για αναδιοργάνωση των δομών του ελληνικού πανεπιστημίου θα τεθεί ως μείζον πολιτικό ζήτημα. Στο αίτημα αυτό ιδιαίτερο πολιτικό βάρος δίνει το φοιτητικό κίνημα. Πολύ γρήγορα λοιπόν, τον Αύγουστο του 1974 συγκροτείται η πρώτη επιτροπή, με απόφαση του ΥΠΕΠΘ, για σύνταξη Καταστατικού Χάρτη για τα ΑΕΙ¹⁹. Στην επιτροπή αυτή συμμετείχαν διακεκριμένοι επιστήμονες και διανοούμενοι όπως ο Δημήτρης Τσάτσος, υφυπουργός και πρόεδρος της επιτροπής, ο Νίκος Πουλιαντζάς, ο Διονύσης Καράγιωργας, ο Εμμανουήλ Ανδρόνικος, ο Κωνσταντίνος Κρίμπας, ο Δημήτρης Φατούρος, ο Δημήτρης Μαρωνίτης και ο Νίκος Μουζέλης. Η επιτροπή Αυτή αποφάσισε να προβεί σε νομοτεχνική διατύπωση των αποφάσεών της και με καινούργια απόφαση του Υπουργού συγκροτήθηκε δεύτερη επιτροπή το Δεκέμβριο του 1974 υπό την προεδρία του υφυπουργού Δημήτρη Ευρυγένη.

Η επιτροπή Ευρυγένη μετά από 29 συνεδριάσεις παραδίδει το σχέδιο νόμου-πλαισίου «για την Οργάνωση και Λειτουργία των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων» στις 6 Ιουνίου 1975. Τα βασικά σημεία του σχεδίου είναι:

- Η συμμετοχή των φοιτητών και του ΕΔΠ στα συλλογικά όργανα του Πανεπιστημίου.
- Η νομοθετική κατοχύρωση του πανεπιστημιακού ασύλου.
- Η κατάργηση της Έδρας.

Στο νομοσχέδιο όμως αυτό δεν τίγονται καθόλου ζητήματα συντονισμού των ΑΕΙ ή η σύνδεση με τις παραγωγικές διαδικασίες. Επιπλέον δεν γίνεται λόγος για την αναδιοργάνωση του διδακτικού φορέα. Επιχειρείται απλά μια διοικητική αποσυμφόρηση και ορθολογικότερη λειτουργία των ΑΕΙ. Τα ΑΕΙ από την πλευρά τους απορρίπτουν το σχέδιο Νόμου του Τσάτσου- Ευρυγένη, έδειξαν όμως να αποδέχονται την συμμετοχή των φοιτητών και του ΕΔΠ στα διάφορα όργανα.

¹⁹ Η επιτροπή αυτή ολοκλήρωσε τις εργασίες της σε 14 συνεδριάσεις και κατέληξε σε συγκεκριμένες προτάσεις στις 13 Νοεμβρίου 1974. Βρυχέα, Α. & Γαβρόγλου, Κ., *Απόπειρες μεταρρύθμισης...*, ό.π., σ. 73.

Τέλη του 1976 συγκροτείται μια άλλη επιτροπή με απόφαση του Υπουργού Παιδείας Ράλλη, υπό την προεδρία του μετέπειτα υφυπουργού Παιδείας Αθανάσιου Ταλιαδούρου. Άξιο λόγου στην επιτροπή αυτή είναι το γεγονός ότι η σύνθεσή της ήταν εντελώς διαφορετική, κυρίως από άποψη ειδικοτήτων των μελών της αφού οι περισσότεροι ήταν νομικοί.

Η απόλυτη μυστικότητα κατά τη διάρκεια των εργασιών της προκαλεί διαμαρτυρίες, αποχές και απεργίες. Κύριο αιτήματα ήταν να ανοίξουν οι διαδικασίες σύνταξης του Νόμου και να οριστεί επιτροπή από το Υπουργείο με τη συμμετοχή όλων των πανεπιστημιακών φορέων.

Παρ' όλες τις αντιδράσεις η επιτροπή Ταλιαδούρου θα παραδώσει επίσημα τον Ιούνιο του 1977 το σχέδιο με την εισηγητική του έκθεση στον Υπουργό Παιδείας. Παράλληλα προτείνεται από τον ίδιο τον Ταλιαδούρο να συμπεριληφθεί το σχέδιο της επιτροπής Δοξιάδη περί μεταπτυχιακών σπουδών. Στο σχέδιο Νόμου της επιτροπής Ταλιαδούρου διατηρούνται οι αρχές του σχεδίου Νόμου των Τσάτσου- Ευρυγένη «της πλήρους αυτοδιοικήσεως των ΑΕΙ και της ελευθερίας της διδασκαλίας και ερεύνης»²⁰. Διατηρούνται επίσης η νομοθετική ρύθμιση του πανεπιστημιακού ασύλου (Α. 5), ο θεσμός της συμμετοχής του συνόλου των φορέων στα συλλογικά όργανα των Πανεπιστημίων (Α. 6-12) και η καθιέρωση του τομέα ως βασικής ακαδημαϊκής μονάδας (Α. 14-23). Επιπρόσθετα προτείνεται η ίδρυση Συμβουλίου Ανώτατης Εκπαίδευσης και η λειτουργία μεταπτυχιακών σπουδών.

Με το νομοσχέδιο Ταλιαδούρου σφραγίζονται οι πρώτες αντιδράσεις για το σχέδιο της επιτροπής Τσάτσου- Ευρυγένη με συντηρητικότερες θέσεις. Όμως κι αυτό το νομοσχέδιο δεν κατάφερε να καταλήξει σε ένα νέο ολοκληρωμένο θεσμικό πλαίσιο για τα ΑΕΙ. Από αυτή την πρώτη περίοδο των αιτημάτων πάνω στα νομοσχέδια Τσάτσου και Ταλιαδούρου μένουν τρία ψηφισμένα διατάγματα:

1. Ο Ν.118/18¹⁵ Αυγούστου 1975, «Περί ρυθμίσεως θεμάτων αφορόντων εις το Διδακτικό Προσωπικόν των ΑΕΙ».
2. Το Π.Δ. 725/1976, «Περί παροχής χρηματικών δανείων εις τους σπουδαστάς των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων».

²⁰ Εισηγητική Έκθεση για το σχέδιο Νόμου- Πλαισίου της Επιτροπής Ταλιαδούρου (1977), όπως παρατίθεται στο Βρυχέα, Α. & Γαβρόγλου, Κ., *Απόπειρες μεταρρύθμισης...*, ό.π., σ. 297.

3. Ο Ν.587/23¹⁵ Μαΐου 1977, «Περί συμμετοχής του βοηθητικού διδακτικού προσωπικού και των φοιτητών εις συνεδριάσεις των Σχολών και των Συγκλήτων των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων».²¹

Από όλα τα προαναφερθέντα καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως η διεύρυνση του σώματος λήψεως αποφάσεων και των όρων συμμετοχής στη διαδικασία αυτή είναι πλέον πραγματικότητα. Νομιμοποιείται επίσης το ζήτημα της κατάργησης της Έδρας και ο συνδικαλισμός ύστερα από την αποτυχία της Κυβέρνησης για κρατική παρέμβαση στο φοιτητικό συνδικαλισμό. Αλλά το πιο σπουδαίο από όλα είναι η αισθητή πλέον παρουσία του φοιτητικού κινήματος και του ΕΔΠ. Τα ζητήματα του Πανεπιστημίου συζητούνται πλέον με καινούργιους όρους.

Το 1978 ξεκινά με τη μεγάλη απεργία του ΕΔΠ του οποίου κύριο βασικό αίτημα ήταν η δημιουργία «ενιαίου φορέα πανεπιστημιακών δασκάλων με ένταξη σε αυτόν όλου του ΔΕΠ σαν μόνιμων δημόσιων λειτουργών». Η απεργία κράτησε 100 μέρες. Πολύ γρήγορα, 12 μέρες μετά την έναρξη της απεργίας, αποστέλλεται από το Υπουργείο στο Κεντρικό Συμβούλιο του ΕΔΠ το νομοσχέδιο της επιτροπής Μαυρίδη «περί Διδακτικού Προσωπικού των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων». Το σχέδιο αυτό συνάντησε την αντίδραση του ΕΔΠ αλλά και της ΕΦΕΕ η οποία συμφώνησε με το ΕΔΠ. Το νομοσχέδιο τελικά απορρίφθηκε από τις Σχολές και τις Συγκλήτους²². Η Κυβέρνηση μετά από τις αντιδράσεις αναγκάστηκε να αποσύρει το επίμαχο νομοσχέδιο στις 21 Απριλίου και να ανοίξει νέο κύκλο συζητήσεων με το ΕΔΠ. Το νομοσχέδιο που κατατίθεται εκ νέου στις 26 Μαΐου φαίνεται να ικανοποιεί το ΕΔΠ και η απεργία λήγει στις 29 Μαΐου του 1978. Το νομοσχέδιο όμως δεν φαίνεται να προκαλεί τα ίδια αισθήματα και στο κύριο διδακτικό προσωπικό και κυρίως στους τακτικούς καθηγητές.

²¹ Ο τελευταίος ψηφίστηκε ομόφωνα από τη Βουλή ένα μήνα πριν η επιτροπή Ταλιαδούρου παραδώσει το σχέδιο Νόμου της. Σύμφωνα με αυτόν, στις συνεδριάσεις των Σχολών μετέχουν δύο εκπρόσωποι των φοιτητών (Α. 1, π. 1) που δεν έχουν όμως δικαίωμα ψήφου, κι ένας εκπρόσωπος του βοηθητικού προσωπικού. Παπαδάκης, Ν., *Η επιούσια αμφισβήτηση...*, ό.π., σ. 589.

²² Πιο συγκεκριμένα: «Πιστεύουμε ότι το νομοσχέδιο δεν επιλύει αλλά οξύνει βασικά προβλήματα και οδηγεί σε διατάραξη της λειτουργίας με κίνδυνο διάλυσης των ΑΕΙ... σταθεροποιεί και ενισχύει τον προσωποπαγή θεσμό της Έδρας που έχει από καιρό αναγνωρισθεί σαν ένα από τα βασικότερα εμπόδια στον εκσυγχρονισμό της Ανώτατης Παιδείας... καταργώντας τις θέσεις βοηθών και ορισμένων επιμελητών και εντεταλμένων υφηγητών, το Σχέδιο ακρωτηριάζει το Διδακτικό Προσωπικό που και σήμερα είναι ανεπαρκές... αντί να προχωρεί προς την ικανοποίηση του θεμελιώδους αιτήματος για διοικητική αυτοτέλεια, αυξάνει τις παρεμβάσεις των Υπουργείων στα ΑΕΙ», Απόψεις του Πανεπιστημιακού Ομίλου σχετικά με το Νομοσχέδιο για το Διδακτικό Προσωπικό των ΑΕΙ. (1978), όπως παρατίθεται στο Βρυχέα, Α. & Γαβρόγλου, Κ., *Απόπειρες Μεταρρύθμισης...*, ό.π., σ. 319.

Οι αντιδράσεις των Σχολών είναι βίαιες. Η Σύγκλητος του Πανεπιστημίου Αθηνών υποβάλλει την παραίτησή της. Ακολουθεί μία φάση που οι πιέσεις από τους καθηγητές εντείνονται και οι Σχολές απειλούν με απόλεια τις χρονιάς και με πειθαρχικές διώξεις. Η Κυβέρνηση σε μια προσπάθεια αποκλιμάκωσης της κρίσης συγκαλεί τον Αύγουστο Σύνοδο των Πρυτάνεων από την οποία ψηφίζεται σχέδιο νόμου κατά τη διάρκεια της καλοκαιρινής Συνόδου της Βουλής και κατατίθεται στις 15 Σεπτεμβρίου του 1978. Το νομοσχέδιο αυτό θα γίνει ο Ν.815/78.

Κύρια συστατικά του Νόμου είναι να περιορίσει στην αρχή και να αναιρέσει στη συνέχεια το ρόλο των βοηθών και των επιμελητών. Θεσμοθετείται γι' αυτό η βαθμίδα των ειδικών επιστημόνων. Επιπλέον καταργείται η τρίτη εξεταστική περίοδος²³, ενώ ζητήματα που αφορούν στην εκπροσώπηση φοιτητών και ΕΔΠ αφήνεται να ρυθμιστεί με Π.Δ. Επιπλέον θεσμοθετείται η ίδρυση τομέων «εις έκαστον Σχολήν των ΑΕΙ»²⁴.

Η ψήφιση το Ν. 815 αποτέλεσε για την Κυβέρνηση τρόπος αποσπασματικής ρύθμισης κάποιων ζητημάτων και όχι ένα εγχείρημα μεταρρύθμισης του συνόλου της Ανώτατης Εκπαίδευσης. Η προώθησή του σκοπό είχε να ρυθμίσει θέματα «βασικής σημασίας εις την εύρυθμη λειτουργία των Ιδρυμάτων κατά το ανερχόμενο από της 01.09.1978 νέο πανεπιστημιακό έτος»²⁵. Όμως ο συσχετισμός δυνάμεων και η φάση ανάπτυξης του πανεπιστημιακού κινήματος δεν επιτρέπει τέτοιες αποσπασματικές ρυθμίσεις.

Αλλά και το εσπευσμένο της ψήφισης του Ν. 815 προκαλεί τη διαδικασία αναίρεσης και ακύρωσής του στην πράξη από τους φοιτητές και το ΕΔΠ. Ολόκληρη η πανεπιστημιακή κοινότητα κατηγορεί την Κυβέρνηση πως δεν δόθηκε η δυνατότητα στις ομάδες των ενδιαφερομένων να συμμετάσχουν στη συγκρότηση του νομοσχεδίου, παρά τις αντίθετες βεβαιώσεις των συντακτών του²⁶.

²³ Το ίδιο προτείνεται κι από τα σχέδια των Τσάτσου- Ευρυγένη και του Ταλιαδούρου.

²⁴ Η Κυβέρνηση όμως δεν διατίθεται να προβεί στην ίδρυση Τομέων, καθώς τα άρθρα αυτά αποτελούσαν άλλοθι της Κυβέρνησης για να προχωρήσει στις υπόλοιπες ρυθμίσεις.

²⁵ Εισηγητική Έκθεση του Ν. 815/78, όπως παρατίθεται στο Βρυχέα, Α. & Γαβρόγλου, Κ., *Απόπειρες Μεταρρύθμισης...*, ό.π., σ. 329.

²⁶ Οι συντάκτες αναφέρουν ότι «η Κυβέρνηση αφού έλαβε υπόψη της την υπάρχουσα κατάσταση στην Ανώτατη Παιδεία, τα πορίσματα των ανωτέρω επιτροπών, τις εισηγήσεις των ΑΕΙ, τις απόψεις των επιμελητών και βοηθών και των φοιτητών, όπως κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί, υποβάλλει προς ψήφιση στην Εθνική Αντιπροσωπεία το παρόν σχέδιο νόμου». Στεφανόπουλος Κ.- Στεφανόπουλος Αθ.- Βαρβιτσιώτης Ι., *Εισηγητική Έκθεση για το σχέδιο νόμου «Περί ρυθμίσεως θεμάτων αφορώντων*

Αλλά και το ίδιο το περιεχόμενο του Νόμου αμφισβητείται. Τελικά κρίνεται αντισυνταγματικός και αντικαθίσταται από τον σχεδόν ταυτόσημο Ν. 853/78 (ΦΕΚ 236). Οι Καθηγητές σκληραίνουν τη στάση τους στις κρίσεις για νομιμοποιήσεις και θα εφαρμόσουν σχολαστικά μόνο τα εξεταστικά μέτρα για τους φοιτητές. Το αίτημα για αποκέντρωση της εξουσίας μέσα στην πανεπιστημιακή κοινότητα που είναι το αποτέλεσμα της κατάργησης της Έδρας δεν γίνεται εφικτό. Οι συχνές και αντιφατικές εξελίξεις δημιουργούν μια κατάσταση στην οποία η σχέση Κράτους και Πανεπιστημίου αλλά και οι σχέσεις μεταξύ των ομάδων που δρουν μέσα στο Πανεπιστήμιο μεταβάλλονται συνεχώς. Είναι πλέον γεγονός πώς ακόμα και μετά την αποχουνοποίηση τα Πανεπιστήμια δεν ήταν σε θέση να απαλλαγούν από αναχρονιστικούς θεσμούς και δομές.

Η περίοδος που ακολουθεί δεν συνέβαλλε στην εκτόνωση της κατάστασης. Αντίθετα χαρακτηρίζεται από τη δημιουργία ενός αυταρχικού κλίματος και μιας έντασης και αντίδρασης μέσα και έξω από το Πανεπιστήμιο. Λίγο πριν την έναρξη του ακαδημαϊκού έτους, στις 9 Αυγούστου 1979 παραβιάζεται το πανεπιστημιακό άσυλο από αστυνομικές δυνάμεις και συλλαμβάνονται φοιτητές²⁷. Οι καταλήψεις κορυφώνονται το Δεκέμβριο του 1979. Τα Πανεπιστήμια έχουν παραλύσει. Στις αρχές του νέου έτους ο τότε Πρωθυπουργός Καραμανλής, προκειμένου να εκτονώσει την κατάσταση, αναστέλλει τις επίμαχες διατάξεις του Ν. 815 και αναθέτει στους Πρυτάνεις των ΑΕΙ τη σύνταξη ενός σχεδίου νόμου πλαισίου για τα ΑΕΙ.

Πιο συγκεκριμένα, ύστερα από τη σύσκεψη του Πρωθυπουργού με τον Αντιπρόεδρο της Κυβέρνησης Κ. Παπακωνσταντίνου, τον Υπουργό του ΥΠΕΠΘ Ι. Βαρβιτσιώτη, τον ΥΦΕΠΘ Χ.Καρατζά και τους πρυτάνεις των ΑΕΙ συγκροτείται επιτροπή η οποία αναλαμβάνει να υποβάλει σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο (μέχρι τις 15 Μαρτίου 1980) προτάσεις για το εξεταστικό, το πρόγραμμα διδασκαλίας και τα συγγράμματα καθώς και να ολοκληρωθεί έως το τέλος του ακαδημαϊκού έτους η «υποβολή της υπευθύνου γνώμης των επί των θεμάτων που συνδέονται με τη

εις την οργάνωσιν και λειτουργίαν των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων», Αθήναι, 22 Αυγούστου 1978, σ. 379.

²⁷ Βλ. αναλυτικότερα Γαβρόγλου, Κ., Τα Κ των καταλήψεων, στα *Σύγχρονα Θέματα*, τευχ. 7, Δεκέμβριος 1979- Φεβρουάριος 1980, σ. 3.

διδασκαλία και τις εξετάσεις»²⁸. Τέλος αποφασίζεται η αναστολή των διατάξεων του Ν. 815/78 που αφορούσαν τις εξετάσεις.

Πρώτο μέλημα της επιτροπής Πρυτάνεων ήταν να συστήσει μία ομάδα εργασίας η οποία ύστερα από λεπτομερειακή αξιολόγηση των θεμάτων που αφορούσαν τη σύνταξη του νόμου πλαισίου θα εισηγούνταν στην επιτροπή Πρυτάνεων²⁹. Η επιτροπή κατέθεσε τελικά τις προτάσεις της όπως της είχε ζητηθεί από τον Πρωθυπουργό σχετικά με τα συγγράμματα και το εξεταστικό το Μάρτιο του 1980. Μέσα από την πρώτη αυτή φάση του έργου της επιτροπής συστάθηκαν τα πρώτα 20 άρθρα του νομοσχεδίου. Μετά από αυτό, σε συνεδρίαση στις 21/06/1980³⁰ ορισμένα συλλογικά όργανα εξέφρασαν αδυναμία για περαιτέρω συζήτηση του Νομοσχεδίου για διάφορους (ουσιαστικά άγνωστους, τουλάχιστον σε εμάς) λόγους, λόγω των θερινών διακοπών και κυρίως λόγω της λήξης της θητείας της επιτροπής στις 30 Ιουνίου 1980, πρότεινε να παραδώσει το έργο μέχρι εκεί που είχε φτάσει. Ο Πρωθυπουργός ζήτησε να συνεχιστούν οι εργασίες της επιτροπής Αυτό έγινε αποδεκτό ενώ παράλληλα συνεχίστηκε η επεξεργασία του νόμου σχεδίου από την επιτροπή Σταθόπουλου.

Είναι ενδιαφέρον ότι στο σχέδιο της Ομάδας Εργασίας έχουν γίνει τα πρώτα βήματα ως προς την πολιτική τους διάσταση στην κατεύθυνση εξασφάλισης κάποιων συνθηκών για τη δημιουργία ενός ενιαίου φορέα διδασκόντων. Μέσω της διεύρυνσης της εκπροσώπησης όλων των φορέων του Πανεπιστημίου και το άνοιγμα της διαδικασίας λήψης αποφάσεων σε ζητήματα που αφορούν την Ανώτατη Εκπαίδευση διευρύνθηκε και το περιθώριο δράσης σε περισσότερα άτομα – φορείς. Η παραπάνω διαπίστωση σίγουρα αποτελεί στοιχείο εκδημοκρατισμού του πεδίου.

Η Ομάδα εργασίας ολοκλήρωσε τη σύνταξη του νόμου- σχεδίου τέλη Ιουλίου 1980. Δεν έλειψαν όμως οι αντιδράσεις λίγο πριν λήξουν οι εργασίες. Το κεντρικό

²⁸ Βλ. Ανακοίνωση της Κυβέρνησης για την αναστολή διατάξεων του Νόμου 815 και τη σύσταση της επιτροπής Πρυτάνεων (1980) όπως παρατίθεται στο Βρυχέα, Α. & Γαβρόγλου, Κ., *Απόπειρες μεταρρύθμισης...*, ό.π., σ. 343.

²⁹ Μέλη της ομάδας εργασίας ήταν οι Καθηγητές Μ. Σταθόπουλος, ο Δ. Καράγιωργας, ο Δ. Μαρωνίτης, ο Γ. Βέης, ο Χ. Προυκάκης, η Α. Ψαρούδα Μπενάκη. Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε, ό.π., σ. 84.

³⁰ Στη συνεδρίαση αυτή μετείχαν ο Πρωθυπουργός Γ. Ράλλης, ο Υπουργός Παιδείας Αθ. Ταλιαδούρος, καθώς επίσης εκπρόσωποι του ΕΔΠ και φοιτητών. Βλ. Έκθεση του Φ. Ι. Μήτση, Προέδρου της επιτροπής Πρυτάνεων για το σχέδιο Νόμου Πλαισίου, όπως παρατίθεται στο Βρυχέα, Α. & Γαβρόγλου, Κ., *Απόπειρες μεταρρύθμισης...*, ό.π., σ. 354.

συμβούλιο του ΕΔΠ και η ΕΦΕΕ αντιτίθεται κάθετα στο σχέδιο νόμου και αποχωρούν από τις εργασίες. Η Επιτροπή Πρυτάνεων ολοκλήρωσε τις εργασίες της τον Οκτώβριο του 1980 και το σχέδιο μαζί με αυτό της Ομάδας Εργασίας στάλθηκε στις Σχολές, στις Συγκλήτους και στα πολιτικά κόμματα. Τελικά οι Σχολές θα απορρίψουν το σχέδιο³¹. Και μετά την κατάθεση η ΕΦΕΕ και το ΕΔΠ αντιδρούν, καθώς υποστηρίζουν ότι το σχέδιο νόμου κινείται στα πλαίσια των διατάξεων του Ν.815/78.

Τελικά το σχέδιο νόμου κατατίθεται ολοκληρωμένο πλέον και με το χαρακτηρισμό του πρώτου επίσημου σχεδίου της Κυβέρνησης μετά τη μεταπολίτευση στις 21 Μαΐου 1981, 6 μόλις μήνες πριν τις βουλευτικές εκλογές. Αυτό αποδεικνύει ίσως την απροθυμία της Κυβέρνησης να ψηφιστεί το σχέδιο, ιδιαίτερα μετά τις τελευταίες αντιδράσεις, τόσο από την πλευρά των Καθηγητών όσο κι από την πλευρά της ΕΦΕΕ και του ΕΔΠ αλλά και των κομμάτων που ήταν αποφασισμένα να μην προβούν σε καμία διεκδικητική διαδικασία³².

Όσο κι αν ήταν σύνθετοι οι λόγοι που δεν κατέληξε να ψηφιστεί εκείνη τη χρονιά κι από τη συγκεκριμένη Κυβέρνηση το σχέδιο νόμου πλαισίου το κύριο ζήτημα που απασχολούσε την Ανώτατη Εκπαίδευση στην Ελλάδα ήταν να δοθεί ένα τέλος σε ένα θεσμό που προκαλούσε την οπισθοδρόμηση, οδηγούσε σε αδιέξοδο, διαιώνιζε την κρίση ενώ δεν έφερνε τον εκσυγχρονισμό στο Πανεπιστήμιό μας.

³¹ Μόλις 5 από τις 34 Σχολές δέχτηκαν το σχέδιο. Οι υπόλοιπες χρησιμοποίησαν το επιχείρημα ότι στην επιτροπή δεν εκπροσωπήθηκε πλήρως το σώμα των Καθηγητών.

³² Ο Ανδρέας Παπανδρέου μάλιστα επιβεβαίωσε την πρόθεση του κόμματός του να συμβάλει στην εκτόνωση της κρίσης και την εφαρμογή ενός νόμου πλαισίου για τα ΑΕΙ. Παπαδάκης, Ν., *Η Παλίμψηση Εξουσία...*, ό.π., σ. 412.

3. Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ '82.

3.1. ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.

Η άμεση θεσμοθέτηση ενός νόμου- πλαισίου για την Ανώτατη Παιδεία με ουσιαστικές θεσμικές αλλαγές και με δημοκρατικές αρχές οργάνωσης, διοίκησης και λειτουργίας των ΑΕΙ προϋπήρχε. Το ΠΑΣΟΚ ήδη από το 1976 είχε εκδηλώσει την αντίθεσή του στα εκπαιδευτικά νομοσχέδια της Ν.Δ. και το 1977 είχε δημοσιεύσει τις αρχές της κυβερνητικής του πολιτικής στις οποίες έκανε εκτενή αναφορά στην παιδεία. Ήδη από το νομοσχέδιο Τσάτσου- Ευρυγένη ήταν εμφανής η πρόθεση δημιουργίας νέων δεδομένων σχετικά με την κατάτμηση και σφαίρωση εξουσιών, εντός και εκτός των Ιδρυμάτων, ενώ από το 1978 διέθετε ένα πλήρες σχέδιο νόμου³³. Επιπλέον το μεγαλύτερο μέρος των ομάδων ενδιαφέροντος επρόσκειντο στο δικό του ιδεολογικό- πολιτικό χώρο. Η ανάγκη όμως αναπροσαρμογής της ανώτατης παιδείας ήταν ήδη εμφανής από τα τέλη της δεκαετίας του '70. Τα δεδομένα προβλήματα που αντιμετώπιζε η Ανώτατη Εκπαίδευση και η θετική στάση της κοινής γνώμης έκαναν τις συνθήκες ευνοϊκές.

Το ΠΑΣΟΚ θα κερδίσει τις εκλογές το 1981 έχοντας συγκεντρώσει μεγάλες λαϊκές μάζες και με βασικά αιτήματα την εθνική ανεξαρτησία, λαϊκή κυριαρχία και κοινωνική απελευθέρωση. Στο κείμενο των «κατευθυντήριων γραμμών πολιτικής» στο θέμα της εκπαίδευσης παρουσιάζονται ευδιάκριτες οι αρχές του κράτους πρόνοιας³⁴, με σημαντικά στοιχεία την απόδοση ταξικότητας της εκπαίδευσης.

Έτσι, πριν συμπληρωθεί ο πρώτος χρόνος διακυβέρνησης της χώρας από το ΠΑΣΟΚ, ο Ελ. Βερυβάκης, Υπουργός Παιδείας κατέθεσε στη Βουλή στις 20 Μαΐου 1982 το σχέδιο του Νόμου- Πλαισίου «για την οργάνωση και λειτουργία των ΑΕΙ». Παρ' όλο που έμεναν 13-14 συνεδριάσεις έως τη λήξη των συνεδριάσεων της Βουλής ζητήθηκε να ψηφιστεί στη διάρκεια εκείνης της Συνόδου για να εφαρμοστεί από το τρέχον ακαδημαϊκό έτος.

³³ Κατατέθηκε στη Βουλή το 1978 και συνοδεύτηκε από εισηγητική- αιτιολογική έκθεση. Και για τα δύο κείμενα γίνεται εκτενής αναφορά στην εισηγητική έκθεση του Ν. 1268/82.

³⁴ Ακόμα και σήμερα η Κοινωνική Πρόνοια ορίζεται κατ' αρχήν ως η συνθήκη της αξιοπρεπούς διαβίωσης των πολιτών. Βλ. Midgley, J. -Tracy, M.B. - Livermore, M., Social Policy and Social Welfare in Midgley, J. -Tracy, M.B. - Livermore, M. (edc), The handbook of social policy, California, Sage, 1999, p. 6.

Τα μεταρρυθμιστικά κείμενα της περιόδου δείχνουν ότι η προσέγγιση της σχέσης Πανεπιστημίου – κοινωνίας είναι διαφορετική, καθώς το Πανεπιστήμιο δεν καλείται απλώς να προσαρμοστεί στις υπάρχουσες κοινωνικό-οικονομικές αλλαγές, αλλά να αποτελέσει το ίδιο φορέα και καταλύτη των αλλαγών. Το μεταρρυθμιστικό μοντέλο της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ, ανήκει σύμφωνα με τον Μπουζάκη, στο *κριτικό κοινωνικομεταρρυθμιστικό μοντέλο*³⁵, καθώς η εκπαίδευση δεν αντιμετωπίζεται όπως στο φιλελεύθερο μοντέλο, ως αξιοκρατικός μηχανισμός με στόχο την εξασφάλιση σε όλους ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών, αλλά ως μηχανισμός που ενισχύει και νομιμοποιεί τις υπάρχουσες ανισότητες και άρα πρέπει να δράσει αντισταθμιστικά, με κοινωνική δικαιοσύνη και οικονομική αποτελεσματικότητα. Είναι σημαντικό να πούμε ότι εκείνο που χαρακτηρίζει την εκπαιδευτική πολιτική της περιόδου είναι ότι οι παρεμβάσεις στο εκπαιδευτικό σύστημα στην Ανώτατη Εκπαίδευση για πρώτη φορά δεν έχουν το χαρακτήρα αντιμεταρρύθμισης.

³⁵ Μπουζάκης, Σ., *Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στη δεκαετία του 1980*, στο Πυργιωτάκης, Ι.,- Κανάκης, Ι., *Παγκόσμια κρίση στην εκπαίδευση*, Αθήνα, Γρηγόρης, 1992, σσ. 250-252.

3.2. Η «ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ»- ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ- ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ ΤΟΥ '82.

Όπως έχουμε ήδη επισημάνει στην ανά χείρας μελέτη ο Ν. 1268/82 αποτελεί την ουσιαστική ριζική μεταβολή του Ν. 5343/32 αλλάζοντας το τοπίο της Ανώτατης Εκπαίδευσης. Ήδη από το 1^ο Άρθρο του Νόμου- Πλαισίου προσδιορίζεται η αποστολή των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Είναι εμφανής η ανάπτυξη μιας νέας ιδεολογικής πολιτικής για τον εκσυγχρονισμό στην Εκπαίδευση, προβάλλοντας ιδιαίτερα τον κοινωνικό ρόλο που έρχονται να παίξουν τα Πανεπιστήμια. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην κατασκευή της ταυτότητας των φοιτητών. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από τη μετάδοση της γνώσης για την έρευνα και την τεχνολογία εξασφαλίζοντάς τους «την άρτια κατάρτισή τους για επιστημονική και επαγγελματική σταδιοδρομία» (Α. 1, π. 2).

Στόχος της Ανώτατης Εκπαίδευσης είναι η συμβολή της στην αντιμετώπιση των κοινωνικών, πολιτιστικών και αναπτυξιακών αναγκών του τόπου μέσα από «τη διαμόρφωση υπεύθυνων ανθρώπων με επιστημονική, κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική συνείδηση»³⁶. Όπως και στο διεθνές επίπεδο έτσι και η Ελλάδα ακολουθεί την τάση για αναθεώρηση του θεσμικού καθεστώτος λειτουργίας των ΑΕΙ. Είναι σαφές το μέγεθος της διεύρυνσης του ρόλου του Πανεπιστημίου στο Ν. 1268/82 σε σχέση με παλαιότερα μεταρρυθμιστικά εγχειρήματα. Ο νομοθέτης εστιάζει και στοχεύει ξεκάθαρα σε ένα κοινωνικό γίγνεσθαι σύμφωνα με «τις ανάγκες και τα συμφέροντα του λαού»³⁷. Χαρακτηριστική είναι και η θέση του ΕΔΠ για την αποστολή των ΑΕΙ: «Τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα έχουν αποστολή την ανάπτυξη, μετάδοση και παραγωγή της Επιστήμης με τη διδασκαλία και την έρευνα και παράλληλα την καλλιέργεια υψηλής κοινωνικής και πολιτικής ευθύνης σε όλους τους φορείς τους και την από κάθε άποψη εξύψωση του πολιτιστικού επιπέδου του τόπου»³⁸.

³⁶ Βλ. Παπαδάκης, Ν., *Η Παλίμψηστη εξουσία...*, ό.π., σ. 440.

³⁷ Το παραπάνω αίτημα έχει διατυπωθεί πολλές φορές παλαιότερα δίδοντας κυρίως έμφαση στη συμβολή των ΑΕΙ στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη του τόπου. Βλ. Βρυχέα, Α., & Γαβρόγλου, Κ., *Τα Κ των Καταλήψεων...*, ό.π., σ. 295. Βλ. επίσης, Βουλή των Ελλήνων, Πρακτικά Συνεδριάσεων Θέρους 1978, τόμ. 2^ο, Συνεδρίασις Δ' 29^η Αυγούστου 1978, Αθήνα, σ. 866.

³⁸ Θέσεις και προτάσεις του Ε.Δ.Π. για τον Καταστατικό Χάρτη των Α.Ε.Ι. όπως παρατίθεται στο Βρυχέα, Α. & Γαβρόγλου Κ., *Απόπειρες μεταρρύθμισης...*, ό.π., σ. 283.

Η σύνδεση των φοιτητών με την εξειδίκευση και την παραγωγική διαδικασία αλλά και η συμβολή των Πανεπιστημίων στην αντιμετώπιση των αναγκών του τόπου αποτελεί τη φύση του στόχου της εξωτερικής αποτελεσματικότητας όσον αφορά τη λειτουργία τους. Όμως οι νέες ανάγκες της εποχής επιβάλλουν τον επαναπροσδιορισμό της αποστολής της ΕΠ της Ανώτατης Εκπαίδευσης. Το ανεπαρκές πλέον σύστημα δομής και λειτουργίας των ΑΕΙ δεν τους επιτρέπει να ανταποκριθούν στα εθνικά αναπτυξιακά βήματα.

Ο Ν. 1268/82 αποτελούσε τον καθρέπτη της αντίληψης για την Ανώτατη Εκπαίδευση της εποχής. Η δια βίου εκπαίδευση αποτελούσε κεντρική στόχευση. Οι δηλώσεις του ΠΑΣΟΚ για μέριμνα για το λαό και η νέα πλέον αντίληψη της ισότητας ευκαιριών στην πρόσβαση στην πανεπιστημιακή μόρφωση ενδυναμώνει τη θέση της δια βίου εκπαίδευσης στο στρατηγικό σχεδιασμό του θεσμικού πλαισίου της Ανώτατης Εκπαίδευσης.

3.3. ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ: Ο Ν. 1268/82.

3.3.1 Το Διδακτικό προσωπικό

3.3.1.1. Παρουσίαση:

Ο νόμος πλαίσιο εντάσσει τους πανεπιστημιακούς δασκάλους από τους επιμελητές μέχρι τους τακτικούς καθηγητές σ' ένα ενιαίο φορέα, το Διδακτικό Ερευνητικό Προσωπικό (ΔΕΠ), που δομείται σε τέσσερις ιεραρχικές βαθμίδες με συγκεκριμένες εκπαιδευτικές και διοικητικές αρμοδιότητες. Όπως ορίζεται από το άρθρο 23, το ΔΕΠ αποτελείται από Καθηγητές, Αναπληρωτές Καθηγητές, Επίκουρους Καθηγητές και Λέκτορες. Οι Καθηγητές και οι Αναπληρωτές Καθηγητές εκλέγονται ως μόνιμοι (Α. 13, π. 1).

Προϋπόθεση για την εκλογή σε θέση ΔΕΠ είναι:

- Το συνολικό ερευνητικό έργο
- Ο αριθμός των πρωτότυπων δημοσιεύσεων
- Τα έτη εκπαίδευσης - ερευνητικής πείρας σε ελληνικό ΑΕΙ ή ομοταγές τμήμα του εξωτερικού.³⁹

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τις εντάξεις σε θέσεις της βαθμίδας του Λέκτορα, «όσοι κατά την έναρξη της ισχύος του νόμου αυτού υπηρετούν σε ΑΕΙ ως Επιμελητές, Βοηθοί και Επιστημονικοί Συνεργάτες, κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος εντάσσονται αυτοδίκαια σε θέσεις Λεκτόρων»(Α. 13, π. 1). Όσοι Επίκουροι Καθηγητές έως την έναρξη της ισχύος του νόμου εργάζονται ως Επίκουροι Καθηγητές σε ΑΕΙ εντάσσονται στη βαθμίδα του Επίκουρου Καθηγητή ως μόνιμοι

³⁹Πιο συγκεκριμένα: Για την εκλογή λέκτορα απαιτούνται: α) διετής εκπαιδευτική πείρα σε ελληνικό ή ομοταγές ίδρυμα του εξωτερικού, β) δύο τουλάχιστον πρωτότυπες δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά εκτός από τη διδακτορική διατριβή.

Για την εκλογή επίκουρου απαιτούνται: α) τουλάχιστον δύο χρόνια διδασκαλίας, β) πρωτότυπες δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά ή πρωτότυπη επιστημονική μονογραφία πέρα από τη διδακτορική διατριβή.

Για την εκλογή αναπληρωτή απαιτούνται: α) τουλάχιστον τέσσερα χρόνια αυτοδύναμη διδασκαλία, β) πρωτότυπες δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά, από τις οποίες ένας αριθμός πρέπει να είναι αυτοδύναμες ή πρωτότυπες επιστημονικές μονογραφίες.

Για την εκλογή καθηγητή απαιτούνται: α) τουλάχιστον έξι χρόνια αυτοδύναμης διδασκαλίας με τεκμηριωμένη συμβολή στη διαμόρφωση και διδασκαλία της ύλης δύο τουλάχιστον μαθημάτων, β) πρωτότυπες δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά, από τις οποίες ένας αριθμός πρέπει να είναι αυτοδύναμες ή πρωτότυπες επιστημονικές μονογραφίες. (Α.14), Βλ. και *Ελευθεροτυπία*, φ. της 14^{ης} Απριλίου 2005.

ενώ όσοι υπηρετούν ως εντεταλμένοι αφηγητές εντάσσονται ως Επίκουροι (Α. 32,π.2.α).

Οι έκτακτοι εντεταλμένοι Καθηγητές χωρίς έδρα εντάσσονται στη βαθμίδα του Αναπληρωτή Καθηγητή χωρίς μονιμότητα. Τέλος, όσοι κατά την έναρξη της ισχύος του νόμου αυτού υπηρετούσαν στα ΑΕΙ ι. ως Τακτικοί Καθηγητές, ιι. ως Μόνιμοι Καθηγητές τακτικών, έκτακτων ή έκτακτων αυτοτελών εδρών ιιι. Ως Έκτακτοι Μόνιμοι τακτικών, έκτακτων ή έκτακτων αυτοτελών εδρών εντάσσονται αυτοδίκαια στη βαθμίδα του Καθηγητή (Α. 34, Π.1). Από τους παραπάνω οι Τακτικοί, οι Μόνιμοι και οι Έκτακτοι Μόνιμοι Καθηγητές εντάσσονται ως μόνιμοι.

Αποφασιστικό ρόλο για την εκλογή ή εξέλιξη των μελών του ΔΕΠ έχει η τριμελής εισηγητική επιτροπή η οποία μέσα σε αποκλειστική προθεσμία 40 ημερών υποβάλλει στη Γ.Σ. Τμήματος ειδικά αιτιολογημένη έκθεση που περιλαμβάνει ι. Αναλυτική παρουσίαση και αξιολόγηση του έργου και της προσωπικότητας των υποψηφίων και κρίση για την προσφορά τους στην πρόοδο της επιστήμης, ιι. Γνώμη για το βαθμό ανταπόκρισης των υποψηφίων στα απαιτούμενα νόμιμα προσόντα και ιιι. Αξιολογική κατάσταση των υποψηφίων (Α. 15, π. 3.β.)

Δικαίωμα εκλογής ή εξέλιξης έχουν όλα τα μέλη του ΔΕΠ του Τμήματος της βαθμίδας για την οποία γίνεται η κρίση οι οποίοι συγκροτούν αντίστοιχα σώματα εκλεκτόρων. Εφόσον ο αριθμός τους δεν υπερβαίνει τους 30 (Α. 15, π.4.α) μέσα σε προθεσμία 10 ημερών από την υποβολή της εισηγητικής έκθεσης συνέρχεται υπό τη προεδρία του Προέδρου του Τμήματος σε κοινή συνεδρίαση η Γ.Σ. Τμήματος και το σώμα των εκλεκτόρων. Οι εκλέκτορες αιτιολογούν την ψήφο τους. Ο υποψήφιος που συγκεντρώνει τα 2/3 των ψήφων θεωρείται ότι έχει εκλεγεί. Αν ο υποψήφιος συγκέντρωσε απόλυτη πλειοψηφία αλλά μικρότερη των 2/3 είναι δυνατή η επανεξέταση του θέματος από τη Γ.Σ. του Τμήματος εφόσον υποβληθεί σε προθεσμία 10 ημερών σχετικό αίτημα από το 1/5 των μελών της. Η Γ.Σ. συνέρχεται αυτοδίκαια και αποφασίζει με την απόλυτη πλειοψηφία των μελών της είτε την αποδοχή της απόφασης των εκλεκτόρων είτε την παραπομπή της στην ΕΑΓΕ.⁴⁰ Η Γ.Σ. Τμήματος συνέρχεται και αποφασίζει την αποδοχή ή απόρριψη της πρότασης του σώματος των εκλεκτόρων με βάση και τη γνώμη της ΕΑΓΕ.

⁴⁰ Η ΕΑΓΕ σύμφωνα με τον εσωτερικό της κανονισμό διατυπώνει τη γνώμη της και την κοινοποιεί στη Γ.Σ. Τμήματος μέσα σε αποκλειστική προθεσμία 15 ημερών.

Στον εξεταζόμενο νόμο- πλαίσιο είναι εμφανής η πρόθεση του νομοθέτη να ενισχύσει τα Τμήματα με διδακτικό προσωπικό. Έτσι καθιστά δυνατή την μετάκληση επιστημόνων σε κενές θέσεις ΔΕΠ στη βαθμίδα του Καθηγητή. Η πρόταση για μετάκληση υποβάλλεται από το 1/4 τουλάχιστον των μελών του ΔΕΠ του Τμήματος πριν από τη λήψη απόφασης για την προκήρυξη της κενής θέσης η οποία λαμβάνεται από το σύνολο των Καθηγητών του ΔΕΠ.

Όσον αφορά τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των μελών ΔΕΠ: Έχουν υποχρέωση να παρέχουν τις υπηρεσίες τους στο ΑΕΙ που έχουν διοριστεί για όλες τις εργάσιμες μέρες. Τα μέλη ΔΕΠ δικαιούνται άδεια με αποδοχές μέχρι δύο μήνες για συμμετοχή σε επιστημονικά συνέδρια, διαπανεπιστημιακές ανταλλαγές και παρουσίαση σεμιναρίων σε άλλα ΑΕΙ. Στα δικαιώματα των μελών ΔΕΠ ο νομοθέτης δίδει ιδιαίτερη έμφαση στην χορήγηση εκπαιδευτικής άδειας. Σκοπός της εκπαιδευτικής άδειας είναι ο εμπλουτισμός των γνώσεων του αδειούχου με τη συμμετοχή του σε ερευνητικό ή εκπαιδευτικό έργο άλλου ΑΕΙ, ή επιστημονικού φορέα της χώρας ή του εξωτερικού⁴¹ (Α. 17, π. 3.β). Σχετικά με τις αποδοχές των μελών Διδακτικού προσωπικού, ο βασικός μισθός του Αναπληρωτή Καθηγητή είναι το 85%, του Επίκουρου Καθηγητή το 70% και του Λέκτορα το 60% του βασικού μισθού του Καθηγητή ο οποίος καθορίζεται κάθε φορά με μισθολογικές διατάξεις.

Τέλος προκειμένου να ενισχυθεί το διδακτικό έργο προβλέπει την πρόσκληση ελλήνων ή ξένων Επισκεπτών Καθηγητών και την πρόσληψη Ειδικών Επιστημόνων, κατόχων διδακτορικού διπλώματος και Εντεταλμένων Επίκουρων Καθηγητών με προσόντα Επίκουρου Καθηγητή ή κατόχους τίτλου υφηγητή.

3.3.1.2. Ερμηνεία:

Οι αλλαγές του διδακτικού φορέα στο νόμο πλαίσιο αποτελούν αδιαμφισβήτητα ένα από τα σημαντικότερα συστατικά στοιχεία της επιχειρούμενης μεταρρύθμισης. Το κυριότερο χαρακτηριστικό είναι ότι η διεύρυνση που επιχειρείται

⁴¹ Κάθε μέλος ΔΕΠ δικαιούται άδεια έως δώδεκα μήνες με έξι χρόνια προϋπηρεσία και έως έξι μήνες με τρία χρόνια προϋπηρεσία. Η αίτηση για άδεια κατατίθεται στη Γ.Σ. Τμήματος συνοδευόμενο με προτεινόμενο πρόγραμμα επιστημονικής δραστηριότητας. Μετά τη λήξη της άδειας ο αδειούχος υποβάλλει στον αρμόδιο Αντιπρύτανη έκθεση σχετική με την υλοποίηση του προγράμματος.

γίνεται εσωτερικά δυσχεραίνοντας έτσι την ένταξη στο διδακτικό σώμα των πανεπιστημιακών επιστημόνων από το εξωτερικό⁴².

Η αλλαγή που διέπει το διδακτικό και ερευνητικό προσωπικό πρόκειται να επηρεάσει σημαντικά τη ρύθμιση του τρόπου σύνδεσης του Πανεπιστημίου με την κοινωνία και την οικονομία, που ο νόμος θεωρεί ως ουσιώδες μέρος της πανεπιστημιακής λειτουργίας η οποία εξακολουθεί να παραμένει προβληματική. Η κατοχή δεύτερης θέσης, η άσκηση ελευθερίου επαγγέλματος και η συμμετοχή στα κοινά αποτελούν επιμέρους εκφάνσεις της σχέσης αυτής. Το αποτέλεσμα όλων αυτών των εξελίξεων είναι η διδακτική κοινότητα του Πανεπιστημίου να χάσει τη συνοχή της και σε τελευταία ανάλυση να καταστεί ετερόκλητη και αναποτελεσματική⁴³.

Η διαδικασίες που προβλέπονταν (π.χ. οι 4 βαθμίδες εξέλιξης) ήταν περιοριστικές χρονικά και σε έκταση χρόνου, δυσχεραίνοντας έτσι την εξέλιξη «επαγγελματιών» επιστημόνων ή και επιστημόνων από το εξωτερικό. Η υπερπροσπάθεια για ομοιομορφία και συστηματοποίηση των διαδικασιών αποτελούν μάλλον εναντίωση στη διεύρυνση και στην ποιοτική και ποσοτική ανασύνθεση των Πανεπιστημίων. Το τελικό αποτέλεσμα ήταν με τον καιρό τόσο το διδακτικό λειτουργήμα όσο και οι διαδικασίες εξέλιξης του ήδη υπηρετούντος διδακτικού προσωπικού να χάσουν ένα μέρος του χαρακτήρα της ακαδημαϊκής κρίσης και να προσλάβουν ένα γραφειοκρατικό χαρακτήρα⁴⁴.

3.3.2. Από την Έδρα στον Τομέα:

3.3.2.1. Παρουσίαση:

Ακρογωνιαίος λίθος του συστήματος της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έως το Νόμο- Πλαίσιο ήταν ο θεσμός της Έδρας ο οποίος συνεπαγόταν τον παραμερισμό από την πανεπιστημιακή λειτουργία και την υποβάθμιση του ρόλου τόσο των φοιτητών όσο και των νεότερων πανεπιστημιακών δασκάλων. Με το Ν. 1268/82 καθορίζεται ότι «τα ΑΕΙ αποτελούνται από Σχολές» οι οποίες καλύπτουν ένα σύνολο συγγενών επιστημών έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η αναγκαία για την επιστημονική

⁴² Η διευκόλυνση εισόδου στα μέλη ΕΔΠ ήταν απαραίτητη. Τα μέλη ΔΕΠ συμμετείχαν σε ερευνητικές και διδακτικές δραστηριότητες. Μέχρι το νέο νόμο- πλαίσιο είχαν ελάχιστες πιθανότητες εξέλιξης. Παπαδάκης, Ν., *Η παλίμψηστη Εξουσία...*, ό.π., σ. 472.

⁴³ Βλ. αναλυτικότερα Τσαούσης Δ., *Το ελληνικό Πανεπιστήμιο στην πορεία προς την κοινωνία της γνώσης...*, ό.π., σ. 10 και 11.

⁴⁴ Ο.π., σ. 11.

εξέλιξη αλληλεπίδρασή τους και ο αναγκαίος συντονισμός για την έρευνα και τη διδασκαλία. (Α. 6, π. 1). Οι Σχολές διαιρούνται σε Τμήματα. Το Τμήμα καλύπτει το γνωστικό αντικείμενο μια Επιστήμης (Α. 6, π. 2). Έχει την ευθύνη της χάραξης της πολιτικής σε σχέση με την εκπαιδευτική και ερευνητική δραστηριότητα στο πεδίο της αντίστοιχης επιστήμης.

Τα Τμήματα διαιρούνται σε Τομείς. Ο Τομέας συντονίζει τη διδασκαλία μέρους το γνωστικού αντικείμενου του Τμήματος που αντιστοιχεί σε συγκεκριμένο τμήμα της επιστήμης, με άλλα λόγια έχει την ευθύνη της υλοποίησης στην καθημερινή πανεπιστημιακή δουλειά των βασικών επιλογών του Τμήματος.

Κυρίαρχο όργανο του Τμήματος αποτελεί η Γενική Συνέλευση μέσα από την οποία εκτελούνται δύο λειτουργίες:

- Χαραρίζεται η διδακτική και ερευνητική πολιτική.
- Ασκείται ο δημοκρατικός έλεγχος στην όλη λειτουργία του.

Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην ίδρυση, συγχώνευση και κατανομή των ΑΕΙ, των Σχολών και των Τμημάτων. Ρυθμίζονται πρακτικά ζητήματα, όπως το ακαδημαϊκό έτος έναρξης λειτουργίας των νέων μονάδων και παύσης λειτουργίας των παλαιών, οι ειδικεύσεις των πτυχίων που χορηγούνται από τα νέα τμήματα, τα κριτήρια και τους τρόπους ένταξης των φοιτητών στις νέες μονάδες, τα κριτήρια και οι τρόποι ένταξης στις νέες μονάδες του προσωπικού που υπηρετούσε στις παλιές μονάδες, οι διαδικασίες εξέλιξης ή εκλογής των οργάνων διοίκησης, η ρύθμιση των περιουσιακών και οικονομικών ζητημάτων αλλά και οι εκκρεμότητες που τυχόν θα προκύψουν, φοιτητικές – διοικητικές – εκπαιδευτικές, μετά την παύση της λειτουργίας των παλιών μονάδων (Α. 6, π. 6).

Με τη δημοσίευση λοιπόν του Ν. 1268/82 επήλθαν ριζικές αλλαγές στη δομή και οργάνωση των ΑΕΙ. Η οργάνωση των ΑΕΙ εφεξής ακολουθεί δύο κυρίως σχήματα. Το ένα είναι: ΑΕΙ – Σχολή – Τμήματα – Τομείς και το άλλο είναι ΑΕΙ – Τμήματα – Τομείς. Υπάρχουν και οι περιπτώσεις όπου δεν λειτουργούν Τομείς σε ένα Τμήμα.

3.3.2.2. Ερμηνεία:

Η μετάβαση που επήλθε με το νόμο- πλαίσιο από την Έδρα στο Τμήμα εισήγαγε αλλά και καθιέρωσε για πρώτη φορά στα Ελληνικά Πανεπιστήμια την αναδιάρθρωση αλλά και το δομικό μετασχηματισμό για όλες τις μορφές αλλά και για όλα τα επίπεδα της διδακτικής και ερευνητικής δουλειάς. Αποκρίνεται στις σχετικές αντιλήψεις και προτεραιότητες των εκπονητών της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης αλλά και αναμένεται να αποτελέσει αρωγό στην προσπάθεια για έγκαιρη αντιμετώπιση των δυσχερειών.

Η αγωνία των εκπονητών για έγκαιρη αντιμετώπιση των δυσχερειών έγκειται στο γεγονός ότι ο μετασχηματισμός αυτός αναλαμβάνει να πιστοποιήσει τη μεταρρυθμιστική ποιότητα του Ν.1268/82. Οι αντιδράσεις υπήρξαν πολλές και αρκετές φορές δριμύτατες χωρίς να κρίνουμε αναγκαία την περαιτέρω ανάλυση των γεγονότων. Κρίνουμε χρήσιμο όμως να αναφέρουμε ότι πρώτη φορά που τέθηκε θέμα αναδιάρθρωσης της δομής των πανεπιστημίων ήταν ήδη από τη δεκαετία του '60. Στο επίκεντρο αυτού του αιτήματος εντοπίζεται μεταξύ άλλων η κατάργηση της Έδρας. Το αίτημα αυτό μετά την κατάρρευση του καθεστώτος της 21^{ης} Απριλίου ενδύεται με περαιτέρω νομιμοποίηση⁴⁵. Βεβαίως οι εξελίξεις μετά τη μεταπολίτευση έως και την ψήφιση του Ν. 1268/82 δεν έτειναν προς αυτή την κατεύθυνση. Το νομοσχέδιο της Επιτροπής Μαυρίδη «περί του Διδακτικού Προσωπικού των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων» ενίσχυε το θεσμό της Έδρας. Τέλος ο Ν. 815/78 εισήγαγε «το θεσμό του Τομέα με παράλληλη διατήρηση της Έδρας» παρά τους αντίθετους ισχυρισμούς των εκπονητών της κυβερνητικής εκπαιδευτικής πολιτικής συμβάλλοντας έτσι στην παγίωση του καθεστώτος της Έδρας⁴⁶.

⁴⁵ Αφού το αυταρχικό καθεστώς της Έδρας παρέπεμπε στην αυταρχική άσκηση εξουσίας από το Καθεστώς. Βλ. Παπαδάκης, Ν., *Η Παλίμψηση εξουσία...*, ό.π., σ. 483.

⁴⁶ Κύριος εκφραστής της ιεραρχίας εξάρτησης που λειτουργούσε έως τότε υπήρξε ο θεσμός της έδρας αφού:

- Είχε την απόλυτη εξουσία στον καθορισμό του διδακτικού περιεχομένου και χωρίς κανένα μηχανισμό ακαδημαϊκού ελέγχου.
- Ο ρόλος του φοιτητή υπήρξε παθητικός ως το ιδεώδες της σπουδαστικής συμπεριφοράς.
- Οδήγησε στο μονοπώλιο της επιστημονικής αυθεντίας.
- Το πρόγραμμα σπουδών προσαρμόζοταν στο στατικό χαρακτήρα του περιεχομένου της Έδρας με αποτέλεσμα τη δυσκαμψία του προγράμματος διδασκαλίας στην παρακολούθηση της εξέλιξης της γνώσης.
- Υπήρχε τέλεια έλλειψη μεταπτυχιακών σπουδών και αντίστοιχης προώθησης του μηχανισμού της γνώσης.

Βλ. Βερυβάκης Ελ.- Δρεττάκης Εμ., *Εισηγητική Έκθεση του Νόμου- Πλαισίου...*, ό.π., σ. 1.

3.3.3. Κεντρικά όργανα σχεδιασμού εκπαιδευτικής πολιτικής στα ΑΕΙ.

3.3.3.1. Παρουσίαση:

Μια περαιτέρω θεσμική αλλαγή που σημειώθηκε με το Ν. 1268/82 ήταν η θεσμοθέτηση οργάνων που αφορούν το διοικητικό τμήμα της πανεπιστημιακής νομοθεσίας. Πιο συγκεκριμένα:

Θεσμοθετείται η Εθνική Ακαδημία Γραμμάτων και Επιστημών (ΕΑΓΕ) με τη μορφή Ν.Π.Δ.Δ. (Α. 4, π. 1). Έδρα της ΕΑΓΕ είναι η Αθήνα και αποτελεί τον κεντρικό συμβουλευτικό φορέα για τη διδασκαλία, τις μεταπτυχιακές σπουδές και τις διαδικασίες αξιολόγησης και κρίσης του ΔΕΠ. Είναι σύμβουλος της Κυβέρνησης για τα θέματα ανώτατης εκπαίδευσης και σχεδιάζει και επιβλέπει την έρευνα στα ΑΕΙ. Τα συμβουλευτικά καθήκοντα της ΕΑΓΕ είναι κυρίως:

1. Η μέριμνα για τη συνεχή ανύψωση της στάθμης της διδασκαλίας, της έρευνας και των μεταπτυχιακών σπουδών σε εθνική κλίμακα με βάση ένα πλαίσιο ενιαίων και αντικειμενικών κριτηρίων για όλα τα ΑΕΙ.
2. Η εισήγηση για το είδος των τίτλων σπουδών που απονέμουν τα ΑΕΙ, για το περιεχόμενο των προγραμμάτων ώστε να εξασφαλίζεται η ισοτιμία τους και για τα πλαίσια προγραμμάτων νέων ΑΕΙ, Σχολών ή Τμημάτων.
3. Η αξιοποίηση του επιστημονικού δυναμικού της χώρας, το οποίο δραστηριοποιείται στην Ελλάδα και το εξωτερικό και κρίνεται απαραίτητο για την επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων της χώρας.
4. Η διασφάλιση ενιαίας και αντικειμενικής σε εθνική κλίμακα διαδικασίας αξιολόγησης και κρίσης του διδακτικού ερευνητικού, συγγραφικού και κοινωνικού έργου των υποψηφίων για εκλογή ή εξέλιξη των μελών του ΔΕΠ.
5. Η εξειδίκευση και η εναρμόνιση του ερευνητικού προγράμματος των ΑΕΙ σύμφωνα με τις κατευθύνσεις που επεξεργάζεται το Συμβούλιο Ανώτατης Παιδείας. (Α. 4, π. 3).

Η ΕΑΓΕ συντάσσει, τηρεί και ενημερώνει έναν ενιαίο Εθνικό Κατάλογο Πανεπιστημιακών Δασκάλων και Ερευνητών (ΕΚΠΔΕ) ο οποίος περιέχει όλα τα πληροφοριακά στοιχεία που υποβάλουν οι ενδιαφερόμενοι και όλα τα στοιχεία της ακαδημαϊκής δραστηριότητας των πανεπιστημιακών δασκάλων και ερευνητών. Ο κατάλογος είναι δημόσιος και τα στοιχεία του συνεκτιμώνται στις εκλογές σε θέσεις ΔΕΠ των ΑΕΙ. Η ΕΑΓΕ καταρτίζει επίσης έναν κατάλογο ελληνικών επιστημονικών

περιοδικών και περιοδικών διεθνούς κυκλοφορίας με σύστημα κριτών. Τα αξιολογεί και τα κατατάσσει με κριτήριο την αποδοχή τους από τη διεθνή επιστημονική κοινότητα. Η ΕΑΓΕ συντάσσει επίσης έναν κατάλογο διεθνών συνεδρίων με πρακτικά και σύστημα κριτών. Όλοι οι κατάλογοι που συντάσσει η ΕΑΓΕ ενημερώνονται συνεχώς και δημοσιεύονται σε ειδικό δελτίο. Τέλος η ΕΑΓΕ καθορίζει την ισοτιμία των ΑΕΙ του εξωτερικού με τα ΑΕΙ της χώρας και χορηγεί πιστοποιητικά ισοτιμίας τίτλων σπουδών.

Ένα άλλο συμβουλευτικό –γνωμοδοτικό όργανο, αρμόδιο για ζητήματα σχεδιασμού ΕΠ στην Ανώτατη Εκπαίδευση είναι το Συμβούλιο Ανώτατης Παιδείας (ΣΑΠ)⁴⁷ με στόχο «την ένταξη της εκπαιδευτικής λειτουργία στους αναπτυξιακούς στόχους της χώρας»⁴⁸. Το (Ε)ΣΑΠ εισηγείται στην Κυβέρνηση θέματα Ανώτατης Εκπαίδευσης και ιδίως:

- Για την ίδρυση, κατάργηση, συγχώνευση καθώς και την οργάνωση και λειτουργία των ΑΕΙ, Σχολών και Τμημάτων,
- για τον επαγγελματικό προσανατολισμό και την αξιοποίηση του επιστημονικού δυναμικού της χώρας. Στα πλαίσια αυτά εισηγείται και σχετικά με τον αριθμό των εισακτέων στα ΑΕΙ,
- για την κατανομή των πιστώσεων και την ίδρυση θέσεων προσωπικού κάθε κατηγορίας στα ΑΕΙ,
- για τον καθορισμό των βασικών κατευθύνσεων της πανεπιστημιακής έρευνας σύμφωνα με το αναπτυξιακό πρόγραμμα της Κυβέρνησης, τόσο σε εθνικό, όσο και σε περιφερειακό επίπεδο,
- για θέματα σχετικά με μετεγγραφές φοιτητών και εγγραφές πτυχιούχων για απόκτηση άλλου πτυχίου,
- για το συντονισμό της δραστηριότητας των ΑΕΙ στα πλαίσια των προγραμμάτων συνεχιζόμενης εκπαίδευσης. (Α. 5, π. 1).

Το (Ε)ΣΑΠ αποτελείται από εκπροσώπους της Κυβέρνησης των πολιτικών κομμάτων, της Τοπικής αυτοδιοίκησης των Πανεπιστημίων (Πρυτάνεις και εκπρόσωποι φοιτητών), των επιστημονικών και κοινωνικών φορέων και των

⁴⁷ Τελικά λειτούργησε ως ΕΣΑΠ (Εθνικό Συμβούλιο Ανώτατης Παιδείας).

⁴⁸ Βλ. Κυπριανίδης, Τ., Νομοποίηση της εκπαιδευτικής λειτουργίας και νόμος- πλαίσιο, στο *Θέσεις*, τευχ. 8, 1984.

παραγωγικών τάξεων. Η διοικητική μέριμνα για τη λειτουργία του (Ε)ΣΑΠ και της Γραμματείας του ανήκει στο Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων⁴⁹.

3.3.3.2. Ερμηνεία:

Το εγχείρημα της ίδρυσης κεντρικών οργάνων σχεδιασμού και εκπόνησης ΕΠ για την Ανώτατη Εκπαίδευση δεν αποτελούσε πρωτοτυπία του εξεταζόμενου νόμου-πλασίου. Είχαν γίνει πολλές (συνήθως αποτυχημένες) προσπάθειες στο παρελθόν. Σίγουρα όμως η λειτουργία των δύο αυτών οργάνων που αναλύθηκαν αποτελεί μια ριζοτομική ρύθμιση στη διάρθρωση, τη σύνθεση και τη λειτουργία τους.

Ο ρόλος της ΕΑΓΕ είναι αρκετά συγκεντρωτικός. Δεν φαίνεται όμως να αποτελεί αποστασιοποιημένη πρόθεση συγκεντρωτισμού της Πολιτείας. Αντίθετα δείχνει να αποκρίνεται στις πραγματικές ανάγκες της Ανώτατης Εκπαίδευσης και αναδεικνύει την ισοτιμία και την αξιοκρατία τόσο των ΑΕΙ όσο και στην εκλογή και εξέλιξη των ακαδημαϊκών λειτουργών. Η ΕΑΓΕ όμως δεν λειτούργησε ποτέ.

Την ίδια μοίρα της ΕΑΓΕ δεν είχε το άλλο όργανο σχεδιασμού ΕΠ, το ΣΑΠ⁵⁰. Τελικά λειτούργησε με τον τίτλο ΕΣΑΠ μέχρι το Ν. 2327/95 οπότε οι αρμοδιότητές του μεταφέρθηκαν στο Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας. Η δράση του ΕΣΑΠ ήταν συμπληρωματική της ΕΑΓΕ. Οι αρμοδιότητες του ήταν ευρύτατες με γνωμοδοτικό-συμβουλευτικό χαρακτήρα αλλά όχι και αποφασιστικό. Η αποστολή του εστιαζόταν στον κοινωνικό έλεγχο και τον δημοκρατικό προγραμματισμό.

Και τα δύο όργανα δείχνουν να αποκρίνονται σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας τους και το πεδίο των αρμοδιοτήτων τους στις ανάγκες της Ανώτατης Εκπαίδευσης. Ο ρόλος τους ήταν διαμεσολαβητικός ανάμεσα στο Κράτος και τα όργανα των ΑΕΙ. Τελικά όμως η πρόθεση της ίδρυσής τους για το συντονισμό των ΑΕΙ ως προς «το αναπτυξιακό τους πρόγραμμα, το περιεχόμενο των σπουδών και την κρίση του διδακτικού σώματος από πανελλήνια όργανα»(Λιάνης, σ. 98) αποδείχτηκε

⁴⁹ Το ΣΑΠ παρέμεινε όργανο διακοσμητικού χαρακτήρα και στην πράξη οι αρμοδιότητές του εκχωρήθηκαν στη λεγόμενη Σύνοδο των Πρυτάνεων. Έτσι, η ίδρυση νέων Τμημάτων εξακολουθεί να αποτελεί αποκλειστικό προνόμιο του εκάστοτε Υπουργού Παιδείας και των ακαδημαϊκών ή πολιτικών του συμβούλων. Με τον Ν.2327/95 ιδρύθηκε το *Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας* (ΕΣΥΠ) στο οποίο επιχειρείται ένας συγκερασμός αρμοδιοτήτων του ΣΑΠ και της ΕΑΓΕ., Βλ. σχετικά Πετραλιάς, Ν.-Θεοτοκάς, Ν., Η απορύθμιση του δημόσιου Πανεπιστημίου, στο *Ο Πολίτης*, τεύχ. 60, 1999, σ.19.

⁵⁰ Το ΣΑΠ αποτελούσε διασκευασμένη εκδοχή της πρότασης για την ίδρυση Εθνικού Συμβουλίου Πανεπιστημίων (Ε.Σ.Π.). Την πρόταση αυτή είχε συμπεριλάβει το ΠΑΣΟΚ στο σχέδιο Νόμου-Πλασίου για την οργάνωση των ΑΕΙ που κατέθεσε στη Βουλή το 1978.

ανακόλουθη. Η ΕΑΓΕ δεν λειτούργησε ποτέ επιτρέποντας την ασάφεια των κριτηρίων της εξέλιξης και της εκλογής των στελεχών των ελληνικών Πανεπιστημίων. Από την πλευρά του το (Ε)ΣΑΠ ήδη από τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του παρουσίασε καμπή, κυρίως μετά την ψήφιση του Ν.2083/92, και τελικά καταργήθηκε.

3.3.4. Το διοικητικό τμήμα του Ν.1268/82.

*«Ο εκδημοκρατισμός του Πανεπιστημίου
συνεπάγεται την αυτοδιοίκησή του»⁵¹*

(Εισηγητική Έκθεση του Νόμου- Πλαισίου του '82)

3.3.4.1. Παρουσίαση:

Στόχος του νέου νόμου- πλαισίου ήταν η αυτοδιοίκηση των ΑΕΙ και όχι η έως τότε διοίκηση από το σώμα των τακτικών καθηγητών. Ο νομοθέτης προβαίνει σε αλλαγές στη λειτουργία των συλλογικών διοικητικών οργάνων, στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων μέσα στα πανεπιστήμια αλλά και τη σχέση Κράτους με το Πανεπιστήμιο.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνει ο Νόμος Πλαίσιο σε ζητήματα που αφορούν στα όργανα των Πανεπιστημίων τα οποία είναι η Σύγκλητος, το Πρυτανικό Συμβούλιο και ο Πρύτανης. Η Σύγκλητος απαρτίζεται από τον Πρύτανη, του δύο αντιπρυτάνεις και τους Κοσμήτορες των Σχολών, έναν εκπρόσωπο του ΔΕΠ κάθε Τμήματος, έναν εκπρόσωπο των φοιτητών από κάθε Τμήμα έναν εκπρόσωπο του Ειδικού Εκπαιδευτικού Προσωπικού, έναν εκπρόσωπο του Διοικητικού Προσωπικού, έναν εκπρόσωπο του ΕΔΤΠ και πέντε εκπρόσωπους των ΕΜΥ (Α. 11, π. 1). Η Σύγκλητος έχει τη γενική εποπτεία της λειτουργίας του ΑΕΙ και της τήρησης του νόμου και του εσωτερικού κανονισμού και αποφασίζει για τις προτάσεις των σχολών σχετικά με τη δημιουργία νέων Τμημάτων και εισηγείται στο ΕΣΑΠ και στο ΥΠΕΠΘ. Επιπλέον αποφασίζει για τα διασχολικά προγράμματα σπουδών και ψηφίζει τον ετήσιο προϋπολογισμό του ΑΕΙ. Επιπροσθέτως καταρτίζει ή τροποποιεί τον εσωτερικό κανονισμό λειτουργίας του ΑΕΙ, εκλέγει τον Προϊστάμενο Γραμματείας των ΑΕΙ και

⁵¹ Βερυβάκης Ελ.- Δρεττάκης Εμ., *Εισηγητική Έκθεση του Νόμου- Πλαισίου...*ό.π., σ. 2.

αποφασίζει για όλα τα θέματα που αφορούν στο Ειδικό Εκπαιδευτικό Προσωπικό και στο Διοικητικό Προσωπικό για τα οποία δεν είναι αρμόδια τα Τμήματα ή οι Σχολές. Τέλος η Σύγκλητος είναι αρμόδια για τα διατμηματικά μεταπτυχιακά προγράμματα.

Οι αρμοδιότητες του Πρυτανικού Συμβουλίου είναι η εισήγηση στη Σύγκλητο τον προϋπολογισμό του ΑΕΙ, το πρόγραμμα έργων του ΑΕΙ και η εποπτεία της εφαρμογής των σχετικών αποφάσεων της Συγκλήτου. Αναλαμβάνει να αποφασίζει για τις προτάσεις των Σχολών σχετικά με τη δημιουργία νέων θέσεων προσωπικού και εισηγείται στο ΕΣΑΠ και στο ΥΠΕΠΘ. Επιπλέον μεριμνά για την οργάνωση των υπηρεσιών της Κεντρικής Διοίκησης των ΑΕΙ καθώς και για την τοποθέτηση των μελών του ΕΔΤΠ και του Διοικητικού Προσωπικού και ασκεί όσες αρμοδιότητες του αναθέτει η Σύγκλητος (Α. 11,π. 2).

Ο Πρύτανης εκπροσωπεί το ΑΕΙ, συγκαλεί το Πρυτανικό Συμβούλιο και τη Σύγκλητο, καταρτίζει την ημερήσια διάταξή τους, προεδρεύει των εργασιών τους και μεριμνά για την εφαρμογή των αποφάσεών τους (Α. 11, π. 3). Ο Πρύτανης επικουρείται από δύο Αντιπρυτάνεις. Τον Αντιπρύτανη Οικονομικού Προγραμματισμού και Ανάπτυξης και τον Αντιπρύτανη Υποθέσεων και Προσωπικού.

Τα όργανα της Σχολής είναι η Γενική Συνέλευση, η Κοσμητεία και ο Κοσμήτορας. Η ΓΣ απαρτίζεται από τα μέλη των Γενικών Συνελεύσεων των Τμημάτων της Σχολής και έχει όλες τις αρμοδιότητες που ο νόμος αναθέτει στη Σχολή εκτός από εκείνες που ανατίθεται σε άλλα όργανα.

Η Κοσμητεία εισηγείται στη ΓΣ της Σχολής την κατανομή των κονδυλίων στα Τμήματα και τα Εργαστήρια ή Κλινικές της Σχολής. Επίσης επεξεργάζεται προτάσεις των Τμημάτων για τη δημιουργία νέων θέσεων Διδακτικού- Ερευνητικού Προσωπικού και αποφασίζει για τη οργάνωση των υπηρεσιών της Κοσμητείας καθώς και για την τοποθέτηση και την υπηρεσιακή κατάσταση του ΕΔΤΠ στις υπηρεσίες της Κοσμητείας και στα εργαστήρια ή Κλινικές της Σχολής (Α. 10, π. 4β).

Ως όργανα του Τμήματος ορίζονται η Γενική Συνέλευση Τμήματος, το Διοικητικό Συμβούλιο και ο Πρόεδρος. Η Γενική Συνέλευση Τμήματος έχει όλες τις αρμοδιότητες του Τμήματος εκτός από εκείνες που ανατίθενται σε άλλα όργανα. Η ΓΣ συνέρχεται σε τέσσερις τακτικές συνεδριάσεις το χρόνο. Ο Πρόεδρος του

Τμήματος ή το 1/3 του συνόλου των μελών της Γ.Σ. του Τμήματος μπορεί να συγκαλέσει έκτακτες συνεδριάσεις για κρίσεις εκλογής ή εξέλιξης ή για άλλο θέμα.

Το Διοικητικό Συμβούλιο Τμήματος εισηγείται προς τη Γ.Σ. την κατανομή των Κονδυλίων στις διάφορες διδακτικές και ερευνητικές δραστηριότητες του Τμήματος. Ύστερα από πρόταση των τομέων του Διοικητικού Συμβουλίου Τμήματος αποφασίζει:

- ✓ Για την τοποθέτηση και υπηρεσιακή κατάσταση του Ειδικού Διοικητικού- Τεχνικού Προσωπικού.
- ✓ Για την τοποθέτηση και τα καθήκοντα των ΕΜΥ και υποβάλει προτάσεις στο Πρυτανικό Συμβούλιο για δημιουργία νέων θέσεων ΔΕΠ και ΕΔΤΠ.
- ✓ Για όλες τις ατομικές διοικητικές υποθέσεις των φοιτητών και κατανέμει κενές θέσεις ΔΕΠ κατά Τομέα σύμφωνα με τις ανάγκες του και κατά βαθμίδα κατά τρόπο που να εξασφαλίζει σύμμετρη κατανομή στις τέσσερις βαθμίδες.

Ο Πρόεδρος του Τμήματος συγκαλεί τη Γ.Σ. και το Δ.Σ., καταρτίζει την ημερήσια διάταξή τους και προεδρεύει των εργασιών τους. Εισηγείται τη Γ.Σ. για τα θέματα της αρμοδιότητάς της. Για κάθε μέλος του Διδακτικού- Ερευνητικού Προσωπικού τηρεί μητρώα επιστημονικής δραστηριότητας. Επιπρόσθετα συγκροτεί επιτροπές για τη μελέτη ή διεκπεραίωση συγκεκριμένων θεμάτων και προΐσταται των υπηρεσιών του Τμήματος. Τέλος, μεριμνά για την εφαρμογή των αποφάσεων του Γ.Σ. και του Δ.Σ.

Όργανα του Τομέα είναι η Γενική Συνέλευση του Τομέα και ο Διευθυντής. Η Γ.Σ. Τομέα εκλέγει το Διευθυντή του Τομέα, συντονίζει το έργο του Τομέα στα πλαίσια των αποφάσεων της Γ.Σ. Επίσης υποβάλει προτάσεις προς τη Γ.Σ. Τμήματος σχετικά με το πρόγραμμα σπουδών. Η Γ.Σ. Τομέα κατανέμει τα κονδύλια του Τομέα στις διάφορες ερευνητικές και διδακτικές δραστηριότητες και αποφασίζει για την κατανομή του διδακτικού έργου στα μέλη ΔΕΠ του Τομέα (Α. 9, π. 1β). Ο Διευθυντής συγκαλεί τη Γ.Σ. του Τομέα, καταρτίζει την ημερήσια διάταξη, προεδρεύει των εργασιών της και μεριμνά για την εφαρμογή των αποφάσεών της (Α. 9, π. 3).

3.3.4.2. Ερμηνεία:

Είναι εμφανής η αύξηση των αρμοδιοτήτων της Σύγκλητου, του σημαντικότερου οργάνου διοίκησης των ΑΕΙ ενώ ασκεί νομοθετική και εκτελεστική λειτουργία. Αντίστοιχα, η Γ.Σ. της Σχολής και η Γ.Σ. Τμήματος αποτελούν τα σημαντικότερα όργανα μίας Σχολής ή ενός Τμήματος. Τα συλλογικά όργανα όλων των παραπάνω οργανώνονται από το νομοθέτη κατ' αναλογία. Το ίδιο συμβαίνει και όσον αφορά στις αρμοδιότητες του κάθε οργάνου. Ακολουθείται λοιπόν μια τριμερής δομή τόσο στη Σύγκλητο όσο και στο Τμήμα και στη Σχολή. Αντιστοίχως έχουμε:

- ✓ Σύγκλητος - Πρυτανικό Συμβούλιο – Πρύτανης σε επίπεδο ΑΕΙ.
- ✓ Γενική Συνέλευση – Κοσμητεία – Κοσμήτορας σε επίπεδο Σχολής.
- ✓ Γενική Συνέλευση – Διοικητικό Συμβούλιο – Πρόεδρος σε επίπεδο Τμήματος.

Ο νομοθέτης επιχειρεί την ορθολογική αυτή επιλογή προκειμένου να εξασφαλίσει δημοκρατικότητα στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων⁵².

Όσον αφορά τη σύνθεση των συλλογικών οργάνων παρατηρείται αυξημένη συμμετοχή όλων των ομάδων που δρουν μέσα στο Πανεπιστήμιο. Κάποιες ομάδες εξέρχονται από το διοικητικό τους ρόλο και λαμβάνουν ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση του πεδίου. Την Σύγκλητο εκπροσωπούν σχεδόν όλοι οι προαναφερθέντες δρώντες. Στη Γ.Σ. Τμήματος και στη Γ.Σ. Σχολής μετέχουν οι εκπρόσωποι των βασικότερων ομάδων του Τμήματος.

Οι ισχυρότερες ομάδες με αυξημένη επιδραστικότητα στη λήψη αποφάσεων είναι τα μέλη ΔΕΠ και οι φοιτητές. Οι ομάδες αυτές εκπροσωπούνται και στο Πρυτανικό Συμβούλιο και στην Κοσμητεία και στο Διοικητικό Συμβούλιο σε επίπεδο Τμήματος. Τα ολιγομελή αυτά όργανα λειτουργούν επικουρικά και οφείλουν να διασφαλίζουν την ισόρροπη ικανοποίηση των αναγκών, κυρίως των Τομέων ενός

⁵² «Ο εκδημοκρατισμός του Πανεπιστημίου συνεπάγεται:

- Την αυτοδιοίκηση του Πανεπιστημίου. Όσοι ζουν και δουλεύουν σ' αυτό, πρέπει να αποφασίζουν για τα προβλήματά του σε σύνδεση με το κοινωνικό περιβάλλον αλλά όχι σε εξάρτηση με την κοινωνική διοίκηση.
- Τη συμμετοχή όσων ζουν και δουλεύουν στο πανεπιστήμιο στην οργάνωση και ζωή του... οι αποφάσεις για τη λειτουργία του Πανεπιστημίου ...έχουν γενικότερο πολιτικό χαρακτήρα...Η λήψη τους με βάση ορατές και δημοκρατικές διαδικασίες αποτελεί προϋπόθεση για να ανταποκρίνονται στις επιθυμίες των ενδιαφερομένων και να συνεργάζονται διδακτικό προσωπικό και φοιτητές στην εφαρμογή τους.» Βλ. σχετικά Βερυβάκης Ελ.- Δρεττάκης Μ., *Εισηγητική Έκθεση του Νόμου- Πλαισίου...*, ό.π., σ. 4.

Τμήματος και των Τμημάτων- Σχολών ενός ΑΕΙ αντίστοιχα, αλλά και τη συμμετρία αναφορικά με τη στελέχωση των τεσσάρων βαθμίδων του ΔΕΠ⁵³.

3.3.5. Φοιτητικά Θέματα

Ήδη από το δεύτερο άρθρο ο Νόμος- Πλαίσιο κάνει αναφορά για το ρόλο των φοιτητών οι οποίοι «είναι ελεύθεροι να εκφράζονται συλλογικά μέσα από τα συνδικαλιστικά τους όργανα που διευκολύνονται στη λειτουργία τους από τις πανεπιστημιακές αρχές» (Α. 2, π. 3 α). οι εκπρόσωποι των φοιτητών εκλέγονται αναλογικά από ένα φοιτητικό σύλλογο που λειτουργεί ως ΝΠΙΔ σε κάθε Τμήμα. Μέλη του φοιτητικού συλλόγου μπορούν να γίνουν όλοι οι φοιτητές ενός Τμήματος εκτός από αυτούς που έχουν «νομίμως διαγραφεί».

Βαρύνουσα σημασία δίδεται στα ποσοστά αλλά και στο ισότιμο του ρόλου της φοιτητικής συμμετοχής στα διάφορα πανεπιστημιακά όργανα και στις εκλογικές διαδικασίες του Πανεπιστημίου. Τα ποσοστά συμμετοχής των φοιτητών στα όργανα του ΑΕΙ είναι υψηλά. Στη Σύγκλητο συμμετέχει ένας φοιτητής από κάθε Τμήμα. Η φοιτητική εκπροσώπηση είναι αισθητή και στο Πρυτανικό Συμβούλιο με ένα εκπρόσωπο⁵⁴. Το ίδιο συμβαίνει και στην Κοσμητεία και στη Γ.Σ. της Σχολής.

Η φοιτητική συμμετοχή είναι άξια σχολιασμού και όσον αφορά τα εκλεκτορικά σώματα του Προέδρου του Τμήματος, του Κοσμήτορα και του Πρύτανη στα οποία η φοιτητική συμμετοχή είναι ίση προς τα μέλη ΔΕΠ των Τμημάτων (ποσοστό που αργότερα μειώθηκε στο 80%).

Αλλά η πιο χαρακτηριστική περίπτωση είναι εκείνη της εμπλοκής των φοιτητών στην εκλογή και εξέλιξη των μελών ΔΕΠ. Η αξιολόγηση του διδακτικού έργου από τους φοιτητές συνεκτιμάται ιδιαίτερα κατά την κρίση για κατάληψη θέσης ΔΕΠ (Α. 14, π. 7)⁵⁵. Επιπλέον η διδακτική ικανότητα των μελών ΔΕΠ αξιολογείται κάθε εξάμηνο από τους φοιτητές των τάξεων στις οποίες διδάσκουν. Με Προεδρικό

⁵³ Ειδικά με την τελευταία αρμοδιότητα επιφορτίζεται το Δ.Σ. Τμήματος το οποίο κατανέμει τις κενές θέσεις ΔΕΠ με τρόπο ώστε να ικανοποιούνται οι ανάγκες κάθε Τομέα αλλά και να διασφαλίζεται μια ισορροπία στις τέσσερις βαθμίδες του ΔΕΠ. Βλ. Παπαδάκης, Ν., *Η Παλίμψηση Εξουσία...*, ό.π., σ. 509.

⁵⁴ Ο εκπρόσωπος των φοιτητών εκλέγεται από το σύνολο των «φοιτητικών συγκλητικών».

⁵⁵ Πιο αναλυτικά: Στην έναρξη της συνεδρίασης της Γ.Σ. Τμήματος και του σώματος εκλεκτόρων για κατάληψη θέσης ή εξέλιξη μέλους ΔΕΠ, ένας εκπρόσωπος των φοιτητών- μέλος της Γ.Σ. Τμήματος αναλύει το πόρισμα της αξιολόγησης της διδακτικής ικανότητας των υποψηφίων και στο τέλος και πριν την ψηφοφορία παρέχεται η δυνατότητα στον εκπρόσωπο των φοιτητών να «υπομνήσει στους εκλέκτορες την αξιολόγηση του διδακτικού έργου των υποψηφίων» (Α. 15, π. 4 ε).

Διάταγμα και ύστερα από γνώμη της ΕΑΓΕ καθορίζονται οι προϋποθέσεις και οι διαδικασίες αξιολόγησης της διδακτικής ικανότητας, η μορφή ερωτηματολογίου που συμπληρώνεται από τους φοιτητές, καθώς και ο τρόπος επεξεργασίας των απαντήσεων (Α. 15, π. 5β).

Όπως προκύπτει από την επέκταση της φοιτητικής εκπροσώπησης-συμμετοχής σε κάθε συλλογικό όργανο και εκλογική διαδικασία, αλλά και από το γεγονός ότι τα ποσοστά συμμετοχής των φοιτητών στα όργανα της πανεπιστημιακής διοίκησης και εκλογικής διαδικασίας υπερβαίνουν κάθε όριο οποιουδήποτε προηγούμενου νομοθετικού εγχειρήματος ή σχετικής πρότασης, η φοιτητική συμμετοχή στο Ν. 1268/82 θεσμοθετείται με την ευρύτερη υπόσταση που έχει λάβει ποτέ⁵⁶. Ακόμα και σε μεταγενέστερες διατάξεις φαίνεται η σημασία που δίδει ο νομοθέτης στη φοιτητική συμμετοχή στα συλλογικά όργανα. Ενδεικτικό είναι το Α. 79, π 1α του Ν. 1566/85 που ορίζει ότι ακόμα κι αν ένας φοιτητικός σύλλογος δεν έχει συγκροτηθεί σε σώμα, το Δ.Σ. αναλαμβάνει την ευθύνη να ορίσει εκπροσώπους στη Γ.Σ. Τμήματος.

Οι φοιτητές από την πλευρά τους έδειξαν να αξιοποιούν άμεσα τον νέο ενισχυμένο τους ρόλο. Οι φοιτητικοί σύλλογοι οργάνωσαν πλήθος εκδηλώσεων επιδιώκοντας την πληρέστερη ενημέρωσή τους για τη γενικότερη εκπαιδευτική πολιτική της Κυβέρνησης⁵⁷. Επιπλέον, όταν προέκυψε η κρίση της συνταγματικότητας του Νόμου (για το οποίο αναφερθήκαμε στην εισαγωγή του κεφαλαίου), οι εκπρόσωποι της ΕΦΕΕ στο ΕΣΑΠ υποστήριξαν θερμά τη σύνταξη και έκδοση ψηφίσματος από το ΕΣΑΠ στα πλαίσια της τρίτης συνεδρίασής του (1983). Το ψήφισμα αυτό διακήρυττε την πίστη του Εθνικού Συμβουλίου στη στήριξη του Νόμου- Πλαισίου.

Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται και στη θεσμοθέτηση του πανεπιστημιακού ασύλου. Ο νέος Νόμος-Πλαίσιο το κατοχυρώνει οριστικά. Το φοιτητικό άσυλο

⁵⁶ Η αύξηση συμμετοχής των φοιτητών διατυπώνεται ως αίτημα και πριν το Νόμο –Πλαίσιο. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι η Ομάδα εργασίας (Επιτροπή Σταθόπουλου) για τη σύνταξη Καταστατικού Χάρτη των ΑΕΙ (1980), η Επιτροπή Πρυτάνεων (1980) και η Κυβέρνηση Ράλλη (1981) στα σχετικά νομοσχέδιά τους προέβλεπαν ποσοστά φοιτητικής συμμετοχής στη Γ.Σ. του ΑΕΙ ίσο με 20%, 20% και 15%. Αντίστοιχα ποσοστά προέβλεπαν για τη Σύγκλητο και για τη Γ.Σ. της Σχολής. Βλ. σχετικά και Βρυχέα, Α. & Γαβρόγλου, Κ., *Απόπειρες μεταρρύθμισης...* ό.π., σ. 103.

⁵⁷ Οι ενημερωτικές αυτές εκδηλώσεις θεωρούνται αποτέλεσμα της διεύρυνσης της συμμετοχής καθώς η τελευταία λειτουργεί ως μέσο για την κινητοποίηση του «κοινού» αισθήματος και την καλύτερη πληροφόρηση. Βλ. Παπαδάκης, Ν., *Η Παλίμψηση εξουσία...*, ό.π., σ. 521.

κατοχυρώνονται σε όλα τα σχέδια νόμου πλαισίου την περίοδο 1978-1981. Το σημαντικότερο όμως εγχείρημα για τη θεσμοθέτηση του ασύλου αποτέλεσε το Νομοσχέδιο της Επιτροπής Τσάτσου- Ευρυγένη. Ήδη από την εισηγητική έκθεση η Επιτροπή έδιδε έμφαση στη «ρητή αναγνώριση του πανεπιστημιακού ασύλου»⁵⁸ ενώ το θεωρούσε βασικό συστατικό της πανεπιστημιακής μεταρρύθμισης. Ανάλογα ήταν τα αιτήματα που διατύπωναν οι ομάδες ενδιαφέροντος όπως το ΕΔΠ, η ΕΦΕΕ, ο Πανεπιστημιακός Όμιλος. Αναφορά στην καθιέρωση του φοιτητικού ασύλου έγινε και από άλλες νομοθετικές προσπάθειες όπως της Επιτροπής Ταλιαδούρου.

Τελικά η οριστική κατοχύρωση του φοιτητικού ασύλου επετεύχθη με το Ν. 1268/82. Ήδη από το 2^ο Άρθρο επισημάνεται ότι «για την κατοχύρωση της ακαδημαϊκής ελευθερίας, της ελεύθερης επιστημονικής αναζήτησης και της ελεύθερης διακίνησης των ιδεών αναγνωρίζεται το πανεπιστημιακό άσυλο» (π. 4). Συνίσταται στην «απαγόρευση επέμβασης δημόσιας δύναμης σε όλους τους χώρους των ΑΕΙ, αν δεν έχει χορηγηθεί πρόσκληση ή άδεια από το αρμόδιο όργανο του Ιδρύματος»⁵⁹. Η μοναδική περίπτωση επέμβασης δημόσιας δύναμης χωρίς άδεια του αρμόδιου Οργάνου είναι «αν διαπράττονται αυτόφωρα κακουργήματα ή αυτόφωρα εγκλήματα κατά της ζωής» (Α. 2, π. 7).

Με τη καθιέρωση του φοιτητικού ασύλου επιβεβαιώνεται για μια ακόμα φορά το πνεύμα εκδημοκρατισμού που διακοίνωνε ο Νόμος- Πλαίσιο. Αποτελεί αναμφισβήτητα ένα από τα σημαντικότερα θεσμοθετήματα του νέου Νόμου για την Ανώτατη Εκπαίδευση.

Κλείνοντας την ερμηνευτική επισκόπηση των φοιτητικών θεμάτων θα είχαμε αστοχήσει αν δεν αναφέραμε τη μέριμνα του νομοθέτη για το φοιτητή στις σπουδές του και στη διαβίωσή του εντός του Πανεπιστημίου. Ο Νόμος- Πλαίσιο περιλαμβάνει μια σειρά από προνομιακές διατάξεις για το φοιτητή όπως είναι το δικαίωμα της χρήση όλων των εγκαταστάσεων και των μέσων με τα οποία είναι εξοπλισμένο του ΑΕΙ (Α. 29, π. 2), η πλήρη ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη (Α. 29, π. 3), η παροχή υποτροφιών, άτοκων δανείων και οικονομικών ενισχύσεων (Α. 29, π.4).

⁵⁸ Εισηγητική Έκθεση για το σχέδιο νόμου- πλαισίου για την οργάνωση και λειτουργία των Α.Ε.Ι. της Επιτροπής Ταλιαδούρου, ό.π., σ. 297.

⁵⁹ Το όργανο αυτό απαρτίζεται από τον Πρύτανη, έναν εκπρόσωπο του ΔΕΠ και έναν εκπρόσωπο των φοιτητών (Α. 2. π. 6).

3.3.6. Η Χρηματοδότηση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης στο Ν.1268/82

*Η πανεπιστημιακή παιδεία είναι δημόσιο αγαθό.
Γι αυτό η Πολιτεία έχει καταστατική υποχρέωση
να στηρίζει με επαρκή χρηματοδότηση τις βασικές
λειτουργίες του Πανεπιστημίου: την εκπαίδευση
(προπτυχιακή και μεταπτυχιακή) και την ακαδημαϊκή
έρευνα⁶⁰.*

Παρουσίαση:

Η χρηματοδότηση αποτελεί ίσως τον σημαντικότερο κρίκο στην αλυσίδα των παραγόντων που προσδιορίζουν την ικανότητα του Πανεπιστημίου να «παράγει» εκπαιδευτικό και ερευνητικό έργο (ποσοτικά και ποιοτικά)⁶¹. Και ο νόμος 1268/82 δεν αποτέλεσε εξαίρεση αφού συμπεριλαμβάνει την παράμετρο αυτή.

Εμβαθύνοντας τώρα στο πεδίο: Στο Α. 3, π. 7 ο νομοθέτης αναφέρει πως «τα ΑΕΙ επιχορηγούνται από το Κράτος για την εκπλήρωση της αποστολής τους». Έχουν την ευθύνη της διαχείρισης των πόρων που προέρχονται τόσο από την κρατική επιχορήγηση⁶² όσο και από την περιουσία τους⁶³. Επίσης, για την καλύτερη αξιοποίηση και διαχείριση της περιουσίας του ΑΕΙ ο νόμος καθιστά δυνατή με Π.Δ. και μετά από σύμφωνη γνώμη της Συγκλήτου και του ΕΣΑΠ, την ίδρυση ειδικού Νομικού Προσώπου Δημόσιου ή Ιδιωτικού Τομέα.

⁶⁰ Απέκης Λ. Εισήγηση για το ΤΕΕ, *Η απορύθμιση του Πανεπιστημίου ως «ανασχεδιασμός των τριτοβάθμιων σπουδών»*, Σεπτέμβριος, 2004.

⁶¹ Σύμφωνα με τον Α. Κιντή οι σημαντικότερες πλευρές της χρηματοδότησης στα ΑΕΙ είναι:

- Το ύψος και οι πηγές χρηματοδότησης.
- Η κατανομή των πόρων μεταξύ των μονάδων του συστήματος.
- Η κατανομή των πόρων στους επιμέρους τομείς δράσης του Πανεπιστημίου.
- Η ευθύνη και οι διαδικασίες κατανομής των πόρων στο εσωτερικό των Ιδρυμάτων.
- Η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας με την οποία τα ΑΕΙ χρησιμοποιούν του πόρους που λαμβάνουν.,

Κιντής, Α., *Το ελληνικό Πανεπιστήμιο στην προοπτική του 21ου αιώνα*, Gutenberg, Αθήνα, 2001, σ. 207.

⁶² Τα Πανεπιστήμια χρηματοδοτούνται εξ ολοκλήρου σχεδόν από το κράτος μέσω του κρατικού προϋπολογισμού (μισθοδοσία και λειτουργικά έξοδα) και μέσω του προϋπολογισμού δημοσίων επενδύσεων (εγκαταστάσεις και λοιπή υλικοτεχνική δομή). Βλ. Τσαούσης, Δ., *Το ελληνικό Πανεπιστήμιο στην πορεία προς την κοινωνία της γνώσης...*, ό.π., σ. 12. Η κατανομή των λειτουργικών δαπανών την περίοδο ψηφίσματος του Νόμου- Πλαισίου ήταν συνυφασμένη με το πενταετές πρόγραμμα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης το οποίο σχεδιάστηκε την περίοδο 1982-83 και προοριζόταν για την πενταετία που θα ακολουθούσε, έως το 1987. Βλ. ΕΣΑΠ, *Δελτίο*, τευχ. 4, Πρακτικά 4^{ης} Ολομέλειας – Αθήνα, 12 Μαρτίου 1984), Αθήνα, Ιούλης 1984, σ.75.

⁶³ Λίγα όμως Πανεπιστήμια διαθέτουν ικανοποιητικούς ίδιους πόρους από ιδιωτική περιουσία. Αλλά και αυτοί δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν συμπληρωματικά με τους δημόσιους πόρους για την κάλυψη των ιδίων κατηγοριών δαπανών., ό.π.

Η κατανομή των λειτουργικών δαπανών στα ΑΕΙ επιδιώκεται να γίνεται με τρόπο ώστε να τονωθούν αποφασιστικά τα οικονομικά των περιφερειακών Πανεπιστημίων (το Πανεπιστήμιο Θράκης, το Πανεπιστήμιο Κρήτης και το Πανεπιστήμιο Πατρών) και τα τμήματα που καλλιεργούσαν επιστήμες με τις οποίες ασχολούνται περισσότερο με τον «παραγωγικό» προσανατολισμό της χώρας και τα νέα ΑΕΙ.

Στην πορεία θεσμοθετήθηκε μια σειρά από ρυθμίσεις όσον αφορά στην κατανομή των επενδύσεων του ΥΠΕΠΘ ανά Ίδρυμα. Τα κριτήρια αυτά αφορούν:

- Την περάτωση και παράδοση έργων που είναι σε εξέλιξη.
- Αν τα έργα που χρηματοδοτούνται ανήκουν σε περιφερειακά και κυρίως νέα Πανεπιστήμια.
- Αν τα έργα αυτά αφορούν τις συνθήκες διαβίωσης και τις σπουδές των φοιτητών.
- Αν τα υπό κατασκευή έργα θα έχουν άμεση επίπτωση στην υγειονομική περίθαλψη των πολιτών γενικότερα (όπως ιατρικές σχολές, νοσοκομεία).
- Την εξόφληση υποχρεώσεων του ΑΕΙ.
- Τη φύση του Τομέα που πρόκειται να χρηματοδοτηθεί (Τομέας θετικής ή θεωρητικής κατεύθυνσης).⁶⁴

Τέλος λαμβάνονται υπόψη οι διορισμοί και οι πάσης φύσεως υπηρεσιακές μεταβολές του Διδακτικού και λοιπού μόνιμου προσωπικού των ΑΕΙ. Μισθοδοσία του πάσης φύσεως προσωπικού όπως και καθορισμός και πλήρωση των πάσης φύσεως οργανικών θέσεων ρυθμίζονται έτσι από το Κράτος με γνώμονα τις δικές του οικονομικές δυνατότητες και τις δικές του οικονομικές και άλλες πολιτικές.

Ερμηνεία:

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι η ΕΠ των νομοθετών σκοπό είχε την διαφανή και πολυεπίπεδη κατανομή των κονδυλίων. Η επιλογή των κριτηρίων αφορά τόσο την γενικότερη ανάπτυξη της χώρας όσο και στην ποιοτική αναβάθμιση της ποιότητας της Ανώτατης Εκπαίδευσης. Η εισηγητική έκθεση για το σχέδιο νόμου που κατατέθηκε στη Βουλή από το ΠΑΣΟΚ επισημαίνει σχετικά: «δημιουργούνται οι

⁶⁴ Βλ. αναλυτικότερα ΕΣΑΠ, *Δελτίο*, τευχ. 4..., ό.π., σσ. 74-76.

όροι σε ιδεολογικό, πολιτικό, επιστημονικό και κοινωνικό επίπεδο, για να πάψουν τα Πανεπιστήμιά μας να είναι πεδία πολωτικής και αναιτιολόγητης πια στις νέες συνθήκες αντίθεσης»⁶⁵.

Όπως και στα προηγούμενα νομοσχέδια που συντάχθηκαν για την ελληνική Ανώτατη Εκπαίδευση, έτσι και ο Ν.1268/82 δεν κατάφερε να αποδεσμευτεί από την εξάρτηση του Κράτους στον τομέα της χρηματοδότησης. Ο Νόμος-Πλαίσιο που εξετάζουμε αποσκοπεί στη δίκαιη κατανομή των δημόσιων κονδυλίων αλλά και στην απόδοση ευελιξίας στη διαχείριση τους από τα ΑΕΙ με την ίδρυση ΝΠΔΔ ή ΝΠΙΔ. Δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στη διευθέτηση αλλά και στην αποτελεσματική διαχείριση των οικονομικών τους. Η σωστή διαχείριση των οικονομικών των ΑΕΙ φαίνεται από την επίτευξη των στόχων τους κι αυτό το βελτιώνει με την αυξημένη επιχορήγηση. Σίγουρα ο κρατικός έλεγχος δεν εξαλείφθηκε αφού διατηρείται ένα είδος «κυβερνησιμότητας» στα ΑΕΙ που επηρεάζει τους σκοπούς και τις διαδικασίες του συστήματος της Ανώτατης Εκπαίδευσης. Η «κυβερνησιμότητα» όμως αυτή σίγουρα ευνοεί τη διαφάνεια και την ορθολογικότητα αλλά είναι και πιο διακριτική από προηγούμενα νομοσχέδια.

⁶⁵ Βερυβάκης, Ελ.- Δρεττάκης, Εμ., *Εισηγητική Έκθεση του Νόμου- Πλαισίου...*, ό.π., σ. 3.

3.4. ΑΠΟ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ: ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ.

Η ανάλυση ενός μεταρρυθμιστικού εγχειρήματος δεν είναι ποτέ επαρκής αν δεν έχουν ληφθεί υπόψη πέρα από τους δρώντες και οι αντιδρώντες. Μια αναλυτική αναφορά στα σημεία, στους όρους και στα αίτια κρίνεται απαραίτητη για μια ολοκληρωμένη ματιά.

Η κατάθεση, συζήτηση και ψήφιση του νομοσχεδίου συνοδεύτηκαν από πλήθος αντιδράσεων. Ένα από τα βασικότερα χαρακτηριστικά της περιόδου αποτελούν οι αντιδράσεις των καθηγητών και άλλων φορέων που θίγονται από το περιεχόμενο του Νόμου. Ο Νόμος ψηφίζεται στη διάρκεια της απεργίας του ΕΔΠ. Εκτός από το αίτημα της φοιτητικής συμμετοχής στο Διοικητικό Συμβούλιο Τμήματος και η διαφοροποίηση του μοντέλου μεταπτυχιακών σπουδών, το αίτημα που βρίσκεται στο επίκεντρο των κινητοποιήσεων είναι να βρεθεί ένας τρόπος ώστε να μην μπορούν αυτοί που έχουν ήδη τον τίτλο του Καθηγητή ανεξαρτήτως προσόντων να ανέβουν αυτοδίκαια στην υψηλότερη βαθμίδα⁶⁶. Η Κυβέρνηση όμως διαφωνεί.

Οι κύριοι εκφραστές της αντίδρασης από την πλευρά των καθηγητών ήταν οι τακτικοί Καθηγητές που είχαν και την υποστήριξη των ομότιμων Καθηγητών⁶⁷. Αμέσως μετά τη δημοσιοποίηση του νόμου πλαισίου συγκρότησαν Ενώσεις Καθηγητών με συνδικαλιστικό χαρακτήρα. Αυτές οι ομάδες πίεσης ήταν ενάντια στη θεσμοθέτηση οργάνων κεντρικού ελέγχου και εκπόνησης της κρατικής εκπαιδευτικής πολιτικής των ΑΕΙ (ΕΣΑΠ, ΕΑΓΕ), στην κατάργηση της έδρας και στις διατάξεις για αυξημένη συμμετοχή του ΕΔΠ και των φοιτητών στα όργανα διοίκησης

Η ουσιαστική δράση των Καθηγητών αρχίζει αμέσως μετά τη διαρροή του περιεχομένου του Ν.1268/82⁶⁸. Οι Καθηγητές δημοσιοποίησαν άμεσα την αντίδρασή

⁶⁶ Ουσιαστικά αυτό που ζητούν είναι η κατάθεση του νόμου πλαισίου που είχε καταθέσει το ΠΑΣΟΚ το 1978.

⁶⁷ Πρέπει εδώ να τονίσουμε πώς δεν αντιδρούσε το σύνολο των Καθηγητών στο νέο Νόμο- Πλαίσιο. Αντίθετα μάλιστα έγινε από την πλευρά τους προσπάθεια στήριξης του Νόμου με άρθρα και δηλώσεις στον Τύπο αλλά και με την απρόσκοπη (συνήθως) εφαρμογή του πνεύματος του Νόμου στην καθημερινότητα του Πανεπιστημίου. Μάλιστα, πριν κατατεθεί το νομοσχέδιο στη Βουλή υπέγραψαν διακήρυξη 170 καθηγητές και εντεταλμένοι υφηγητές με την οποία ζητούν να προχωρήσει άμεσα η εφαρμογή του Νόμου. Για όλα τα παραπάνω βλ. αναλυτικότερα *Βήμα*, φ. της 19^{ης} Μαΐου 1982.

⁶⁸ Η διαρροή του περιεχομένου είναι εύκολη. Ο τακτικός καθηγητής, κάτοχος της Έδρας, συγκέντρωνε στα χέρια του όλες τις εξουσίες, αδιάφορο αν ήταν άξιος δάσκαλος. Αναγκαίο επακόλουθο ήταν η ανάπτυξη μιας έντονης σχέσης εξάρτησης όλων των νεώτερων Πανεπιστημιακών

τους. Βεβαίως οι αντιδράσεις δεν έμειναν μόνο στη δημοσιοποίηση της διαφωνίας και της δυσφορίας τους απέναντι στο Νόμο- Πλαίσιο και στην απροθυμία απέναντι στην εφαρμογή του. Οι πρυτανικές αρχές του Πολυτεχνείου παραιτήθηκαν σε ένδειξη διαμαρτυρίας. Οι τακτικοί Καθηγητές προσέφυγαν στο Συμβούλιο της Επικρατείας αμφισβητώντας την συνταγματικότητα του νόμου στο σύνολό του. Τις ημέρες εκείνες έλαβαν χώρα κι άλλες ενδιαφέρουσες εξελίξεις. Στις 16/10/1983 παραιτήθηκε ο Δ. Ρόκος, με προσωπική επιστολή του Α. Παπανδρέου. Μια μέρα μετά την εκδίκαση του νόμου στο ΣτΕ (04/11/1983) ο υφυπουργός Στ. Παπαθεμελής και ο Γενικός Γραμματέας Κ. Μπέης ανακοινώνουν στον Κλάδη και Πανούση την αποχώρησή τους από το Υπουργείο Παιδείας. Λαμβάνοντας υπόψη και την αποχώρηση του Γ. Λιάνη (υφυπουργού του ΕΠΘ επί συντάξεως και ψηφίσεως του Νόμου) που είχε φύγει από το Υπουργείο γιατί είχε αναβαθμιστεί σε Υπουργό Έρευνας και Τεχνολογίας, κανείς από την ομάδα που τον συνέταξε δεν παραμένει στο ΥΠΕΠΘ⁶⁹.

Οι συνταγματολόγοι Δ. Τσάτσος και Ε. Βενιζέλος υπερασπίστηκαν το Νόμο ο οποίος στις 03/11/1983 κηρύχθηκε συνταγματικός⁷⁰. Προκύπτει όμως πρόβλημα συνταγματικότητας παρ' όλες τις προσπάθειες της Κυβέρνησης για επιτάχυνση της εφαρμογής του Νόμου και την προσήλωση σε στρατηγικές προάσπισης, νομιμοποίησης και ανάδειξης της μεταρρυθμιστικής δυναμικής του. Η συζήτηση εστιάζεται στη διάταξη που επιτρέπει τη συμμετοχή του διοικητικού προσωπικού στη διαδικασία εκλογής Πρυτάνεων. Ο Άρειος Πάγος θα κρίνει το Νόμο- Πλαίσιο συνταγματικό⁷¹. Το ΣτΕ αντίθετα τον κρίνει αντισυνταγματικό και ακυρώνει τις πρυτανικές εκλογές που έχουν λάβει χώρα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, στο Πανεπιστήμιο Θράκης. Η απόφαση του ΣτΕ προκάλεσε την αντίδραση του ΕΣΑΠ, της ΕΦΕΕ και του ΕΔΠ. Μάλιστα η αντίδραση του ΕΣΑΠ προκάλεσε την αποχώρηση του εκπροσώπου της ΝΔ Γεωργίου Αναστασάκου ο οποίος χαρακτήρισε το ΕΣΑΠ

δασκάλων και του υπόλοιπου προσωπικού (βοηθών, επιμελητών, επιστημονικών συνεργατών) που ανήκαν στην έδρα από τον κάτοχο της. Βλ. Κυπριανίδης, Τ., *Νομιμοποίηση της εκπαιδευτικής λειτουργίας και νόμος- πλαίσιο...*, ό.π., σ.2.

⁶⁹ Βλ. αναλυτικότερα Τσαούσης, Δ., *Το ελληνικό Πανεπιστήμιο στην πορεία προς την κοινωνία της γνώσης...*, ό.π., σ. 605.

⁷⁰ Εκτός από τη διάταξη που παρείχε τη δυνατότητα στους επιμελητές να καταλάβουν θέση επίκουρου καθηγητή, που είχαν όμως μονιμοποιηθεί με το Ν.815/78., ό.π., σ. 604.

⁷¹ Απόφαση 1314/1984 του Α Τμήματος του Αρείου Πάγου.

παράνομο αφού συμμετείχαν σε αυτό οι προσωρινές πρυτανικές αρχές ενώ το κατηγορήσε ότι υπερέβη τα όρια των αρμοδιοτήτων του. Τελικά το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο ήταν αυτό που έλυσε το ζήτημα της συνταγματικότητας του Νόμου.

Ενώ οι εισηγητές της ήσσοнос αντιπολίτευσης αναγνώρισαν θετικά στοιχεία στο Νόμο, η αξιωματική αντιπολίτευση ήταν συνολικά επικριτική. Η μεγαλύτερη αντίδραση που παρατηρήθηκε από την πλευρά της αξιωματικής αντιπολίτευσης ήταν απέναντι στα δύο όργανα εκπόνησης και ελέγχου της εκπαιδευτικής πολιτικής δηλαδή της ΕΑΓΕ και του ΕΣΑΠ. Στις συνεδριάσεις στη Βουλή για τη συζήτηση του Νόμου- Πλαισίου υπήρξε ισχυρή κριτική από τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο και τον Θ. Σοφούλη. Ο Ευάγγελος Αβέρωφ την επομένη της ψήφισης του Νόμου- Πλαισίου δήλωνε ότι η Κυβέρνηση φέρει βαρύτερη ευθύνη αφού θέτει υπό έλεγχο την έρευνα, τη διδασκαλία, την εκλογή Καθηγητών στα ΑΕΙ και δημιουργείται το Πανεπιστήμιο της υποβάθμισης των σπουδών.⁷²

Αντιδράσεις υπήρξαν και από άλλους φορείς. Το ΤΕΕ και η ΕΦΕΕ διαμαρτυρήθηκε γιατί η κατοχύρωση του πανεπιστημιακού ασύλου δεν θεωρείται πλήρης⁷³. Επιπλέον δεν δημιουργεί τις προϋποθέσεις για το ξεπέραςμα της πανεπιστημιακής κρίσης και δεν προχωρεί στις αναγκαίες βαθιές αλλαγές. Οι υφηγητές του Πανεπιστημίου Αθηνών αντέδρασαν στην εξομοίωση των υφηγητών με τους βοηθούς στην περίπτωση που οι τελευταίοι είχαν συμπληρώσει διετή εκπαιδευτική πείρα ή είχαν δημοσιεύσει μία εργασία σε περιοδικό διεθνούς κύρους.

⁷² Από Δηλώσεις του κ. Αβέρωφ, στο *Βήμα*, φ. της 29^{ης} Ιουνίου 1982.

⁷³ Συγκεκριμένα η ΕΦΕΕ ισχυρίζεται ότι δεν λαμβάνεται υπόψη το ενδεχόμενο παράβασης του ασύλου από μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας.

3.5. ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ.

Η βασική θέση που διατυπώνεται στην εισηγητική έκθεση του Νόμου-Πλαισίου είναι πώς η μεταρρύθμιση που θεσπίζεται αποτελεί διέξοδο από τη χρόνια κρίση στη χώρα μας⁷⁴. Η Νόμος- Πλαίσιο αντιμετωπίζει την κρίση και τη δυσλειτουργία του «παλιού» Πανεπιστημίου με επιμέρους τομές οι οποίες δομούν ένα νέο θεσμικό πλαίσιο των ΑΕΙ. Σημασίες όπως εκδημοκρατισμός, σύγχρονο περιεχόμενο σπουδών, ενεργητικός ρόλος του φοιτητή, κριτική αμφισβήτηση και δημιουργική πρωτοβουλία, διακίνηση ιδεών δημιούργησαν το γενικό πλαίσιο λειτουργίας.

Η Ανώτατη Εκπαίδευση στην Ελλάδα «στηριζόταν σε ένα θεσμικό πλαίσιο που ισχύει από το 1932...και είχε περιέλθει σε αδιέξοδο...». Ο νέος Νόμος- Πλαίσιο έδωσε την τελική ρύθμιση σε ζητήματα που ο προηγούμενος Νόμος- Πλαίσιο δεν είχε επιχειρήσει να θίξει αλλά και προώθησε ριζοτομικές αλλαγές. Ο νόμος 1268/82 και τροποποιήσεις του –δικαστικές ή νομοθετικές– αντικατέστησαν το νόμο 5343/32 του Κ. Καραθεοδωρή, με στόχο τη διαδοχή του “πανεπιστημίου” των καθηγητών από το “πανεπιστήμιο των ομάδων”. Παράλληλα δημιούργησε νέα δεδομένα ενδοσυστημικά αλλά και εξωσυστημικά στις σχέσεις Κράτους- Πανεπιστημίου. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε:

- Την κατάτμηση της Σχολής και της Έδρας και τη θεσμοθέτηση του Τμήματος που έχει αποφασιστικές εκπαιδευτικές και διοικητικές αρμοδιότητες και παρέχει πτυχίο και του Τομέα που έχει εκπαιδευτικές αρμοδιότητες.
- Την ένταξη των πανεπιστημιακών δασκάλων (από τους επιμελητές μέχρι τους τακτικούς) σε ένα ενιαίο φορέα, το Διδακτικό Ερευνητικό Προσωπικό, που δομείται σε τέσσερις ιεραρχικές βαθμίδες με συγκεκριμένες διοικητικές και εκπαιδευτικές αρμοδιότητες.
- Την θέσπιση των προδιαγραφών και των (αξιοκρατικών) κριτηρίων για την ιεραρχική μετεξέλιξη και άνοδο των μη μόνιμων- κατώτερων προς τις ανώτερες- μόνιμες βαθμίδες, μέσα από ανοικτές διαδικασίες κρίσης.

⁷⁴ Πρόκειται για μια βαθιά κρίση, «που είναι ταυτόχρονα κρίση προσανατολισμού, δομών και λειτουργιών και δεν επιτρέπει (στο Πανεπιστήμιο) να ανταποκριθεί στον τεράστιας σημασίας κοινωνικό του ρόλο», ό.π., σ. 1.

- Το θεσμικό μετασχηματισμό στη σύνθεση και λειτουργία των συλλογικών οργάνων διοίκησης ο οποίος συνέβαλλε αισθητά στην προσπάθεια εκδημοκρατισμού. Μέσα από αυτές τις αλλαγές η Κυβέρνηση θεωρεί ότι πετυχαίνει «τη θέση του καταναγκασμού και του αυταρχισμού να πάρει η δημιουργική συνεργασία και η ανάπτυξη πρωτοβουλιών» και διασφαλίζει την ευρύτερη δυνατή συναίνεση μέσα στην πανεπιστημιακή κοινότητα.

Κατά τη διάρκεια της εφαρμογής του νόμου ορισμένες από τις εν λόγω ρυθμίσεις είτε ατόνησαν είτε επέτρεψαν την «άνθηση» προβλημάτων ή δυσλειτουργιών. Πολλά από αυτά έγιναν πάνω στην προσπάθεια για αυτοδύναμη οικονομική και εθνική ανάπτυξη και στον κοινωνικό-σοσιαλιστικό μετασχηματισμό⁷⁵. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν:

- Η μαζική εισαγωγή φοιτητών.
- Η επιμηκυνόμενη διάρκεια σπουδών.
- Η αποκλειστική απασχόληση των πανεπιστημιακών δασκάλων.
- Η θεσμός του τετραετούς προγραμματισμού θέσεων ΔΕΠ.

Κάποιες άλλες ρυθμίσεις του Ν. 1268/82 κατά την περίοδο εφαρμογής του άλλαξαν το στόχο τους ή ήταν αμφιλεγόμενες ως προς τις προθέσεις τους. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αποτελεί η έμφαση που δόθηκε στο κυβερνών κόμμα στην περιφερειακή πανεπιστημιακή πολιτική. Όμως δεν προβλέφθηκαν ούτε από το νόμο αλλά ούτε από τα νομοθετήματα που ακολούθησαν οι «ασφαλιστικές δικλείδες» που θα μπορούσαν να αποτρέψουν φαινόμενα όπως αυτά που εμφανίστηκαν και παρεμπόδισαν τις προσδοκίες του Νόμου- Πλαισίου και των νομοθετών του. Τέτοια φαινόμενα ήταν η έλλειψη προσωπικού, η αδυναμία κάλυψης των απαιτήσεων του προγράμματος σπουδών⁷⁶. Η πηγή όμως των προβλημάτων ήταν κυρίως η απροθυμία της Κυβέρνησης να χρηματοδοτήσει τα περιφερειακά Πανεπιστήμια αλλά και η διάσπαση των Πανεπιστημίων σε διάφορες πόλεις. Πολύ συχνά εμφανιζόταν μια αντινομία ανάμεσα στην τυπική περιφερειακή πολιτική και

⁷⁵ Και προφανώς δεν εννοούμε την ανατροπή της κεφαλαιοκρατικής πολιτικής εξουσίας αλλά την σταθεροποίηση και αναβάθμιση της εκπαιδευτικής λειτουργίας η οποία κατά κύριο λόγο κατατείνει στη σταθεροποίηση των κοινωνικών σχέσεων εξουσίας που αναπαράγει αυτή η εκπαιδευτική λειτουργία. Βλ. και Κυπριανίδης, Τ., *Νομιμοποίηση της εκπαιδευτικής λειτουργίας και νόμος-πλαίσιο...*, ό.π.

⁷⁶ Βλ. αναλυτικότερα και Παπαδάκης, Ν., *Η Παλίμψηση Εξουσία...*, ό.π., σ. 554.

στην περιφερειακή πολιτική σε επίπεδο προεκλογικής εξαγγελίας⁷⁷. Πάνω σε αυτήν τη διττή εκδοχή της περιφερειακής πολιτικής ιδρύθηκαν περιφερειακά Πανεπιστήμια αλλά και Τμήματα- Σχολές στην Ελλάδα. Φαίνεται όμως να εκμεταλλεύτηκε η παραπάνω πολιτική τις αναπτυξιακές προθέσεις αλλά και τα θεσμικά κενά της μεταρρυθμιστικής εκπαιδευτικής πολιτικής⁷⁸.

Το πλήθος των προτάσεων για συνολικότερες αλλαγές στο πεδίο της Ανώτατης Παιδείας συγκεντρώθηκε στο ΠΑΣΟΚ όπου ήρθε να νομιμοποιήσει τα παλαιότερα αιτήματα άλλων νομοσχεδίων και ομάδων πίεσης. Η ιδεολογική διάσταση σε αρκετά πεδία κατίσχυσε της οργανωτικής με αποτέλεσμα σοβαρά προβλήματα οργανωτικής και λειτουργικής φύσεως και δυσλειτουργίες. Το ΠΑΣΟΚ προώθησε την ταυτιστική λογική εκσυγχρονισμού και εκδημοκρατισμού. Μια λογική που δέσμευε τις επιλογές των συντακτών του Νόμου.

Τον μεγαλύτερο παράγοντα αποτέλεσε η ρήξη μεταξύ εγκεκριμένων ομάδων ενδιαφέροντος η οποία επηρέασε καθοριστικά το Νόμο- Πλαίσιο. Όμως και οι τεχνικές παραλείψεις και τα συναφή κενά συνέβαλλαν στο να δημιουργηθούν κρίσεις συνταγματικότητας. Από τις συνθήκες «πολέμου και μάχης» που διατηρήθηκαν μέσα σε κλίμα ρεβανσισμού και συντεχνιασμού εξέλειπαν μια σειρά προϋποθέσεων όπως το πνεύμα συλλογικότητας στη λειτουργία των νέων οργάνων, η διαρκής υπευθυνότητα και η διάθεση για ανάληψη νέων πρωτοβουλιών, και η ύπαρξη ειδικών γνώσεων και διάθεση για συνεχή ενασχόληση για μελέτη και ενημέρωση⁷⁹.

Δεν μπορούμε να πούμε πως οι μεταρρυθμιστές ευθύνονται εξ' ολοκλήρου για την έλλειψη των παραπάνω προϋποθέσεων. Το φαινόμενο της τυχαίας και αόριστης διασποράς ευθυνών σε απάντηση ερωτημάτων του τύπου “τις πταίει”, παρεμποδίζει τελικά τη συστηματική εξέταση των αιτιών των προβλημάτων και την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων μιας ουσιαστικής ανάλυσης. Η αξιολόγηση των συνθηκών μέσα

⁷⁷ Η τυπική όψη της περιφερειακής πολιτικής σύμφωνα με το Δελλαδέτσημα είναι πιο αποτελεσματική στη διαμόρφωση νέων καταστάσεων., Δελλαδέτσημας Π. Μ., Βιβλιοπαρουσίαση στο *Πανεπιστήμιο*, τεύχ. 1, 2000, σ.σ. 124- 125.

⁷⁸ Βλ. Παπαδάκης, Ν., *Η Παλίμψηστη Εξουσία...*, ό.π., σ. 656.

⁷⁹ Το πνεύμα του συντεχνιασμού που είχε αναπτυχθεί στις διάφορες ομάδες εκδηλώθηκε στη διάρκεια της εφαρμογής του Νόμου- Πλαισίου το οποίο άρχισε να επηρεάζει και τις αποφάσεις των συλλογικών οργάνων αλλά και την ίδια τη λειτουργία του Πανεπιστημίου. Δυσμενείς επιπτώσεις του πνεύματος του συντεχνιασμού αποτέλεσαν η αναδιάταξη ομάδων και συμφερόντων και το φαινόμενο της προβολής του ατομικού συμφέροντος. Βλ. Κλάδης Δ.- Πανούσης Ι. *Mea Culpa* στο *Βήμα*, φ. της 17^{ης} Σεπτεμβρίου του 1989.

στις οποίες δημιουργήθηκε ο Νόμος- Πλαίσιο ίσως να μην ήταν εφικτή συνεκτιμώντας την ασφυκτική πίεση της κοινωνίας για ριζική αλλαγή. Η μη-ωριμότητα και η μη-ετοιμότητα είναι δεδομένη. Δόθηκε όμως ιδιαίτερη έμφαση στην ανατομία των συνθηκών και στην διεύρυνση της ετοιμότητας και της ωριμότητας του ίδιου του συστήματος για να δεχτεί πιο ομαλά τις αλλαγές που επιχειρήθηκαν στο εξεταζόμενο πεδίο και να αντεπεξέλθει στις αλλαγές των θεσμών, των δομών και των ρόλων⁸⁰.

⁸⁰ Παπαδάκης, Ν., *Η Παλίμψηστη Εξουσία...*, ό.π., σ. 561.

4. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΜΕΤΑ ΤΟ ΝΟΜΟ- ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ '82: ΒΑΣΙΚΕΣ ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ.

Με την πάροδο του χρόνου οι κεντρικές σημασίες και οι συνιστώσες του περιεχομένου του νόμου πλαισίου έχουν υποστεί ποικίλες αναδιατάξεις. Το αίτημα για εκδημοκρατισμό κατά την πρώτη μεταπολιτευτική περίοδο έχει αντικατασταθεί με το αίτημα για λειτουργικό εκσυγχρονισμό με στρατηγικές σχεδιασμού και ανάπτυξης. Ο νόμος- πλαίσιο συνοδεύτηκε από καταγιισμό νομοθετημάτων για την Ανώτατη Εκπαίδευση χωρίς ωστόσο να γίνουν τόσο ουσιαστικές αλλαγές ώστε να αλλάξει θεσμικά και λειτουργικά το περιεχόμενο του Ν. 1268/82.

Κατά την περίοδο 1982-1989 εμφανίζεται, λοιπόν, το πρώτο κύμα αθρόας ίδρυσης νέων Τμημάτων, πολλά εκ των οποίων θεραπεύουν νέου είδους γνωστικά αντικείμενα. Πρέπει να σημειωθεί ότι, από τα πενήντα δύο νέα Τμήματα τα είκοσι αφορούν στον νεοϊδρυθέντα κλάδο των διδασκαλικών σπουδών και ότι η πλειονότητα των υπολοίπων τριάντα τεσσάρων αφορούν στις αναδιαρθρώσεις των παλιών ΑΕΙ και στην ίδρυση των τεσσάρων νέων.

Προς το τέλος της περιόδου αποφασίζεται η μετονομασία των πέντε ΑΕΙ της χώρας που δεν είχαν στον τίτλο τους τη λέξη Πανεπιστήμιο (Πάντειο Πανεπιστήμιο, Γεωργικό Πανεπιστήμιο, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών). Η μετονομασία αυτή συνοδεύεται από προτάσεις για διάσπαση των αρχικών τους Τμημάτων και δημιουργία νέων, σε πολύ εξειδικευμένες κατευθύνσεις.

Το 1985 ψηφίζεται ο Ν.1566, ο οποίος τροποποιεί τον Νόμο Πλαίσιο κυρίως σε θέματα μεταπτυχιακών σπουδών. Το 1989 εμφανίζεται το δεύτερο κύμα αθρόας ίδρυσης νέων Τμημάτων και, συνεπώς, της θεσμοθέτησης νέου είδους πτυχίων με άκρως συγκεκριμένες κατευθύνσεις και αμφίβολης επιστημονικής ή επαγγελματικής φυσιογνωμίας. Το σύνολο σχεδόν των τριάντα οκτώ νέων Τμημάτων αφορούν στα γνωστικά πεδία των Κοινωνικών και Οικονομικών Επιστημών, των Γεωπονικών Σπουδών και της Πληροφορικής.

Το 1992 κατατέθηκε στη Βουλή από τη ΝΔ το νομοσχέδιο «Εκσυγχρονισμός της Ανώτατης Εκπαίδευσης», που θα αποτελέσει το νόμο 2083 (ΦΕΚ 159, Α, 21/09/1992). Με αυτό επιδιώκεται η αναβάθμιση των ΑΕΙ. Κυριαρχεί ένας γενικότερος προβληματισμός για την εκπαίδευση, τη σχέση της με την κοινωνία, με την οικονομία, καθώς και το μεταβαλλόμενο παγκόσμιο πλαίσιο. Δημιουργείται λοιπόν ένα θεσμικό πλαίσιο «που επιτρέπει ευελιξία και αποτελεσματικότητα»⁸¹. Ο στόχος είναι ένα πανεπιστήμιο λειτουργικό, σύγχρονο, ευέλικτο, ανταγωνιστικό και με αυξημένη αποτελεσματικότητα στο οποίο θα κυριαρχούν οι αξίες της αξιοκρατίας, της άμιλλας, των ίσων ευκαιριών και των ανοιχτών διαδικασιών⁸².

Το μεταρρυθμιστικό λόγο για το ρόλο του ελληνικού πανεπιστημίου, διαπερνά η αντίληψη ότι τα ΑΕΙ οφείλουν να ενσωματωθούν σε ένα κοινωνικό και πολιτικό γίγνεσθαι, στο οποίο η κατάργηση των εθνικών συνόρων, αναδεικνύει ένα πολυπολιτισμικό-διεθνικό μοντέλο. Με άλλα λόγια, καλούνται «να συμμετάσχουν ενεργά και ισότιμα στις σημειούμενες εκπαιδευτικές και επιστημονικές εξελίξεις, [...] και να συμμετάσχουν δυναμικά στη διαμόρφωση του σύγχρονου πολίτη μιας διευρυνόμενης πολυ-πολιτισμικής Ευρώπης.» (ΥΠΕΠΘ, 1992, σ.16). Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στη Βουλή: «Η εκπαίδευση σε όλες τις βαθμίδες πρέπει να έχει δύο κατευθύνσεις. Η μία είναι η ευρωπαϊκή, η άλλη είναι η ποιοτική.»⁸³. Έτσι, «η ταχεία τεχνολογική εξέλιξη και η ευρωπαϊκή πορεία» επιβάλλουν την «ανάγκη για την αναβάθμιση και τον αναπροσανατολισμό του ρόλου του ελληνικού πανεπιστημίου»⁸⁴.

Οι πρωτοβουλίες της Ν.Δ. προσανατολίστηκαν κυρίως σε θεσμικές ρυθμίσεις που τροποποίησαν ουσιαστικά τον Νόμο Πλαίσιο του 1982.

Ως προσπάθεια της επίτευξης της άμεσης και υψηλής αποτελεσματικότητας στη διοίκηση και οργάνωση του Πανεπιστημίου θεωρείται η εκλογή των φορέων της διοίκησης του Πανεπιστημίου. Σύμφωνα με το Ν. 1268/82 στη διοίκηση των ΑΕΙ δικαίωμα εκλογής σε διοικητικές θέσεις δηλαδή ως Πρυτάνεις, Αντιπρυτάνεις,

⁸¹ ΥΠΕΠΘ, *Εθνικός διάλογος για την Παιδεία. Προτάσεις του υπουργού Παιδείας για την ανώτατη εκπαίδευση*, 1992, σ. 5.

⁸² Βλ. Εισηγητική Έκθεση Νόμου 2083/92 όπως παρατίθεται στο Κλάδης, Δ. & Πανούσης Ι., *Ο νόμος πλαίσιο για τη δομή και λειτουργία των Α.Ε.Ι. ...*, ό.π., σσ. 1-2 καθώς και Κοντογιαννόπουλος, Β., *Παιδεία. Εκσυγχρονισμός υπό αναστολή*. Αθήνα, Gutenberg, 1992, σ.88-89.

⁸³ Κ. Μπουρδάρα, Πρακτικά Βουλής, 28-29/8/1992, σ. 913.

⁸⁴ Ταλιαδούρος, Πρακτικά Βουλής, ό.π. , σ.884.

Κοσμήτορες Σχολών, Πρόεδροι Τμημάτων και Διευθυντές Τομέα είχαν Καθηγητές ή αναπληρωτές Καθηγητές. Με τον νέο Νόμο δικαίωμα εκλογής έχουν όλα τα μέλη ΔΕΠ. Με ακόλουθες τροποποιήσεις του νόμου και πιο συγκεκριμένα με το Α. 2, π. 11 του Ν. 2530/1997 δεν μπορούν να εκλέγονται για τις παραπάνω θέσεις τα μέλη ΔΕΠ μερικής απασχόλησης. Επίσης όσοι κατέχουν τη θέση του Πρύτανη, Αντιπρύτανη, Κοσμήτορα, Προέδρου και Αντιπροέδρου Διοικούσας Επιτροπής δεν έχουν δικαίωμα να συμμετέχουν σε οποιαδήποτε άλλη εξωπανεπιστημιακή επαγγελματική απασχόληση, καθώς επίσης δεν δύναται να κατέχουν έμμισθη θέση στον δημόσιο ή ιδιωτικό φορέα (Α. 6, π. 3, εδ. Α, Ν. 2530/97)⁸⁵. Τα μέλη ΔΕΠ που κατά τη διάρκεια της θητείας τους ασκούν ένα από τα παραπάνω αξιώματα μπορούν να απαλλάσσονται μερικώς ή ολικά από τα διδακτικά τους καθήκοντα με απόφαση της Συγκλήτου.

Στην προσπάθεια επίτευξης του ευρωπαϊκού προσανατολισμού του ελληνικού Πανεπιστημίου σημαντικός ρόλος αποδίδεται στο επιστημονικό- διδακτικό προσωπικό. Προς την κατεύθυνση αυτή, δημιουργείται ένα νέο θεσμικό πλαίσιο «που να επιτρέπει ευελιξία και αποτελεσματικότητα»⁸⁶. Με το Ν.2083/92 και με τις μεταγενέστερες τροποποιήσεις ρυθμίζονται θέματα που αφορούν στην αξιολόγηση, εξέλιξη και κατηγοριοποίηση των πανεπιστημιακών δασκάλων.

Σύμφωνα με τις ρυθμίσεις που εισήγαγε ο Νόμος- Πλαίσιο 1268/82, το οργανικό διδακτικό προσωπικό του Πανεπιστημίου κατατάσσεται σε δύο κατηγορίες και σε τέσσερις βαθμίδες. Οι δύο πρώτες (Καθηγητής και Αναπληρωτής Καθηγητής) αποτελούν το μόνιμο διδακτικό προσωπικό, ενώ οι δύο τελευταίες (Επίκουρος Καθηγητής και Λέκτορας) είναι διδακτικό προσωπικό επί θητεία. Το οργανωτικό αυτό σχήμα στηρίζεται σε μια ορισμένη φιλοσοφία και έχει τη δική του λογική. Με την πάροδο όμως του χρόνου η πρακτική της Πολιτείας ανέτρεψε τη φιλοσοφία και τη λογική αυτή.

Με το νέο νόμο- πλαίσιο δίδεται πλέον η δυνατότητα και στους Επίκουρους Καθηγητές να αποκτήσουν τη μονιμότητα ύστερα από επανειλημμένες κρίσεις και

⁸⁵ Η παράβαση του νόμου συνεπάγεται την αυτοδίκαιη παραπομπή μέσω του Πρύτανη ή μέσω του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων στο Πειθαρχικό Συμβούλιο και επισύρει την ποινή της οριστικής παύσης. Κλάδης, Δ. & Πανούσης Ι., *Ο νόμος πλαίσιο όπως ισχύει μέχρι σήμερα*, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλα, 2004, σ. 89.

⁸⁶ ΥΠΕΠΘ, *Εθνικός διάλογος για την Παιδεία...*, ό.π., σ.5.

μακροχρόνια θήτευσή τους στα ΑΕΙ, κατά την οποία, με βάση το διδακτικό και ερευνητικό έργο που παρουσίασαν αποδεικνύουν την επιστημονική τους αξία. Μετά τη συμπλήρωση τριών ετών παραμονής στη βαθμίδα αυτή, οι Επίκουροι Καθηγητές έχουν δικαίωμα υποβολής αίτησης για μονιμοποίηση στη θέση της βαθμίδας που κατέχουν εντός της προθεσμίας δύο μηνών. Αν η κρίση είναι αρνητική λήγει η θητεία τους. Αν η κρίση είναι θετική οι Επίκουροι μονιμοποιούνται. Μετά τη μονιμοποίησή τους οι Επίκουροι Καθηγητές έχουν το δικαίωμα να ζητήσουν την προκήρυξη της θέσης τους στη βαθμίδα του Αναπληρωτή Καθηγητή μέχρι δύο φορές οι οποίες θα απέχουν τουλάχιστον τρία χρόνια η μία από την άλλη (Α. 1, π. 3, Ν.2517/1997).

Αλλά και στη βαθμίδα του Τακτικού Καθηγητή οι διαδικασίες της εξέλιξης παραμένουν ανοικτές. Οι Αναπληρωτές εκλέγονται ως μόνιμοι. Μετά την πάροδο τριών ετών, ο Αναπληρωτής έχει το δικαίωμα να ζητήσει την προκήρυξη της θέσης του στη βαθμίδα του Καθηγητή έως δύο φορές που θα απέχουν τουλάχιστον τρία έτη μεταξύ τους. Το χρονικό της τριετίας για τη δεύτερη κρίση υπολογίζεται από την υποβολή της αίτησης υποψηφιότητας για τη δεύτερη κρίση. Τα μέλη ΔΕΠ που υπηρετούν με οποιοδήποτε καθεστώς στα ΑΕΙ, έχουν δικαίωμα να υποβάλλουν υποψηφιότητα σε οποιαδήποτε προκήρυξη σε οποιαδήποτε βαθμίδα, εφόσον πληρούν τις προϋποθέσεις και ειδικότερα καλύπτουν το αντίστοιχο γνωστικό αντικείμενο της προκηρυσσόμενης θέσης.

Μία άλλη σημαντική θεσμική αλλαγή με λόγο την ισόρροπη συμμετοχή όλων των μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας στην εκλογή των οργάνων διοίκησης αποτελεί ο καθορισμός του ποσοστού συμμετοχής της μερίδας των φοιτητών στα εκλεκτορικά σώματα των Προέδρων των Τμημάτων και των Αναπληρωτών τους και των Πρυτάνεων και Αντιπρυτάνεων.

Όσον αφορά τη σύνθεση εκλεκτορικού σώματος για την εκλογή Προέδρου του Τμήματος και του Αναπληρωτή του, σύμφωνα με τον Ν.1268/82 εκλέγονταν από ειδικό σώμα εκλεκτόρων στο οποίο συμμετείχαν φοιτητές ίσοι προς το 80% του αριθμού των μελών ΔΕΠ. Σύμφωνα όμως με το Α.4, π.3 του Ν.2083/92 η εκπροσώπηση των φοιτητών μειώθηκε στο 50% του αριθμού των μελών ΔΕΠ. Αργότερα όμως η ρύθμιση αυτή τροποποιήθηκε με το Ν.2188/1994 (Α. 1, π. 3 εδ. β) σύμφωνα με το οποίο το ποσοστό συμμετοχής των φοιτητών στη σύνθεση

εκλεκτορικού σώματος επανήλθε στα επίπεδα που προέβλεπε ο Ν.1268/82. Αντιστοίχως, η συμμετοχή των φοιτητών στο εκλεκτορικό σώμα για την εκλογή του Πρύτανη και των Αντιπρυτάνεων μειώθηκε στο 50% με τον Ν.2083/92 και αντικαταστάθηκε με το Α. 9, π. β1 του Ν.2916/2001, όπου το ποσοστό επανήλθε στο 80% του συνόλου των μελών ΔΕΠ.

Ο νόμος- πλαίσιο ανακίνησε και το ζήτημα των μεταπτυχιακών σπουδών ενεργοποιώντας ή τροποποιώντας σχετικές διατάξεις των νόμων 1268/82 και 1566/85. Από το 1982, οι διατάξεις που προέβλεπε ο Ν. 1268/82 περί Μεταπτυχιακών Σπουδών έμειναν ανενεργές. Παρά τη μεγάλη συναλλαγματική εκροή δισεκατομμυρίων δρχ. για σπουδές στο εξωτερικό, η πολιτεία αρνήθηκε να εντάξει τη χρηματοδότηση μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών στον κρατικό προϋπολογισμό. Το 1985 ψηφίζεται ο Ν.1566, ο οποίος τροποποιεί τον Νόμο Πλαίσιο κυρίως σε θέματα μεταπτυχιακών σπουδών. Οι σχετικές προβλέψεις του νόμου έμειναν ανενεργές και, το 1992, καταργήθηκαν από τη Ν.Δ. Μέχρι την ψήφιση του «Νόμου Σουφλιά», τα Ελληνικά ΑΕΙ δεν επιτρεπόταν να οργανώνουν κύκλους μεταπτυχιακών σπουδών και να χορηγούν διπλώματα μεταπτυχιακής ειδίκευσης. Επί υπουργίας Γ. Σουφλιά, ανακινήθηκε το θέμα των μεταπτυχιακών σπουδών.

Απαραίτητη προϋπόθεση για «την παρακολούθηση και ανάπτυξη της έρευνας σε διεθνές επίπεδο και για τη δημιουργία εξειδικευμένων, υψηλού επιπέδου επιστημονικών στελεχών⁸⁷ κρίθηκε η λειτουργία θεσμοθετημένων, συστηματικών μεταπτυχιακών σπουδών. Έως το 1992 τα προγράμματα μεταπτυχιακών σπουδών που λειτουργούσαν στην Ελλάδα ήταν ελάχιστα όπου και αυτά λειτουργούσαν άτυπα. Με τα άρθρα 10- 14 του Ν.2083/1992, (που αντικαθιστούν τα άρθρα 26, 27 και 28 του Ν. 1268/82), σύμφωνα και με τις μετέπειτα μεταρρυθμίσεις τους, περιγράφονται οι γενικές αρχές, η διάρθρωση και η οργάνωση των μεταπτυχιακών σπουδών. Την κύρια ευθύνη του σχεδιασμού και της οργάνωσης της λειτουργίας τους έχουν τα ίδια τα ΑΕΙ και πιο συγκεκριμένα το Τμήμα το οποίο καλύπτει το αντίστοιχο θέμα του μεταπτυχιακού προγράμματος (Α. 1, π. 2, εδ. β, Ν2916/2001). Επιπλέον ορίζεται η χρονική διάρκεια που διαφοροποιείται από κλάδο σε κλάδο αλλά δεν μπορεί να είναι μικρότερη από ένα ημερολογιακό έτος (Α. 11, π. 1 α).

⁸⁷ Εισηγητική Έκθεση του Νόμου 2083/92 όπως παρατίθεται στο Κλάδης, Δ. & Πανούσης Ι., *Ο νόμος πλαίσιο για τη δομή και λειτουργία των Α.Ε.Ι. ...*, ό.π., σ. 27.

Τα Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών (ΠΜΣ) καταρτίζονται από τη Γενική Συνέλευση Ειδικής Σύνθεσης (ΓΣΕΣ) του οικείου Τμήματος και εγκρίνονται από τη Σύγκλητο του οικείου ΑΕΙ (Α. 11, π. 1). Για την οργάνωση και λειτουργία των ΠΜΣ αρμόδια όργανα είναι:

- Η Σύγκλητος Ειδικής Σύνθεσης η οποία είναι αρμόδια για θέματα διοικητικού ή οργανωτικού χαρακτήρα.
- Η Επιτροπή Μεταπτυχιακών Σπουδών η οποία είναι αρμόδια για το συντονισμό και την εποπτεία των μεταπτυχιακών προγραμμάτων
- Η ΓΣΕΣ η οποία είναι αρμόδια για την κατάρτιση και εισήγηση προτάσεων για ΠΜΣ, τον ορισμό των μελών των Συμβουλευτικών Επιτροπών, των μελών των εξεταστικών επιτροπών, την απονομή των μεταπτυχιακών διπλωμάτων, τη συγκρότηση των επιτροπών επιλογής ή εξέτασης των υποψηφίων μεταπτυχιακών φοιτητών καθώς και για οποιοδήποτε άλλο θέμα που προβλέπεται από τις επί μέρους διατάξεις.
- Η συντονιστική επιτροπή του ΠΜΣ που είναι αρμόδια για την παρακολούθηση και το συντονισμό λειτουργίας του προγράμματος (Α12, π.1) .
- Ο Διευθυντής Μεταπτυχιακών Σπουδών⁸⁸.

Ο νόμος θεσμοθετεί και τη δυνατότητα διδακτορικής διατριβής στα τμήματα που λειτουργεί ήδη ΠΜΣ. Η εκπόνηση διδακτορικής διατριβής γίνεται μόνο μέσα από το ΠΜΣ. Σε περίπτωση που δεν λειτουργούν σε Τμήματα των ΑΕΙ οργανωμένα ΠΜΣ τότε υποβάλλεται αίτηση από τους ενδιαφερομένους στη Γραμματεία (Α. 13, π. 1 α). Η ΓΣΕΣ του Τμήματος κρίνει αν ο υποψήφιος πληροί τις προϋποθέσεις για την εκπόνηση διδακτορικής διατριβής (Α. 13, π. 1 β).

Οι ανάγκες όμως της εποχής οδηγούν και πάλι στον επαναπροσδιορισμό των στόχων. Μια σιωπηρή μεταρρύθμιση λαμβάνει χώρα διεθνώς στο πεδίο της Ανώτατης Εκπαίδευσης. Οι προτεραιότητες που θέτουν εντάσσονται στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την απασχόληση⁸⁹. Επιχειρείται ταυτόχρονα μια σειρά αναριθμήσεων στο εξεταζόμενο πεδίο όπως η εισαγωγή προγραμμάτων δια βίου εκπαίδευσης, η ανοικτή και εξ' αποστάσεως εκπαίδευση καθώς και η ενθάρρυνση των

⁸⁸ Η θέση του Διευθυντή συστήθηκε με το Α. 6 του Ν.2454/1997.

⁸⁹ Επισημάνθηκε στο Συμβούλιο για την Εκπαίδευση το Μάιο του 2002 στις Βρυξέλες και προστέθηκε στην ανακοίνωσή της Επιτρόπου Vivian Reding. Βλ. αναλυτικά Reding, V., «Priorities in 2003», in http://europa.eu.int/comm/dgs/education_culture/publ/news/newsletter_8/newsletter8_content_en.htm.

Πανεπιστημίων για συμμετοχή τους στις διαδικασίες ταχύρυθμης κατάρτισης. Σε όλα τα παραπάνω συμβάλλουν τα ΕΠΕΑΕΚ.

Στα πλαίσια του ΕΠΕΑΕΚ I (1994-1999) και II (2000-2006) βρήκαν τη λειτουργική τους συνέχεια ρυθμίσεις που δηλώνουν ότι «το ΥΠΕΠΘ χρηματοδοτεί κατά προτεραιότητα ΠΜΣ τα οποία εντάσσονται στο πλαίσιο επιστημονικών τομών προτεραιότητας»⁹⁰.

Όσον αφορά το μέτρο της δια βίου εκπαίδευσης, η υλοποίηση του στόχου έχει άμεση σχέση με την εναρμόνιση του εκπαιδευτικού συστήματος της ανώτατης εκπαίδευσης με τις εξελίξεις και τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας και των νέων τεχνολογιών και στην αναβάθμιση και επέκταση δομών, μηχανισμών και διαδικασιών για τη σύνδεση της ανώτατης εκπαίδευσης με την παραγωγική διαδικασία και την αγορά εργασίας. Τα πανεπιστημιακά προγράμματα λοιπόν μπορούν να έχουν είτε ακαδημαϊκό είτε επιμορφωτικό με υψηλού ή χαμηλότερου επιπέδου επαγγελματική λειτουργία⁹¹.

Πέρα από τη συνολική προσπάθεια δημιουργίας ενός ανοικτού και ευέλικτου ολοκληρωμένου εκπαιδευτικού συστήματος που να κατοχυρώνει τη δια βίου μάθηση και κατάρτιση, στο πλαίσιο του Μέτρου υλοποιούνται δράσεις που δημιουργούν νέες δομές και αναπτύσσουν τις υπάρχουσες. Τέτοιες δράσεις είναι η παροχή προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών από το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο⁹², η παροχή προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων μέσω της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων, η δια βίου εκπαίδευση μέσω προγραμμάτων σπουδών εξ' αποστάσεως με την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών ή/και μέσω της παροχής προγραμμάτων συμπληρωματικής εκπαίδευσης, καθώς και η παροχή εκπαίδευσης μέσω των Προγραμμάτων Σπουδών Επιλογής και μέσω των «Ινστιτούτων Δια Βίου Εκπαίδευσης» στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα.

⁹⁰ Ειδικότερα στο ΕΠΕΑΕΚ II καθορίζονται τα κριτήρια για τη χρηματοδότηση των ΠΜΣ που είναι η ποιότητα και η αναγκαιότητα ως προς την επαγγελματική διεξαγωγή που παρέχουν και τα προγράμματα που απαιτούνται για τη στελέχωση της αγοράς εργασίας. Βλ. αναλυτικά [http://195.167.92.227/epaeak/el/a 2 1 2 2 3 .htm](http://195.167.92.227/epaeak/el/a%201%202%203.htm).

⁹¹ Κριτήρια σαν κι αυτά που περιγράφουμε είναι η ζήτηση για φοίτηση αλλά και το επίπεδο και η προέλευση τω φοιτητών., ό.π., σ. 610.

⁹² Το ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο θεσμοθετήθηκε με το Α.27 του Ν. 2083/92. Ιδρύθηκε το 1997 και η έναρξη λειτουργίας του ήταν το 1998.

Παρά την μεγάλη ζήτηση, η πανεπιστημιακή εκπαίδευση δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες ενός πληθυσμού που πιστεύει και υπολογίζει τόσο πολύ στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ένα άλλο μέτρο που συμπληρώνει τα προαναφερθέντα είναι το Μέτρο 2.2 του ΕΠΕΑΕΚ: «Αναμόρφωση Προγραμμάτων Σπουδών - Διεύρυνση Ανώτατης Εκπαίδευσης». Στόχος του Μέρους είναι αφ' ενός «η συνέχιση του εκσυγχρονισμού των προγραμμάτων σπουδών όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης», που στοχεύει στην καλύτερη προετοιμασία των νέων να ενταχθούν στην αγορά εργασίας, και αφ' ετέρου «η διεύρυνση των προπτυχιακών και μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών με γνωστικά αντικείμενα προσαρμοσμένα στις νέες ανάγκες αγοράς εργασίας»⁹³.

Το 2002 η Ειδική Γραμματεία για τα ΕΠΕΑΕΚ του ΥΠΕΠΘ στα πλαίσια του Μέρους «Αναμόρφωση Προπτυχιακών Προγραμμάτων Σπουδών» επισήμανε την ανάγκη για ποιοτική αναβάθμιση των προγραμμάτων σπουδών και το άνοιγμα της πρόσβασης της γνώσης μέσω μιας διαρκούς διαδικασίας εκσυγχρονισμού, αποτίμησης/ αξιολόγησης και επανασχεδιασμού των Προγραμμάτων ώστε να ανταποκρίνονται στη διαρκή αλλαγή των αναγκών της κοινωνίας και της οικονομίας»⁹⁴.

Το ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ ανακίνησε και το νομοθετικό ενέργημα του Α. 24 του ν. 2083/92 που αναμορφώθηκε με τον Ν. 2327/95 που προέβλεπε τη σύσταση Επιτροπής Αξιολόγησης του έργου των ΑΕΙ⁹⁵. Η αξιολόγηση του έργου από το ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ επιχειρείται με έμμεσες ρυθμίσεις και με κριτήρια σκοπιμότητας-βιωσιμότητας της πράξης. Το ΥΠΕΠΘ εκπόνησε σχέδιο νόμου για τη δημιουργία Εθνικού Συστήματος της Αξιολόγησης της Ανώτατης Εκπαίδευσης⁹⁶. Τα ελληνικά Πανεπιστήμια από την πλευρά τους στα πλαίσια του έργου «Αξιολόγηση της Ανώτατης Εκπαίδευσης» υπέβαλλαν Στρατηγικά και Επιχειρησιακά Σχέδια

⁹³ Βλ. http://195.167.92.227/epaeak/el/a_2_1_2_2_2_.htm

⁹⁴ Βλ. http://www.Epaeak.gr/proks04_2000.htm

⁹⁵ Ο Ν. 2327/95 παραχώρησε την αρμοδιότητα της αξιολόγησης των ΑΕΙ στο Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας.

⁹⁶ Όπως προβλέπεται στο ελληνικό Σχέδιο Νόμου, «από άποψη αντικειμένου, οι διαδικασίες αξιολόγησης της ποιότητας είναι δυνατό να αφορούν [...] επιμέρους προγράμματα σπουδών. Ειδικά, προκειμένου για τα προγράμματα σπουδών, οι διαδικασίες αξιολόγησης είναι δυνατό είτε να αναφέρονται σε ένα μεμονωμένο Ίδρυμα είτε να αναπτύσσονται παράλληλα μεταξύ ομοειδών προγραμμάτων σπουδών περισσότερων του ενός Ίδρυμάτων». ΥΠΕΠΘ, ΣΧΕΔΙΟ ΝΟΜΟΥ: «Εθνικό σύστημα διασφάλισης και αξιολόγησης της ποιότητας της ανώτατης εκπαίδευσης, Ινστιτούτο Δια βίου Εκπαίδευσης, Διεθνές Ελληνικό Πανεπιστήμιο και άλλες διατάξεις», Αθήνα, 2003.

ανάπτυξης για την περίοδο 2002- 2012 στα πλαίσια του ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ. Το ακαδημαϊκό έτος 2000-2001 ξεκίνησε και ο διάλογος για την εφαρμογή της Διακήρυξης της Μπολόνια στην οποία έχουν αναλάβει πολιτική δέσμευση οι Υπουργοί Παιδείας των 29 χωρών για την επίτευξη της μέγιστης δυνατής σύγκλισης των εθνικών συστημάτων στην Ευρώπη μέχρι το 2010⁹⁷.

Στην Ελλάδα τα ΕΠΕΑΕΚ λειτουργούν με ένα τρόπο ώστε να νομιμοποιούνται και να υποστασιοποιούνται οι διεθνείς τάσεις στην πολιτική για την ανώτατη Παιδεία. Όμως σε μια χώρα όπως η Ελλάδα χωρίς ισχυρή ακαδημαϊκή παράδοση άρα και με έλλειψη θεμελίων στο θεσμικό της πλαίσιο, τα ΕΠΕΑΕΚ αναδεικνύουν νέες κεντρικές σημασίες για την οργάνωση και λειτουργία των ΑΕΙ, σημασίες όπως η εγκαθίδρυση της σχέσης των ΑΕΙ με ιδιωτικές επιχειρήσεις, η συγκριτική έρευνα δραστηριοτήτων σε αυτόνομα ινστιτούτα και η μονομερής εισαγωγή των νέων τεχνολογιών χωρίς να υποστηρίζονται οι τελευταίες με τη μεθοδολογία της έρευνας.

Καταληκτικά, οι θεσμικές αλλαγές που ακολούθησαν του Ν. 1268/82 δεν μπορούμε να πούμε ότι άλλαξαν άρδην το τοπίο της Ανώτατης Εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Όμως οι ενίοτε διεκδικήσεις των key actors αλλά και οι πολιτικές επιλογές που απορρέουν από τις εκάστοτε Κυβερνήσεις που προκάλεσαν τις θεσμικές «αναριθμήσεις» μερικών εκ των άρθρων του Ν. 1268/82 επηρέασαν καθοριστικά τις σχετικές εξελίξεις που έλαβαν χώρα στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής για την Ανώτατη Εκπαίδευση της Ελλάδας.

⁹⁷ Αντίστοιχα, την εποχή εκείνη συντάσσεται στην Ελλάδα στρατηγικό και χωροταξικό σχέδιο ανάπτυξης της Ανώτατης Εκπαίδευσης με ορίζοντα το έτος 2010.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.

5.1. ΤΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΑΛΛΑΖΕΙ; ΝΕΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΥΜΑΤΑ ΣΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ.

Η μεταπολίτευση ανοίγει το δρόμο για την εκπλήρωση ενός αιτήματος που προϋπήρχε από τις απαρχές της Γ΄ Ελληνικής Δημοκρατίας. Το αίτημα αυτό είναι η συνολική μεταρρύθμιση της Ανώτατης Εκπαίδευσης. Τα μεταρρυθμιστικά εγχειρήματα που προηγήθηκαν του Ν. 1268/82 χαρακτηρίζονταν από μερική θεσμική αλλαγή. Έγιναν προσπάθειες από τις οποίες ορισμένες επιβίωσαν. Ενδεικτικά αναφέρουμε:

- Αρχίζει να γίνεται δεδομένη η συμμετοχή των φοιτητών και του επικουρικού διδακτικού προσωπικού στα όργανα διοίκησης και λήψης αποφάσεων.
- Διαπιστώνεται έντονα η προσπάθεια θεσμοθέτησης ενός κεντρικού οργάνου σχεδιασμού εκπαιδευτικής πολιτικής για τα ΑΕΙ και ελέγχου εποπτείας τους.
- Οι πειθαρχικές διατάξεις αρχίζουν να ατονούν και σε μερικά από τα προτεινόμενα σχέδια ,όπως το κυβερνητικό σχέδιο του Μάρτιο του 1981, δεν υπάρχουν καθόλου.
- Λόγω της ανακίνησης του ζητήματος της κατάργησης της Έδρας και το επερχόμενο πλήγμα στην καθηγητική εξουσία δεν διαπιστώνεται ιδιαίτερη ανάμιξη του ΥΠΕΠΘ στη διαδικασία εκλογής Καθηγητών.⁹⁸

Ο Νόμος- Πλαίσιο χαρακτηρίζεται αδιαμφισβήτητα ως ιστορική τομή ενώ αποτελεί την κορυφαία έκφανση της μεταρρυθμιστικής πολιτικής της Κυβέρνησης του Α. Παπανδρέου. Ο Ν. 1268/82 έρχεται μέσα από μια Κυβέρνηση που είχε μόλις αναλάβει, όμως συντάσσεται και προωθείται καθώς διαθέτει ευρεία λαϊκή στήριξη, ισχυρή κοινοβουλευτική πλειοψηφία και κυρίως συναίνεση ως προς το μεταρρυθμιστικό της ρόλο⁹⁹. Ο Νόμος- Πλαίσιο αποτελεί *μεταρρυθμιστική τομή*

⁹⁸ Για τα νομοθετικά αυτά ενεργήματα βλέπε αναλυτικότερα Παπαδάκης, Ν., *Η Παλίμψηση Εξουσία...*, ό.π., σσ. 587- 588.

⁹⁹ Το σημαντικό στο σημείο αυτό ήταν ότι η Ελλάδα την εποχή εκείνη έδειχνε ασυνήθιστα στερεή και ασφαλή, σε αυτό συνέβαλλε αναμφισβήτητα η ένταξη της στην ΕΟΚ και η ύπαρξη της δημοκρατίας τα τελευταία 8 χρόνια. Μέσα λοιπόν σε ένα καθεστώς δημιουργικών ιδεολογικο-πολιτικών ζυμώσεων και κυρίως πολιτικής σταθερότητας οι δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης και εκσυγχρονισμού έδειχναν αυξημένες. , ό.π., σ. 590.

καθώς στοχεύει στο συνολικό μετασχηματισμό της δομής, οργάνωσης και λειτουργίας των ΑΕΙ, ενώ προωθεί ένα ενιαίο πλαίσιο λειτουργίας. Αναφέρεται στο σύνολο των βασικών πτυχών οργάνωσης, δομής και λειτουργίας των ΑΕΙ, πτυχές όπως το διδακτικό προσωπικό, τα οικονομικά, η οργάνωση και διοίκηση των ΑΕΙ, οι Έδρες και τα Τμήματα, η φοιτητική ιδιότητα, το φοιτητικό άσυλο κ.ά. Προσπαθεί για μια Παιδεία συνεχή, συστηματική και ολοκληρωμένη, μορφωτική και πολιτισμική δια βίου διαδικασία¹⁰⁰.

Οι παρεμβάσεις που προωθούνται χαρακτηρίζονται από τη φύση τους καινοτομικές. Η κρατική πανεπιστημιακή πολιτική κατακλύζεται από έννοιες όπως ελευθερία στη διακίνηση ιδεών, εκδημοκρατισμός, συμμετοχικότητα, στη λήψη αποφάσεων, αποκέντρωση¹⁰¹. Ο Λόγος της πανεπιστημιακής μεταρρύθμισης προωθεί τη «ρίζική δομική αναδιάρθρωση και τολμηρή ανανέωση του περιεχομένου της Ανώτατης Εκπαίδευσης»¹⁰².

Αρχίζει λοιπόν να αλλάζει η αποστολή του Πανεπιστημίου συμπληρώνοντάς την και οι μεταγενέστερες προτάσεις αναθεώρησης του Νόμου- Πλαισίου. Για πρώτη φορά εμφανίζονται σε θεσμικό κείμενο δύο καινούργιες συνιστώσες της αποστολής αυτής:

1. Η συμβολή στη διαμόρφωση υπεύθυνων ανθρώπων με επιστημονική, κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική συνείδηση.
2. Η συμβολή στην «αντιμετώπιση της ανάγκης για συνεχιζόμενη εκπαίδευση και διαρκή επιμόρφωση του λαού» (Α. 1, π. 3).¹⁰³

Η μεταρρύθμιση του '82 φαίνεται να επενδύει στη συμβολή της Ανώτατης Εκπαίδευσης, στην καλλιέργεια της επιστήμης μέσα από τη δημιουργία ικανών δημιουργών και παραγωγών πολιτικής και ως εκ τούτου διεύρυνση και αξιοποίηση της εξελισσόμενης επιστημονικής γνώσης.

¹⁰⁰ Βλ. αναλυτικότερα Ρόκος, Δ., Πρακτικά 5^{ου} Πανελλήνιου επιστημονικού συνεδρίου του Τομέα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων με θέμα «*Το Πανεπιστήμιο στην κοινωνία που αναδύεται*», Ελληνικά Γράμματα, 1999, σσ. 17- 43.

¹⁰¹ Στα πρώτα χρόνια διακυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ η Κοινωνία κινητοποιείται από το αίτημα εκδημοκρατισμού ενώ για πολλές ομάδες ενδιαφέροντος το αίτημα για συμμετοχή έχει λάβει διαστάσεις ιστορικής εκκρεμότητας. Διακρίνεται μία σαφής ιδεολογική συνάφεια όσον αφορά τα αιτήματα, τις αξιώσεις και τις προτάσεις τους. Παπαδάκης, Ν., *Η Παλίμψηση Εξουσία...*, ό.π., σ. 595.

¹⁰² Βερυβάκης Ελ. – Δρεττάκης Εμ., *Εισηγητική έκθεση...*, ό.π., σ. 1.

¹⁰³ Ο "εθνικός" ρόλος της εκπαίδευσης συνυπάρχει με την αντίληψη της εκπαίδευσης ως τρόπου κοινωνικής ανέλιξης και προσωπικής (ατομικής) ανάπτυξης, όπου το ελληνικό κράτος εγγυούταν την ποιότητά της. Βλ. ΥΠΕΠΘ, *Έκθεση του ΟΟΣΑ για το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα*, , 1995.

Η αποστολή του Πανεπιστημίου προωθείται από την Κυβέρνηση ως υπόθεση εθνική¹⁰⁴. Η επικοινωνιακή δράση του ΠΑΣΟΚ χρησιμοποιεί ως βασικό- ερμηνευτικό σχήμα το εθνικό- κοινωνικό- λαϊκό. Το λαϊκό με τη μορφή της λαϊκής κυριαρχίας διαμεσολαβεί στα προστάγματα της εθνικής ανεξαρτησίας και της κοινωνικής απελευθέρωσης. Αναμένει από το λαό να προασπίσει την εθνική ανεξαρτησία και να συμβάλλει στην απρόσκοπτη πραγμάτωση του έργου της κοινωνικής αλλαγής. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται «για να ξεπεραστεί οριστικά η κρίση στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα χρειάζονται ευρύτερες αλλαγές σε ολόκληρη την κοινωνική δομή. Χρειάζεται η εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου (εθνικού) προγράμματος μετασχηματισμού»¹⁰⁵. Γι' αυτό και αναμένει από τους ενοίκους που βρίσκονται εγγύτερα στο λαό να προασπίσουν τη μεταρρύθμιση στο Πανεπιστήμιο.

Σε ότι αφορά το περιεχόμενο των μεταρρυθμίσεων που υπέστη η Ανώτατη Παιδεία τα τελευταία 20 και πλέον χρόνια οφείλουμε να επισημάνουμε καταρχήν τα εξής: Δεν αναφερόμαστε μόνο σε ότι συνιστά τομή¹⁰⁶. Σημαντικές είναι και εκείνες οι πτυχές μιας μεταρρύθμισης που τακτοποίησε εκκρεμότητες και ρύθμισε υπαρκτά προβλήματα.

➤ Όσον αφορά το μοντέλο διοίκησης Ανώτατης Εκπαίδευσης, με το Ν. 1268/82 ο συγκεντρωτισμός υποχωρεί καθοριστικά και προωθείται μια συγκεκριμένη τριμερής δομή. Σε επίπεδο ΑΕΙ: Σύγκλητος- Πρυτανικό Συμβούλιο- Πρύτανης, σε επίπεδο Σχολής: Γενική Συνέλευση- Κοσμητεία- Κοσμήτορας, σε επίπεδο Τμήματος: Γενική Συνέλευση- Διοικητικό Συμβούλιο- Πρόεδρος. Στόχος του νομοθέτη είναι η εξασφάλιση της δημοκρατικότητας στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων¹⁰⁷. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του «ανοίγματος» του μοντέλου διοίκησης της ανώτατης εκπαίδευσης αποτελεί η θεσμοθέτηση της φοιτητικής συμμετοχής στα όργανα διοίκησης. Στο αίτημα αυτό των φοιτητών συναίνεσε το

¹⁰⁴ «Το έργο των μεταρρυθμίσεων της ανώτατης παιδείας, η οργάνωση και ο συντονισμός ριζικών αλλαγών στη δομή, τους μηχανισμούς και τους στόχους των πανεπιστημίων είναι εθνική υπόθεση...», Λιάνης, Γ., *Προβλήματα της Ανώτατης Παιδείας*, στο ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ, Κριτική της εκπαιδευτικής πολιτικής. 1974- 1981, Αθήνα, Κέντρο Μεσογειακών Μελετών, 1982, σ.87.

¹⁰⁵ Βερυβάκης Ελ. – Δρεττάκης Εμ, *Εισηγητική έκθεση...*, ό.π., σ. 3.

¹⁰⁶ Η μεταρρυθμιστική επαγγελία επιτρέπει ή και επιβάλλει ανάλογα με τις συνθήκες, τη μετατροπή του μεταρρυθμιστικού Λόγου σε «τελετουργία παραγωγής βελτιωτικών παραστάσεων και (ενίοτε) και ψευδαισθήσεων», βλ. Popkewitz, T., *A political sociology of educational reform*, New York, Columbia Un. Press, 1991, p. 83.

¹⁰⁷ Στην περίπτωση αυτή ο εκδημοκρατισμός εκφράζεται με το «άνοιγμα» των συλλογικών οργάνων, με την κατάργηση της Έδρας και με την κατοχύρωση του πανεπιστημιακού ασύλου.

ΠΑΣΟΚ αφού εκφραζόταν και από πολλούς διανοούμενους , τον Πανεπιστημιακό Όμιλο, το ΕΔΠ και το ΤΕΕ.

- Με το Ν. 1268/82 υλοποιείται η οριστική μετάβαση από την Έδρα στο Τμήμα Το Τμήμα, και όχι η Έδρα, θεωρείται πλέον ως η βασικότερη ακαδημαϊκή μονάδα¹⁰⁸. Το διαρθρωτικό τμήμα των ΑΕΙ αλλάζει ριζικά, καθώς καθιερώνεται η τριμερής δομή: ΑΕΙ- Σχολή- Τμήμα¹⁰⁹.
- Με τις αλλαγές που επιχειρούνται στον διδακτικό φορέα η εξουσία επιμερίζεται στους φορείς και στις ομάδες του πεδίου. Παρατηρείται διεύρυνση και διαβάθμιση του διδακτικού φορέα (Λέκτορας/ Επίκουρος/ Αναπληρωτής Καθηγητής/ Καθηγητής)με συγκεκριμένες διοικητικές και εκπαιδευτικές αρμοδιότητες που διευκολύνει και επιβάλλει ουσιαστικά την εξέλιξη. Οι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι εντάσσονται από τους επιμελητές μέχρι τους τακτικούς καθηγητές σ' ένα ενιαίο φορέα, το Διδακτικό Ερευνητικό Προσωπικό (ΔΕΠ). Η τύχη του διδακτικού προσωπικού βρίσκεται ξεκάθαρα στην επιστημονική παραγωγή και από τη διδακτική του ικανότητα και όχι από τις εξαρτημένες σχέσεις προσωπικού και Έδρας.
- Θεσπίζονται οι μεταπτυχιακές σπουδές¹¹⁰. Κατά κύριο λόγο δημιουργείται σήμερα η δυνατότητα εκπόνησης διδακτορικών διατριβών, μέσα από την οποία επιδιώκεται να διασφαλισθεί η «αυτοδύναμη» αναπαραγωγή του επιστημονικού, ακαδημαϊκού προσωπικού των ΑΕΙ.
- Από το 1994 εισάγονται στην ελληνική Ανώτατη Εκπαίδευση σημαντικές χρηματοδοτήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης που, στο μεγαλύτερο μέρος τους, απορροφούν πόρους από το Β΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης για τη συνεχή κατάρτιση των ανέργων. Πρόκειται για το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΕΠΕΑΕΚ) που χρηματοδοτεί τα ΠΣΕ, τα

¹⁰⁸ Τώρα το διδακτικό προσωπικό δεν εξαρτάται στον ίδιο βαθμό με το παρελθόν από την Έδρα. Και δεν λέμε ότι μειώνεται η εξάρτηση, απλά και μόνο διαφοροποιείται ποιοτικά. Βλ. αναλυτικότερα Παπαδάκης, Ν., *Η Παλίμψηστη Εξουσία...*,ό.π., σ. 615.

¹⁰⁹ Ένα Τμήμα λειτουργεί πλέον με χαρακτηριστικά ομάδας με κοινά συμφέροντα όταν πρόκειται να γίνει η κατανομή των πιστώσεων ενός Πανεπιστημίου στα Τμήματα. Το Τμήμα είναι πλέον μία ομάδα η οποία περιλαμβάνει όλες τις ομάδες και τα άτομα που λειτουργούν στο πλαίσιο του Τμήματος (διδακτικό, προσωπικό, φοιτητές, κ.λ.π.). Βλ. αναλυτικά Κλάδης, Δ., & Ι. Πανούσης, Ι., *Mea culpa*, στο *Βήμα*, φ. της 17^{ης} Σεπτεμβρίου του 1989.

¹¹⁰ «Η ευθύνη τους (των μεταπτυχιακών σπουδών) ανατέθηκε στα Τμήματα που θεραπεύουν την επιστήμη στην οποία αντιστοιχούν οι απονεμόμενοι τίτλοι μεταπτυχιακών σπουδών». Πετραλιάς, Ν. & Θεοτοκάς, Ν., *Η απορύθμιση του δημόσιου Πανεπιστημίου...*, ό.π., σ. 19.

Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών, το Ανοικτό Πανεπιστήμιο και την ίδρυση νέων Τμημάτων στα Ελληνικά ΑΕΙ. Οι Λογαριασμοί Δημοσίων Επενδύσεων των ΑΕΙ τροφοδοτούνται σχεδόν αποκλειστικά από το ΕΠΕΑΕΚ ενώ οι σχετικοί εθνικοί πόροι έχουν συρρικνωθεί στο απαιτούμενο από την Ευρωπαϊκή Ένωση ποσοστό εθνικής συμμετοχής στα πραγματοποιούμενα προγράμματα.

- Όσον αφορά τη συνολική έκφραση των φοιτητών, μετά το Ν. 1268/82 υποστασιοποιείται θεσμικά. Επιπλέον κατοχυρώνεται η δυνατότητα για ουσιαστική συμμετοχή στη διοίκηση των ΑΕΙ και του Τμήματος και το φοιτητικό άσυλο. Ο συνδικαλισμός των φοιτητών αναγνωρίζεται πλήρως. Άξιο σχολιασμού αποτελεί το ποσοστό συμμετοχής των φοιτητών το οποίο υπερβαίνει, θα μπορούσε να πει κανείς, ακόμα και το υψηλότερο δυνατό ποσοστό.
- Ένα άλλο θέμα σχετιζόμενο με τους φοιτητές είναι τα μέτρα πρόνοιας που λαμβάνει ο Νόμος- Πλαίσιο. Οι προνοιακές ρυθμίσεις είναι στενά συνδεδεμένες και προσαρμοσμένες με τις προοπτικές «ανοίγματος» των ΑΕΙ που το ΠΑΣΟΚ διακηρύττει. Οι πρακτικές ρυθμίσεις μεταφράζονται ως παροχή ευκαιριών σε μη προνομιούχα κοινωνικο- οικονομικά στρώματα. Η πολιτική της άμβλυνσης των ανισοτήτων βρίσκεται σε πλήρη στοίχιση με τις ιδεολογικές αφετηρίες και διακηρύξεις του κυβερνώντος κόμματος.
- Χαρακτηριστικό της ελληνικής εκπαιδευτική πολιτικής στην Ανώτατη Εκπαίδευση αποτελεί η προσπάθεια και τελικά ματαίωση της ίδρυσης κεντρικών οργάνων σχεδιασμού και εκπόνησης πανεπιστημιακής πολιτικής¹¹¹. Μπορούμε να παρατηρήσουμε εδώ πώς το Πανεπιστήμιο αντιστέκεται έντονα να μετατοπιστεί θεσμικά το κέντρο λήψης αποφάσεων έξω από τα όριά του. Ως τρόπο αντίστασης χρησιμοποιεί την προώθηση των κεντρικών οργάνων.

Στην πορεία του Νόμου- Πλαισίου πολλοί από τους νόμους και τις προσδοκίες των εκπονητών της εκπαιδευτικής πολιτικής διαψεύστηκαν. Αυτό όμως σχετίζεται άμεσα με τις αλλαγές στην κοινωνία και με τις κατευθύνσεις της ΕΠ¹¹². Οι

¹¹¹ Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η ΣΑΕ το 1973 και η ΕΑΓΕ το 1982. Μοναδική εξαίρεση αποτέλεσε το ΕΣΑΠ.

¹¹² Το τρίπτυχο Κράτος- Πανεπιστημιακή πολιτική- Νομοθεσία σε συνδυασμό με την όποια μεταρρυθμιστική δράση υιοθετεί το Κράτος σύμφωνα με τον Ν. Παπαδάκη «εμπλέκεται ενεργά στην εγκαθίδρυση αλλά και τη συντήρηση συγκεκριμένου συσχετισμού δυνάμεων εντός του πεδίου, ενίοτε δε και στην αναπαραγωγή ή τον μετασχηματισμό τους εκτός του πεδίου», Παπαδάκης Ν., *Η Παλίμψηση Εξουσία...*, ό.π., σσ. 629- 630.

κατευθύνσεις της ΕΠ αλλάζουν καθώς αλλάζουν οι διαχειριστές του Κράτους οι οποίοι καταγράφουν τις ανάγκες και επιχειρούν να ανταποκριθούν στα αιτήματα των ΑΕΙ. Όμως οι ανάγκες δεν είναι πάντα ίδιες. Κι αυτό γιατί αλλάζουν όχι μόνο οι εξελίξεις στην εθνική και διεθνή πραγματικότητα αλλά και οι πολιτικοί στόχοι. Συνέπεια της αλλαγής αυτής είναι να ικανοποιούνται από τους εκπονητές της ΕΠ επιλεκτικά οι ανάγκες της Ανώτατης Εκπαίδευσης και να επαναπροσδιορίζονται. Εκείνο που χρειάζεται είναι τα θέματα της παιδείας να τα βλέπουμε με πνεύμα συναίνεσης και σύνεσης, ώστε να μην έχουμε διαρκείς μεταρρυθμίσεις, διαρκείς αλλαγές, που στο τέλος οδηγούν στην απορύθμιση της Ανώτατης Εκπαίδευσης.

5.2. ΤΕΛΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ.

*«Η ποιότητα των ανθρώπων και της
κοινωνίας παραμένουν τα τελικά
κριτήρια για την εκπαιδευτική δράση»*

(ΥΠΕΠΘ, Έκθεση ΟΟΣΑ για την εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα)

Η προηγούμενη ανάλυση σκοπό είχε να δείξει την έκταση και το βάθος των μεταβολών που έχουν συντελεστεί στις τελευταίες δεκαετίες και έχουν αλλάξει το εκπαιδευτικό τοπίο μέσα στο οποίο εντάσσεται και λειτουργεί το σημερινό Πανεπιστήμιο. Οι μεταβολές αυτές δεν έχουν ολοκληρωθεί. Στον ευρωπαϊκό ορίζοντα διαγράφονται νέες εξελίξεις που κατά τα φαινόμενα θα οδηγήσουν σύντομα στην αναδιάρθρωση των πανεπιστημιακών σπουδών. Κάτω από καταστάσεις όπως αυτές τα ελληνικά Πανεπιστήμια θα αντιμετωπίσουν σύντομα νέες προκλήσεις. Μπροστά στον 21ο αιώνα, η ελληνική κοινωνία, το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, καλείται να ξεπεράσει τον εαυτό του. Να επιλύσει τα χρόνια προβλήματά του και να προσαρμοστεί στις νέες ανταγωνιστικές συνθήκες. Είναι έτοιμα να ανταποκριθούν αποτελεσματικά σε αυτές; Θα περιοριστούν απλώς στη διαχείριση της κρίσης, που είναι η φυσική κατάσταση σε μεταβατικές περιόδους όπως αυτές που ζούμε, ή θα προσπαθήσουν να υπερβούν την κρίση ανασυντάσσοντας την οργάνωσή τους και τους όρους λειτουργίας τους;

Στην αρχή του κειμένου αυτού τέθηκαν μερικά βασικά ερωτήματα, η απάντηση στα οποία δόθηκαν πιστεύουμε κατά την παράθεση των προηγούμενων κεφαλαίων. Μας απομένει να απαντήσουμε σε ένα τελευταίο ερώτημα που απορρέει από την επισκόπηση της μελέτης αυτής. Τελικά τι Πανεπιστήμιο θέλουμε;

Θέλουμε ένα ζωντανό και βιώσιμο Πανεπιστήμιο που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της σημερινής και της αυριανής κοινωνίας και να συνεχίσει να κατέχει τη θέση του στην κορυφή του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας. Το Πανεπιστήμιο πρέπει να διατηρήσει τόσο την ιδιαιτερότητά του ως πνευματικός και εκπαιδευτικός θεσμός όσο και την αυτοδιοίκηση και ελευθερία της δράσης και ελευθερίας του. Χωρίς την τελευταία αυτή προϋπόθεση το Πανεπιστήμιο δεν μπορεί να εκπληρώσει την πνευματική, την κοινωνική και την πολιτιστική του επιλογή. Κινδυνεύει να

καταστεί ένας απλός γραφειοκρατικός μηχανισμός παροχής τίτλων σπουδών χωρίς ουσιαστικό αντίκρισμα. Ο κίνδυνος αυτός είναι σήμερα ορατός.

Η ιδιαιτερότητα του Πανεπιστημίου έγκειται στην αποκλειστικότητα της τριπλής αποστολής του και όχι στον κλειστό και εσωστρεφή χαρακτήρα που είχε σε άλλες εποχές και κάτω από εντελώς διαφορετικές κοινωνικές συνθήκες. Το Πανεπιστήμιο πρέπει να είναι σήμερα ευέλικτο, ευπροσάρμοστο στις απαιτήσεις των καιρών και ανοικτό σε όλους και προς πάσα κατεύθυνση. Πρέπει κυρίως να είναι ανοικτό προς τις θετικές εξελίξεις του μέλλοντος, να μην τις ανακόπτει και να μην περιορίζεται σε μια παθητική αναπαραγωγή των γνώσεων του παρελθόντος. Ένα συντηρητικό Πανεπιστήμιο συνιστά εξώφθαλμη αντίφαση και άρνηση της αποστολής του. Και είναι ιδιαίτερα συντηρητικό σήμερα ένα Πανεπιστήμιο που παραμένει απλός διαχειριστής της κρίσης και παθητικός δέκτης των εξελίξεων αντί να συμμετέχει ενεργά και δυναμικά στη διαμόρφωση των καταστάσεων. Ένα προοδευτικό Πανεπιστήμιο σήμερα πρέπει να έχει δική του πολιτική και να πορεύεται με βάση του στόχους και τη στρατηγική που εκείνο χαράσσει¹¹³. Η ανάγκη για τη χάραξη πανεπιστημιακής πολιτικής αποτελεί ίσως την σημαντικότερη πρόκληση των καιρών και η πίεση που ασκείται από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα στο ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο προς αυτή την κατεύθυνση δεν είναι ούτε τυχαία ούτε ευκαιριακή.

Το Πανεπιστήμιο είναι ένας βασικός θεσμός εξασφάλισης του δυναμισμού της κοινωνίας μας. Δεν περιορίζεται στην μεταβίβαση της αποκτημένης γνώσης. Παράγει νέα γνώση και παράγει τους παραγωγούς της νέας γνώσης. Είναι γεγονός ότι ένα μεγάλο μέρος της παραγωγής νέων γνώσεων πραγματοποιείται σήμερα σε εξωπανεπιστημιακά ερευνητικά κέντρα. Τα κέντρα αυτά όμως, πρώτον, δεν διαμορφώνουν συστηματικά νέους επιστήμονες. Αυτούς τους διαμορφώνει το Πανεπιστήμιο. Δεύτερον, η γνώση που παράγουν είναι χρηστική και εφαρμοσμένη, ενώ ο τελικός σκοπός της πανεπιστημιακής έρευνας είναι η κριτική επανεξέταση της ήδη υφιστάμενης γνώσης και η παραγωγή νέας βασικής γνώσης. Αυτό σημαίνει ότι οι νέοι θεσμοί που έχουν δημιουργηθεί δεν υποκαθιστούν τον σοβαρό κοινωνικό ρόλο του Πανεπιστημίου.

¹¹³ Θα πρέπει όμως να γίνει κατανοητό από όλους, πως η αποτελεσματική υλοποίηση των μέτρων μιας μεταρρύθμισης δεν εξασφαλίζεται μόνον από την πολιτική βούληση ή τον κατάλληλο σχεδιασμό. Απαιτεί τη συμμετοχή, την ενεργοποίηση και συνεργασία όλων των φορέων που εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Τέλος αξίζει να επισημάνουμε ότι στη σημερινή συγκυρία η συγκεκριμένη, θετική ή αρνητική κριτική σημείων και η θετική πρόταση διεξόδων είναι κατά κανόνα ο βοηθητικός συμπληρωματικός λόγος που αποκαθιστά και καθιερώνει το κύρος του κυρίαρχου κρατικού λόγου και των διαχειριστών του. Αντίθετα η στάση της συγκεκριμένης συνολικής ανάλυσης του νόμου για την Ανώτατη Εκπαίδευση και της ένταξής του στη συνολική συγκυρία που επιλέξαμε, μπορεί να συμβάλει στο διάλογο ανάμεσα στις δυνάμεις εκείνες που θα στοχεύσουν σε μια αντιμετώπιση του μηχανισμού από τη σκοπιά της εκπαιδευτικής πολιτικής. Πολύ φοβούμαστε όμως πως «ο επιτελούμενος διάλογος δεν επιτρέπει τελικό συμπέρασμα»¹¹⁴.

¹¹⁴ Παπαδάκης Ν., *Η Παλίμψηστη Εξουσία...*, ό.π., σ. 659.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ι. ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Α.	Άρθρο (νόμου ή διατάγματος)
ΑΕΙ	Ανώτατο/α Εκπαιδευτικό/ά Ίδρυμα/τα
Α.Ε.Σ.	Ανώτατο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο
Γ.Γ.	Γενικός Γραμματέας
Γ.Σ.	Γενική Συνέλευση
Δ.	Διάταγμα
Δ.Ε.	Διοικούσα Επιτροπή
ΔΕΠ	Διδακτικό Ερευνητικό Προσωπικό
Δ.Σ.	Διοικητικό Συμβούλιο
ΕΑΓΕ	Εθνική Ακαδημία Γραμμάτων και Επιστημών
ΕΔΠ	Επιστημονικό Διδακτικό Προσωπικό
ΕΔΤΠ	Ειδικό Διοικητικό και Τεχνικό Προσωπικό
Ε.Ε.Π.	Ειδικό Εκπαιδευτικό Πρόσωπο
ΕΜ	Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση
ΕΜΥ	Ειδικός Μεταπτυχιακός Εκπρόσωπος
Ε.Ο.Κ.	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΠ	Εκπαιδευτική Πολιτική
ΕΠΕΑΕΚ	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Κατάρτισης
(Ε)ΣΑΠ	(Εθνικό) Συμβούλιο Ανώτατης Παιδείας
ΕΣΑΠΕ	Εθνικό Συμβούλιο Ανώτατης Παιδείας και Ερεύνης
ΕΣΠ	Εθνικό Συμβούλιο Πανεπιστημίων
ΕΣΥΠ	Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας
ΕΦΕΕ	Εθνική Φοιτητική Ένωση Ελλάδος
ΚΚΕ	Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος
Ν.	Νόμος
ΝΔ	Νέα Δημοκρατία
Ν.Π.Δ.Δ.	Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου

Ν.Π.Ι.Δ.	Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Ανασυγκρότησης
π.	παράγραφος
ΠΑΣΟΚ	Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα
Π.Δ.	Προεδρικό Διάταγμα
Π.Κ.	Πανεπιστήμιο Κρήτης
ΠΜΣ	Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
ΠΣΕ	Προγράμματα Σπουδών Επιλογής
ΣΑΕ	Συμβούλιο Ανώτατης Παιδείας
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
ΤΕΕ	Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος
ΤΕΙ	Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα
ΥΠΕΠΘ	Υπουργείο/ Υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων
ΥΦΕΠΘ	Υφυπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδος της Κυβερνήσεως

II. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία:

- Archer, M.S., *Educational Politics, a model for their analysis*, Mcnay-Ozga, Policy Making in education, Oxford, Pergammon Press, 1985, pp. 39-64.
- Ball, S., *Education Reform. A critical and poststructural approach*, Buhingham, Open University Press, London, 1994.
- Midgley, J. -Tracy, M.B. - Livermore, M., *Social Policy and Social Welfare in* Midgley, J. -Tracy, M.B. - Livermore, M. (edc), *The handbook of social policy*, California, Sage, 1999.
- Popkewitz, T., *A political sociology of educational reform*, New York, Columbia Un. Press, 1991.
- Psacharopoulos, G., *Efficiency and Equity in Greek Higher Education*, in *Minerva*, vol. 26, no. 2, 1988.
- Reding, V., «Priorities in 2003», in http://europa.eu.int./comm/dgs/education_culture/publ/news/newsletter_8/newsletter8_content_en.htm.

2. Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία:

- Απέκης, Λ., *Πανεπιστήμιο: Η πολιτική της Απορύθμισης*, Εταιρεία Πολιτικού Προβληματισμού Νίκος Πουланτζάς, Αθήνα, Μάιος, 2001.
- Απέκης Λ., *Εισήγηση για το ΤΕΕ, Η απορύθμιση του Πανεπιστημίου ως ανασχεδιασμός των τριτοβάθμιων σπουδών*, Σεπτέμβριος, 2004.
- Βάμβουκας, Μ., *Εισαγωγή στην Ψυχοπαιδαγωγική Έρευνα και Μεθοδολογία*, Γρηγόρης, Αθήνα, 1988.
- Βρυχέα, Α. & Γαβρόγλου Κ., *Απόπειρες μεταρρύθμισης της Ανώτατης Εκπαίδευσης*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1982.

- Γαβρόγλου Κ., Τα Κ των καταλήψεων, στα *Σύγχρονα Θέματα*, τευχ. 7, Δεκέμβριος 1979- Φεβρουάριος 1980, σσ. 3-4.
- Ζαμπέτα Ε. (2004), *Ελληνική Εκπαίδευση 1980-2001: Από το αίτημα του εκδημοκρατισμού στην προώθηση της επιχειρηματικότητας*, όπως δημοσιεύεται στο Κοινωνική αλλαγή στη σύγχρονη Ελλάδα (1980- 2001), ΙΔΡΥΜΑ ΣΑΚΗ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ, Αθήνα, 2004, σσ. 571- 582.
- ΙΔΡΥΜΑ ΣΑΚΗ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ, Κοινωνική αλλαγή στη σύγχρονη Ελλάδα (1980- 2001), Αθήνα, 2004.
- Καζαμιάς, Α., Εννοιολογικές διασαφηνίσεις και προβληματισμοί, στο Πυργιωτάκης, Ι., & Κανάκης, Ι., *Παγκόσμια κρίση στην εκπαίδευση*, Γρηγόρης, Αθήνα, 1992.
- Κιντής Α., *Το ελληνικό Πανεπιστήμιο στην προοπτική του 21ου αιώνα*, Gutenberg, Αθήνα, 2001.
- Κλάδης, Δ. & Πανούσης Ι., *Ο νόμος πλαίσιο για τη δομή και λειτουργία των Α.Ε.Ι. (όπως τροποποιήθηκε με τον ν. 2083/92)*, Αθήνα- Κομοτηνή, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1992.
- Κλάδης Δ., Η Διακήρυξη της Μπολόνια και η πορεία από τη Μπολόνια στην Πράγα, Κείμενο εργασίας για το Διεθνές Συνέδριο «*Η Διακήρυξη της Μπολόνια και η ελληνική προσέγγιση*», Αθήνα, ΥΠΕΠΘ, Δεκ. 2000.
- Κλάδης, Δ. & Πανούσης Ι., *Ο νόμος πλαίσιο όπως ισχύει μέχρι σήμερα*, Αθήνα- Κομοτηνή, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2004.
- Κοντογιαννόπουλος, Β., *Παιδεία. Εκσυγχρονισμός υπό αναστολή*. Αθήνα, Gutenberg, 1991.
- Λιάνης, Γ., *Προβλήματα της Ανώτατης Παιδείας, στο ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ, Κριτική της εκπαιδευτικής πολιτικής (1974- 1981)*, Αθήνα, Κέντρο Μεσογειακών Μελετών, 1982, σσ. 86-98.
- Lenhart V., (μετάφραση Ελ. Μιχαηλίδη- Μ. Πολυχρονάκη), Η κρίση στα σχολεία του τρίτου κόσμου, στο Ι. Πυργιωτάκης- Ι. Κανάκης, *Παγκόσμια κρίση στην εκπαίδευση*, Αθήνα, Γρηγόρης, 1992.
- Μπουζάκης, Σ., Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στη δεκαετία του 1980, στο Πυργιωτάκης, Ι.,- Κανάκης, Ι., *Παγκόσμια κρίση στην εκπαίδευση*, Αθήνα,

Γρηγόρης, 1992.

- Νικολάου, Χ., Παπαδάκης, Ν., Αναγνωστοπούλου Π., *Στρατηγικός Σχεδιασμός Πανεπιστημίου Κρήτης. 2002-2012*, Ρέθυμνο, Πανεπιστήμιο Κρήτης, 2002.
- Νούτσος, Χ., *Ιδεολογία και εκπαιδευτική πολιτική*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1986.
- Ουδατζής, Ν., *Η περιγραφή, ανάλυση και ερμηνεία της εκπαιδευτικής πολιτικής της Ν.Δ. και του ΠΑΣΟΚ (1975-1984) αναφορικά με τις ιδεολογικές τους βάσεις και προβολές*, Ρέθυμνο, 1999.
- Παπαδάκης Ν., Σημειώσεις του Μαθήματος «*Εκπαιδευτική Πολιτική*» στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης, Ρέθυμνο, 2001.
- Παπαδάκης, Ν., *Η παλίμψηστη Εξουσία. Κράτος, Πανεπιστήμιο και εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα*, Gutenberg, 2004.
- Παπαδάκης, Ν., Η επιούσια αμφισβήτηση. Πανεπιστημιακή μεταρρύθμιση, κρατική πολιτική και κοινωνική αλλαγή στην Έλληνική Δημοκρατία, στο ΙΔΡΥΜΑ ΣΑΚΗ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ, *Κοινωνική αλλαγή στη σύγχρονη Ελλάδα (1980- 2001)*, Αθήνα, 2004, σσ. 583- 623.
- Πετραλιάς, Ν., *Μεταβολές στην τμηματική διάρθρωση των ελληνικά ΑΕΙ*, στο Τμήμα Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης, Προοπτικές και Μέλλον των Κοινωνικών Επιστημών στην Ελλάδα, Ρέθυμνο, 1999, σσ. 67- 89.
- Πυργιωτάκης, Ι., *Κράτος Πρόνοιας και Εκπαιδευτική Πολιτική στην Ελλάδα*, στο Καζαμιάς, Α., -Κασσωτάκης, Μ., *Ελληνική εκπαίδευση: Προοπτικές ανασυγκρότησης και εκσυγχρονισμού*, Σείριος, Αθήνα, 1995.
- Πυργιωτάκης, Ι., *Εκπαίδευση και κοινωνία στην Ελλάδα. Οι διαλεκτικές σχέσεις και οι αδιάλλακτες συγκρούσεις*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2001.
- Ρηγοπούλου, Δ. (1998), *Η πολιτική των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων*, Virtual School, The Science of Education Online, Τόμος 1, Τεύχος 1.
- Ρόκος Δ., Το τέλος του Πανεπιστημίου (;) ή το Πανεπιστήμιο στην εποχή της «Λευκής Βίβλου», στο *Ουτοπία*, τευχ. 24, 1997, σσ. 107- 127.
- Ρόκος, Δ., *Πρακτικά 5^ο Πανελλήνιου επιστημονικού συνεδρίου του Τομέα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων με θέμα «Το Πανεπιστήμιο στην κοινωνία που αναδύεται»*, Ελληνικά Γράμματα, 1999, σσ. 17- 43.

- Τερζής, Ν., *Εκπαιδευτική πολιτική και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση: Πρόγραμμα και πραγματικότητα-Πράγματα και πρόσωπα*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1988.
- Τσαούσης Δ., *Το ελληνικό Πανεπιστήμιο στην πορεία προς την κοινωνία της γνώσης*, Εισήγηση στο Συνέδριο του Πανεπιστημίου Κρήτης με θέμα «Μεταρρυθμίζοντας την Πανεπιστημιακή Παιδεία» Ρέθυμνο, 22-23 Οκτωβρίου 1998.

4. Βασικές πηγές – Τεκμήρια:

- Απόψεις του Πανεπιστημιακού Ομίλου σχετικά με το Νομοσχέδιο για το Διδακτικό Προσωπικό των ΑΕΙ. (1978), όπως παρατίθεται στο Βρυχέα, Α. & Γαβρόγλου, Κ., *Απόπειρες Μεταρρύθμισης...*,ό.π., σσ. 319-320.
- Βερυβάκης, Ελ. – Δρεττάκης, Εμ., *Εισηγητική έκθεση του Νόμου- Πλαισίου για τη δομή και λειτουργία των ΑΕΙ*, Αθήνα, 20 Μαΐου 1982.
- Βερυβάκης, Ελ., «*Ομιλία στη Συνεδρίαση της 16^{ης} Ιουνίου 1982*», στο Βουλή των Ελλήνων, Πρακτικά Συνεδριάσεων Θέρους 1982, τόμ. 1^{ος}, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 1982.
- ΒΗΜΑ (Σύνταξη), Δηλώσεις του κ. Αβέρωφ, στο *Βήμα*, φ. της 29^{ης} Ιουνίου 1982.
- Βουλή των Ελλήνων, Πρακτικά Συνεδριάσεων Θέρους 1978, τόμ. 2^{ος}, *Συνεδριάσεις Α΄ 29^{ης} Αυγούστου 1978*, Αθήνα, 1978.
- Βουλή των Ελλήνων- Κοινοβουλευτική Επιτροπή Παιδείας, Πρακτικά της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Παιδείας. *Συνεδριάσεις Τέταρτη της 4^{ης} Ιουνίου του 1981*, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων
- Βουλή των Ελλήνων, «*Συζήτηση του σχεδίου νόμου “για τη δομή και λειτουργία των ΑΕΙ”*», *Συνεδριάσεις ΡΙΣΤ της 16^{ης} Ιουνίου 1982*, στο Βουλή των Ελλήνων, Πρακτικά Συνεδριάσεων Θέρους 1982, τόμ. 1^{ος}, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, σσ. 4768- 4781.
- Carnoy, Μ., *Εκπαίδευση, Οικονομία και το Κράτος*, στο *Σύγχρονη*

Εκπαίδευση, τ. 40, Αθήνα, 1988.

- Δελλαδέτσιμας Π. Μ., Βιβλιοπαρουσίαση στο *Πανεπιστήμιο*, τεύχ. 1, 2000.
- Έκθεση του Φ. Ι. Μήτση, Προέδρου της επιτροπής Πρυτάνεων για το σχέδιο Νόμου Πλαισίου (1980), Όπως παρατίθεται στο Βρυχέα, Α. & Γαβρόγλου, Κ., *Απόπειρες μεταρρύθμισης...*,ό.π., σσ. 353-355.
- Εισηγητική Έκθεση του Ν. 815/78, όπως παρατίθεται στο Βρυχέα, Α. & Γαβρόγλου, Κ., *Απόπειρες μεταρρύθμισης...*,ό.π., σ. 339-331.
- Εισηγητική Έκθεση Νόμου 2083/92 όπως παρατίθεται στο Κλάδης, Δ. & Πανούσης Ι. (1992), *Ο νόμος πλαίσιο για τη δομή και λειτουργία των Α.Ε.Ι.*, ό.π., σσ. 15-55.
- Έκθεση του ΟΟΣΑ για το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, ΥΠΕΠΘ, 1995.
- Ελευθεροτυπία (Σύνταξη), «Αναθεώρηση του ιστορικού νόμου-πλαίσιο. Τα πάνω κάτω στα ΑΕΙ» ,στην *Ελευθεροτυπία*, φ. της 14^{ης} Απριλίου 2005.
- ΕΣΑΠ, *Δελτίο*, τεύχ. 4 (Πρακτικά 4^{ης} Ολομέλειας - Αθήνα, 12 Μαρτίου 1984), Αθήνα, Ιούλης 1984.
- Θεοτοκάς Νίκος, «Η προϊούσα υπονόμευση του Δημόσιου Πανεπιστημίου», στο *Πανεπιστήμιο*, τεύχ. 1, 2000.
- Θέσεις και προτάσεις του Ε.Δ.Π. για τον Καταστατικό Χάρτη των Α.Ε.Ι., 1975, όπως παρατίθεται στο Βρυχέα, Α. & Γαβρόγλου, Κ.,...,ό.π., σσ. 283-288.
- Κατσούλης, Η., Το πνεύμα μιας εγκυκλίου, στην *Ελευθεροτυπία*, φ. της 15^{ης} Οκτωβρίου του 1986.
- Κατσούλης, Η., Νόμος – πλαίσιο. Άμεση ανάγκη αναθεώρησης, στην *Ελευθεροτυπία*, φ. της 21^{ης} Σεπτεμβρίου του 1989.
- Κιντής, Α., Ο ρόλος του Πανεπιστημίου στο πλαίσιο της νέας κοινωνίας, στην *Ελευθεροτυπία*, φ. της 2^{ης} Αυγούστου του 2001.
- Κλάδης, Δ., & Ι. Πανούσης, Ι., Mea culpa, στο *Βήμα*, φ. της 17^{ης} Σεπτεμβρίου του 1989.
- Λιάνης, Γ., Γιατί απέτυχε ο Νόμος-Πλαίσιο. Μερικές πικρές αλήθειες για την κρίση στα Πανεπιστήμια, στο *Βήμα*, φ. της 1^{ης} Οκτωβρίου του 1989.
- Μαρωνίτης, Δ. Ν, Mea Culpa για τα ΑΕΙ: Το μεγάλο σκάνδαλο της ανώτατης

παιδείας, στο *Βήμα*, φ. της 15^{ης} Οκτωβρίου του 1989.

- Ν. 1268/82: «Για τη δομή και λειτουργία των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων» (ΦΕΚ 173/24-11-1983).
- Νόμος υπ' αριθ. 2083 «Εκσυγχρονισμός της Ανώτατης Εκπαίδευσης». Φ.Ε.Κ. 159, τ. Α', 21/9/1992.
- Πετραλιάς, Ν.- Θεοτοκάς, Ν., Η απορύθμιση του δημόσιου Πανεπιστημίου, στο *Ο Πολίτης*, τεύχ. 60, 1999, σσ. 18-25.
- Πρακτικά Βουλής, 28-29/8/1992.
- Στεφανόπουλος Κ.- Στεφανόπουλος Αθ.- Βαρβιτσιώτης Ι., Εισηγητική Έκθεση για το σχέδιο νόμου «Περί ρυθμίσεως θεμάτων αφορώντων εις την οργάνωσιν και λειτουργίαν των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων», Αθήναι, 22 Αυγούστου 1978.
- Τσάτσος, Δ., Δημόσιος έλεγχος στους καθηγητές των ΑΕΙ, στο *Βήμα*, φ. της 1^{ης} Ιανουαρίου του 1995.
- Τσάτσος, Δ., Το ένα βιβλίο και τα πολλά συμφέροντα, στο *Βήμα*, φ. της 9^{ης} Απριλίου του 1995.
- ΥΠΕΠΘ, ΣΧΕΔΙΟ ΝΟΜΟΥ: «Εθνικό σύστημα διασφάλισης και αξιολόγησης της ποιότητας της ανώτατης εκπαίδευσης, Ινστιτούτα Δια βίου Εκπαίδευσης, Διεθνές Ελληνικό Πανεπιστήμιο και άλλες διατάξεις», Αθήνα 2003.
- ΥΠΕΠΘ, *Εθνικός διάλογος για την Παιδεία. Προτάσεις του υπουργού Παιδείας για την ανώτατη εκπαίδευση*, 1992.

4. Δικτυακοί τόποι:

1. http://195.167.92.227/epeaek/el/a_2_1_2_2_2_.htm
2. http://www.epeaek.gr/proks04_2000.htm

